

11267684

Dit

REVOLUȚIILE VALAHIEI

DE

ANTON-MARIA DEL CHIARO
FIORENTINO

(DUPĂ TEXTUL REEDITAT DE N. IORGA)

ÎN ROMÎNEȘTE

DE

S. CRIS-CRISTIAN

CU O

INTRODUCERE

DE

N. IORGA

g

IASI-VIATA ROMÎNEASCĂ - 1929

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
București

Cota 11269684

Inventar 775335

403/69

REVOLUȚIILE
VALAHIEI

DE

ANTON MARIA DEL CHIARO
FIORENTINO

CU PAȘTUL ȘEDINTĂ DE N. JORGA

Revoluțiile Valahiei

S. CRIS-CRISTIAN

1914

INTRODUCERE

DE

N. JORGA

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 11
Inventar...

REVOLUȚIILE VALAHIEI

DE

ANTON-MARIA DEL CHIARO,
FIORENTINO

A.M.F.

(DUPĂ TEXTUL REEDITAT DE N. IORGA)

ÎN ROMÎNEȘTE

DE

S. CRIS-CRISTIAN

CU O

INTRODUCERE

DE

N. IORGA

g

IAȘI—VIAȚA ROMÎNEASCĂ—1929

INTRODUCERE

Unul din cele mai prețioase daruri pe care ni le-a făcut Italia în domeniul cunoașterii trecutului nostru e cartea secretarului brîncovenesc Del Chiaro pe care acum rîvna d-lui Cristian o strămută în romînește.

Avem a face cu altceva decît arată titlul. În secolul al XVIII-lea istoria se presinta adesea, supt influența curentului „filosofic“ de preschimbare ca „Revoluții“. I s'a părut acestui Florentin că lucrarea lui va întîlni mai mulți cetitori dacă o va întitula „Revoluțiile Valahiei“.

De fapt e și o istorie a țerii, mai scurtă întăiu, dar pe urmă ajungînd la amănunțimi pentru Domniile pe care le-a apucat ori despre care i se putea da lămuriri orale. Nu e de nevoie să subliniez importanța acestor pagini care sînt adevărate memorii ale unui om inteligent și capabil de nepărtinire.

Dar, cu toată valoarea ei, nu partea istorică e cea mai însemnată. Pe acest străin care ne înțelege și ne iubește—ce rar ne-am împărtășit noi de iubirea acelora pe cari i-a îmbrățișat largă, naiva noastră ospitalitate! îl interesează **toată viața dela noi**. Toată—de la ceremoniile Curții, de la petrecerile ei simple pînă la căsuța țeranului, pe care o laudă pentru curățenie, pînă la elementele de credință și superstiție ale sufletului acestuia.

Opera corespunde astfel pentru Țara Românească, pentru principatul muntean aceleia pe care, cu mai multă învățătură, dar nu cu mai puțină simpatie și pricepere, a închinat-o Moldovei domnescul autor care e Dimitrie Cantemir („Descrierea Moldovei“).

Ambii par a veni ca să însemne pe paginile lor aspectul țărilor noastre înaintea de epoca fanariotă, care, și nu pentru caracterul ei pretins grecesc, ci pentru metodele ei, și turcești, și „filosofic“ apusene, a introdus schimbări de suprafață așa de mari, dar și, prin ele, transformări de principii așa de adânci.

Și, adaug, alături de acești doi cel mai învățat boier muntean al vremii, Constantin Stolnicul Cantacuzino, cel crescut și la Veneția și Padova, încerca tot în acel moment caracteristic, o descriere în românește a aceleiași țeri românești de la Dunăre, descriere din care s'au salvat—cu lămuririle în italianește pentru contele Marsigli, publicate în operele Stolnicului, ediția mea—paginile pe care le-am tipărit în volumul III din **Studiile și Documentele mele**.

Ca unuia care am reeditat textul italian al lui Del Chiaro în 1914, traducătorul îmi cere câteva rînduri de introducere. Sînt bucuros să le dau D-lui Cristian care, fără a fi un profesor și un erudit a pus atîta muncă și atîta dragoste, adaug și o oarecare jertfă bănească, în cartea pe care o oferă publicului românesc.

N. Iorga

Alteței Sale Serenissime Antonio Ferdinando
Gonzaga, Duce de Guastala și Sabioneta,
Principe de Bozolo etc.

ALTETĂ SERENISSIMĂ,

Vechii locuitori ai Arcadiei, pentru a-și apăra de furiile furtunilor și ale vînturilor copacii ce-i erau mai dragi, obicinuiau să încresteze în coajele acestor copaci numele unei zeități binevoitoare, crezînd că această invocare îndatorează divinitatea de a-și însuși arborele încrestat, și a-l apăra în mod public de orice pericol.

Cu toată superstiția ei, această datină a vechii păgînatăți mă îndeamnă, cu drept cuvînt, **Alteță Serenissimă**, de a înscrie numele Domniei Voastre, în fruntea cărții mele, **Istoria modernelor revoluții ale Valahiei**.

Această provincie, care de trei veacuri geme sub greul jug al Impărăției otomane, se mîngîie de trecutele ei restriști, văzînd o parte din pămîntul ei cuprinsă în puterea Cezarului, și se înfățișază apoi voioasă și mulțumită, nu numai că prin aceasta a mea Istorie, nescrisă încă de nimeni altul, ea e scoasă din întunericul uitării, dar și prin faptul că Istoria acestei țări, rămîne înobilată și apărată de autoritatea ocrotitoare a **Alteței Voastre**. Și într'adevăr, Is-

toria acestei provincii, care nu a încetat să rîvnească momentul fericit de a se putea adăposti sub aripele Vulturului Austriac, cui altul s'ar putea închina, decît **Alteței Voastre Serenissime**, care prin legături de rudenie sunteți atît de aproape de Augusta Casă Domnitoare Austriacă ?

Secolul trecut, ca și cele viitoare, a glorificat, și vor glorifica ilustrele însușiri ale Impărătesei Eleonora Gonzaga, pe care Atotputernicul a învrednicit-o s'o înalțe pe tronul Chesăresc, pentru a o încorona apoi cu glorie (o credem cu evlavie) 'în Cer, unită acolo cu nenumărații eroi ai **Serenissimei Voastre Familii**, cari revarsă, ca și stelele strălucitoare, neconținută splendoare. Oricine va ceti afitia autori vestiți, cari au scris în diferite timpuri Istoria **Serenissimei Case Gonzaga**, lesne va afla, că la generațiile acestei Case s'au cultivat cu fală și fără întrerupere evlavia, virtuțile militare și cele mai frumoase științe.

Se cuvine deci, cu deplină dreptate, ca această Istorie întocmită de mine după stăruitoare îndemnuri din partea atîtor literați consacrați din Italia, să fie închinată Domniei-Voastre care, cu atîta renume și în admirația tuturor, întrunește cele mai alese însușiri ale **Iluștrilor Voștri Strămoși**, cari se pot mîndri că urmașul lor întrunește toate acele calități, care împărțite, străluceau în ei înșiși. Dintre aceștia fie-mi îngăduit să proslăvesc numai unul (cel mai măreț, căci e cel mai rar în veacul nostru): promotorul științelor și protegitorul cărturarilor. Mi-ar rămîne multe de spus despre elogiile Domniei-Voastre, **Alteță Serenissimă**, dar în afară că mă simt cu totul nevrednic față de o atare sarcină, ea îmi este

interzisă și de una din virtuțile Domniei-Voastre—
modestia.

Așa dar, umila mea tăcere va invedera lumii
toată mărturia smeritei mele supușenii, și să pot
spera în urmă, de a putea obține deosebita onoare
de a rămîne în veci, ceia ce sunt, cu cel mai pro-
fund respect

Al Alteței Voastre Serenissime,

Cel mai umil, mai credincios și
mai îndatorat servitor

Antonmaria del Chiaro

Veneția, 22 August, 1718.

CLEMENS PAPA XI.

Ad futuram rei memoriam, Cum sicut dilectus filius Antonius Maria del Chiaro, Florentinus, Nobis nuper exponi fecit, ipse quemdam librum a se compositum, cui titulus : *Istoria delle moderne Rivoluzioni della Valachia, con la descrizione del Paese, natura, costumi, riti e religione degli abitanti, con la tavola geografica di quella provincia*, in civitate Venetiarum, typis dilecti etiam filii, Antonij Bartoli, in dicta civitate librorum impressoris, suis sumptibus ad publicam utilitatem mandaverit, seu mandare intendat, vereatur autem ne, postquam in lucem prodierit, alij, qui ex alieno labore lucrum quaerunt, dictum librum in ipsius Antonii Mariae praeiudicium iterum imprimi facere curent, Nos, eiusdem Antonii Mariae indemnitati providere ipsumque Antonium Mariam specialibus favoribus et gratiis prosequi volentes, et a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et paenis a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum praesentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes et absolutum fore censentes, supplicationibus eius nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, eidem Antonio Mariae ut, decennio

proximo a primaeva libri huiusmodi impressione computando durante. dummodo tamen ab ordinario loci ac haereticae pravitatis inquisitore prius approbatus sit, nemo, tam in Urbe, quam in reliquo statu ecclesiastico mediate vel immediate nobis subiecto, librum praedictum sine speciali dicti Antonii Mariae, aut ab eo causam habentium licentia imprimere aut ab alio vel aliis impressum vendere aut venalem habere aut proponere possit apostolica auctoritate tenore praesentium concedimus et indulgemus. Inhibentes propterea utriusque sexus Christi fidelibus, praesertim librorum impressoribus et bibliopolis sub quingentorum ducatorum auri de camera et amissionis librorum, operum et typorum omnium, pro una camerae nostrae apostolicae et pro alia eidem Antonio Mariae ac pro reliqua tertiis partibus accusatori et iudici exequenti irremissibiliter applicandorum et eo ipso absque ulla declaratione incurrendis paenis, ne, dicto decennio durante, librum praedictum seu aliquam eius partem, tam in Urbe, quam in reliquo statu ecclesiastico praedictis, sine huiusmodi licentia imprimere, aut ab aliis impressum vendere seu venalem habere vel proponere quoquomodo audeant seu praesumant, mandantes propterea dilectis filiis nostris et Apostolicae Sedis de Iatere Legatis seu eorum Vicelegatis aut praesidentibus, gubernatoribus, praetoribus et alijs iustitiae ministris provinciarum, civitatum, terrarum et locorum status nostri ecclesiastici praedicti quatenus eidem Antonio Mariae seu ab eo causam habentibus, praedictis in praemissis efficacis defensionis praesidio assistentes, quandocumque ab eodem Antonio Mariae requisiti fuerint, praedictas contra quoscumque inobedientes irremissibiliter exe-

quantur, nonobstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac quibusvis statutis et consuetudinibus, etiam iuramento confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque indultis et litteris apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis illorum tenores praesentibus pro plene et sufficienter expressis ac de verbo ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris ad praemissorum effectum hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem ut praesentium transumptis seu exemplis etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae. Datum Romae, apud Sanctam Mariam Maiorem, sub annulo piscatoris, die duodecima iulii, millesimo septingentesimo decimo octavo, Pontificatus nostri anno decimo octavo.

F. Cardinalis Oliverius.

1718, în 2 Iulie, Senatul

După cele expuse de reformatorii studiului din Padova asupra petiției lui Antonmaria del Chiaro, autoritatea acestui consiliu concede lui Antonio Bortoli, tipograf, supusul nostru, privilegiul de a tipări și vinde cartea *Istoria revoluțiilor Valahiei* pe timp de 10 ani, neavând alții în acest timp dreptul de a retipări altă cartea cît și harta geografică, sub pedeapsa legilor.

Bartolamio Giacomazzi

Noi, reformatorii studiului din Padova

Având în vedere, că după revizuirea și aprobarea Părintelui Tomaso Maria Gennari, inchiuzitor, ale cărții intitulate *Istoria revoluțiilor Valahiei, compusă de Antonmaria del chiaro, Florentin*, nu se găsește nimic contra sfintei credințe catolice, de asemenea, după arătarea secretarului nostru, nimic contra principiilor și bunelor moravuri, acordăm lui Antonio Bortoli, tipograf, dreptul de a tipări cartea, observînd ordinele în materie de tipărituri, și prezentînd cuvenitele exemplare pentru bibliotecile publice din Veneția și Padova.

Data în 18 Iulie 1718.

Francesco Soranzo

Z. Piero Pasqualigo

Michael Morosini

Agestino Gadaldini, secretar

*Francesco Farnese, prin grația lui D-zeu,
Duce de Parma, de Piacenza, de Castro, etc.,
Confalonier perpetuu al Sfintei Biserici, etc.*

Fiind gata să apară cartea intitulată «Istoria modernelor revoluții ale Valahiei, compusă de Antonio Maria del Chiaro, Florentin» și tipărită pe spezele autorului în Veneția cu aprobare și privilegiu, de către Antonio Bortoli, în 1718, bucuros interzicem, în virtutea acestui privilegiu oricărui tipograf atit din orașul Parma, cît și din oricare altă localitate din Statele noastre, tipărirea sau retipărirea sus zisei cărți pe timp de zece ani neîntrepruți, sub pedepsele ce vom hotări, în afară de perderea volumelor tipărite. Ordonăm deci președinților și magistraților Camerelor noastre din Parma și Piacenza, să dispue observarea cu sfințenie acestui privilegiu acordat de noi, pentru toată durata de mai sus, și a se urma întocmai cele acordate prin el.

Căci așa e voința noastră.

Dată în Colorno, 26 August 1718

Francesco Farnese

Locul + stampilelor

PARTEA ÎNTIIA.

CAPITOLUL I.

Alcătuirea, situațiunea și produsele provinciei.

Orice eveniment important și vrednic de reținut, survenit în ultimul timp în principatul Valahiei, adică în acel timp petrecut de mine, fie din dor de studiu sau din îndeletnicirea slujbei pe lângă cei doi din urmă domnitori ai provinciei, am hotărît de a înregistra cu bună credință și fără nici o patimă, spre știința urmașilor, sperînd că, opera mea nu va fi nici prea neplăcută nici prea inutilă publicului. Am stăruit asupra acțiunilor și evenimentelor importante, și nu asupra intrigilor și știrilor oculte ce s'au ivit și împrăștiat printre națiunile străine. Voi sprijini descrierea mea pe conștiință, ținînd seamă și de ceia ce am văzut, și de ceia ce mi-au încredințat persoane care au luat parte la evenimentele acestei țări. Pentru o mai bună înțelegere însă, îmi voi permite unele însemnări asupra alcătuirii țării, asupra obiceiurilor, riturilor și religiei locuitorilor, asupra felului ocîrmuirii politice și a dependenței ei de Poarta Otomană, care este stăpîină absolută a acestei provincii.

Toată întinderea de pămînt ce astăzi se numește Valahia, e o parte din vechea Dacie, în care se cuprindeau provinciile, denumite de geografii de azi,

Transilvania, Valahia și Moldova. Armele romane le-au cucerit destul de târziu, căci numai lui Traian fu sortită gloria de a cuceri Dacia și de o a anexa la celelalte provincii ale Imperiului roman, obținînd porecla glorioasă de *Dacicul*. Cînd a căpătat țara numele de Valahia e greu de aflat, și n'ar fi poate de ultimă importanță interesul de a-l afla. Unii însă, printre cari¹⁾ Enea Silvio di Piccolomini (mai târziu Papa Pius II), au scris că, după supunerea ei de către romani, Dacia a fost redusă la rangul de colonie de către aceștia, sub un oarecare căpitan de oști Flacco, de unde denumirea de *Flachia* și că, odată cu scurgerea timpului, prin corupțiunea cuvîntului, fu numită *Valahia*, după cum valahi locuitorii ei, în loc de *flachi*. Antonio Buonfini²⁾ însă, vestitul istoric al Ungariei, de pe timpul lui Matei Corvin, nu împărtășește părerea lui Piccolomini, și crede mai curînd că Valahia își trage numele dela cuvîntul grec, ce însemnă arta de a trage cu săgeata, în care acești locuitori erau foarte dibaci. Nici părerea aceasta n'a fost împărtășită în mod definitiv, ca și alta care, fără sprijinul vreunui document antic, ar vrea să ne încredințeze că aceeași provincie fu chemată *Valahia* după numele unei fiice a lui Dioclețian, dată de soție principelui care domnea aci. Dar e de prisos a stărui prea mult în atari investigații.

Vom spune numai că turcii au dat provinciei numele de *Kara Vlahia*, care în limba noastră înseamnă *Valahia neagră*. Moldovii au dat numele de *Bogdania*, adică în limba slavă *dăruită de D-zeu*, din cauza

1) Hist. europ. c. 2. p. 395, edit. Basil, 1551.

2) Rev. Hung. dec. 2 lib. 7, p. 277, edit. Wechel, 1581, în fol.

fertilității pământului, care e mai mare de cît a Valahiei.

Provincia aceasta se împarte în 17 părți, sau teritorii, care sunt numite de valahi, în limba lor, *judete*, adică judecătorii, sau vicariate, sau autorități și numele lor sunt: Olt, Ribnic, Buzău, Argeș, Teleorman, Vlașca, Ilfov, Ialomița, Săcureni, Prahova, Dimbovița, Muscel, Jiul de sus, Jiul de jos, Vilcea, Mehedinți și Romanați; aceste din urmă 5 județe sunt actualmente în puterea nemților, cari pretind, și nu fără motive temeinice, că din vremuri foarte vechi aceste județe au aparținut Transilvaniei, deci regatului Ungariei.

Ungurii și transilvănenii au dat Valahiei numele de *Transalpina*. În partea ei cea mai septentrională Valahia se află pe al 46 grad de latitudine și, în părțile ei mai meridionale, înspre Dunărea, pe gradul 45 și jumătate. Spre miază noapte se mărginește cu Transilvania, spre răsărit cu Moldova, spre apus și miazăzi are Dunărea care o înconjoară și o separă de Serbia și Bulgaria, ceea ce se poate ușor vedea pe harta geografică anexată la începutul acestei cărți, care va fi, sper, spre ușurarea cetitorului, cu atît mai mult, cu cît după cercetarea celor mai buni cunoscători, ea nu putea fi mai exactă și mai fidelă. Lungimea înconjurătoare a Valahiei a fost socotită la 700 mile italiene. Pământul țării e tot ce poate fi mai fertil și mai desfătător. Dela Dunăre pînă la București (care se află în mijlocul Valahiei), și delă București pînă la Tîrgoviște, care se află la o depărtare de 14 ore de drum, nu se vede de cît o vastă și delicioasă cîmpie, în care nu se găsește nici cea mai mică piatră. Se văd multe și foarte frumoase păduri, mai ales de stejari așezați cu atîta simetrie, și păstrate atît de

curate, că de la un capăt la celălalt al pădurii se pot ușor descoperi persoane ascunse. De aici, precum și din ori care altă ramură de activitate, se poate deduce geniul incomparabil al Principelui Constantin Brîncovanu. De cit belșug e în țară, ajunge constatarea că din Transilvania se trimet la pășunat în Valahia, turme de cai, de porci și de oi. Din Valahia se îndestulează Veneția cu ceară, vite, precum și depozitele sultanului cu unt și miere, cu prisosință.

În Valahia albinăritul e foarte răspîndit, iar stupii se așează în anumite locuri desfătătoare, feriți de vînt și expuși la soare. Timpul hotărît pentru scoaterea albinelor din stupi, e după 15 Martie, fără însă să fie o Diminecă. Cam pe timpul sărbătoarii Înălțarea Domnului, se nasc noile albine, care părăsind mamele lor, își iau zborul și intră în stupi noi, pregătiți anume pentru ele de cultivatorii, cari stropesc stupii cu apă sarată, pentru ca noile albine să rămîie în ei. După ce albinele nasc a treia oară, îngrijitorul lor taie fagurii din stup și astfel, acele albine nu mai produc și sunt lăsate astfel pînă la 8 Septembrie. Cînd stupii sunt plini de faguri proprietarul lor ucide albinele, lăsînd totuși în viață 30 pînă la 35 de fiecare stup, expuși la aer pînă la 25 Octombrie, după care sunt adăpostiți în locuri mai calde și feriți de frigul iernii.

Negustorii cumpără înspre toamnă mierea, care se vinde cu o măsură, numită în limba valahă *vadră*, și care echivalează cu 48 livre italiene. Prețul unei vedre e de un galben, cel mult un galben și un sfert. Negustorii se ocupă apoi cu mierea, separînd-o de ceară etc.

Însfîrșit, cea mai mare parte a Transilvaniei se îndestulează din Valahia cu cele mai bune vinuri albe

și roși, cu gust delicat și sănătos pentru stomac. Cai de aici sunt iarăși foarte căutați, nu numai de ofițeri din Transilvania, ci și de negustori din Polonia; aceștia îi dresază în țările lor, debarasându-i de năravurile și de defectele ce aveau în țara de origine. Vânătorii găsesc din abundență mistreți, capre sălbatice, cerbi, căprioare, lupi, urși, vulpi etc., precum și păsări sălbatice și domestice. Am observat cu mare curiozitate cum apar berzele primăvara, făcînd în grupe ocol prin aer, cercetînd parcă locul căutat pentru așezare. Iși repartizează apoi locurile și, perechi-perechi—bărbat și femeie—se adăpostesc prin sate liniștite, departe de sgomot, și pe vîrfuri de case țărănești reînvie vechile cuiburi, sau clădesc altele noi. Nu odată am observat eu însumi, lucru vrednic de văzut, cum barza aruncă afară unul din pui, imediat ce iese din ouă. Ceilalți sunt crescuți apoi cu mare grijă, pînă încep a sbura și atunci, prin Septembrie, pleacă cu toatele să ierneze în țări mai calde.

Spun țărani din Valahia că împreună cu berzele pleacă atunci și rîndunelele, iar cînd acestea obosesc, sunt luate în spate de berze pînă 'și pot relua din nou zborul. Nu pot asigura certitudinea acestui lucru foarte curios, cu toate repetatele mărturii.

Animalele de vînat sunt lăsate în toată voia de către locuitorii țării, doritori de trai liniștit, nu însă pînă într'atît, ca valahii să fie lipsiți de curajul și vrednicia ca să fie piept oricărei națiuni războinice, dar asupririle și dările neconținute ce plătesc de cîteva ori pe an, într'atît i-a deprimat, că din vechea faimă romană nu le-a rămas de cît numele. În limba lor ei își zic *romîni*, patriei lor, adică Valahiei, *țara romînească*, iar limbii, *limba romînească*, și cu drept

cuvînt, căci dacă e vre-o îndoială că valahii sunt urmașii coloniștilor romani, limba lor înlătură acea îndoială, și convinge, că valaha nu este alta de cît o directă și curată derivație din idiomul latin. Limba valahă totuși conține și cuvinte turcești, grecești, slave, ungurești etc., dar trebuie ținut seamă de vecinătatea țărilor, și de relațiile ce au avut valahii cu aceie popoare.

La sfîrșitul acestei descrieri voi adăuga un mic alfabet de cuvinte valahe, latine și italiene, ca adaus la acele cuvinte notate de Giovanni Lucio în opera sa : *De regn., dalm, lib, 6, cup. 5 p. 285. Edit. Amstelodami, apud Joan. Blaeu, 1668*, pe care le-a copiat, după cum spune, după *fratele Francisc Șoimirovici*, episcopul bulgar ochridan. Din cauza continuelor asupriri, au devenit atît de deprimați și nepăsători, că o bună parte din locuitorii țării, desperați, au părăsit căminurile, găsindu-și adăpost în Turcia de dincolo de Dunăre, sau în Transilvania, unde numărul lor e chiar mai mare de cît al țării romînești. Trecerea în Transilvania prin trecătoarele munților nu e prea grea, dar căderea unui refugiat fără pașaport în mîinile păzitorilor, cari în Valahia se numesc *plăieși*, ar însemna inevitabila pierdere a vieții. Toată Valahia e o țară deschisă, fără întăriri, fără cetăți și fără înconjur de ziduri. Bucureștiul este actualmente reședința obicinuită a principelui și e orașul cel mai frecventat. El e situat într'un loc foarte jos și mocirlos, și ar fi cu totul impracticabil din cauza noroiului, dacă de o parte și de alta ale străzilor sale principale, nu s'ar fi pus scînduri groase de stejar, în formă de punte. Casele principale din Valahia au în jurul lor garduri din birne de stejar, groase și rotunde, bine înlănțuite între

ele, înalte de la 6 pînă la 7 coți, și în stare să dureze 30 pînă la 40 de ani.

Numai curtea Principelui din București e înconjurată cu zid, ridicat de Prințul Brîncoveanu cu cîteva luni înaintea mazilirii sale. Curtea din Tirgoviște e înconjurată cu o centură întărită, din pămînt și pietroaie, care se numesc în Valahia, *bolovani*.

Bucureștiul e aproape rotund, avînd o circumferință destul de mare ; numărul locuitorilor însă — care nu trece de 50.000, — nu corespunde întinderii locului, căci casele sunt rare și izolate unele de altele, în formă de insule, cu cîte o curte, bucătărie, grajd și deosebit grădină cu arbori fructiferi, ce iace dă un aspect plăcut și yioi. Cișmele nu se găsesc, ci numai cîteva fîntini cu apă rea ; în schimb Dimbovița, care udă Bucureștiul prin 2 ramificații, conține o apă ușoară și sănătoasă. Acest rîu izvorăște din munții Rucărului, lîngă hotarul Transilvaniei, și apele sale cristaline, care udă poalele acestor munți, conțin păstrăvi foarte gustoși. Mai sunt și alte rîuri cunoscute care, izvorînd din munții Transilvaniei, străbat Valahia și se varsă în Dunărea : Jiul, Oltul, Ialomița, Prahova, Argeșul și Buzăul. Toate aceste rîuri conțin destule variații de pești, dar nu atît de abundent cît nenumăratele iazuri, căci nu e domeniu boieresc care să nu-și aibă heleșteul său și care desface peștele în zilele de post, care sunt foarte dese la valahi, după cum vom arăta la locul lor. Din Dunăre se aduc în București cantități de pești de mărimi neobicinuite, mai ales cega și moronul, din cari se scot icrele, foarte mult gustate de boieri, cari le minîncă proaspete, preparate cu untdelemn, piper și zeamă de lămîie.

Munții mai cunoscuți din Valahia sunt Buceciul,

foarte renumit în popor și de unde izvorăște râul Prahova, cu două ramificații: una curge în Ungaria și cealaltă în Valahia, vărsându-se apoi în râul Ialomița, care și el izvorăște din muntele Bobul. Un alt munte se numește Lăuta, al patrulea Pietroasa, și al cincilea, muntele Craiului; se cunosc apoi munții Buzăului și în sfârșit muntele Istrița. De Rucăr am amintit mai sus. Toți acești munți sunt vecinic verzi și acoperiți de brazi. Sarea se găsește în cantități enorme în adâncimele miniere ale acestei țări, și se exportă în țările de peste Dunăre. Mine de aur, argint și alte metale zac în adâncimile pământului, în mari cantități, ascunse de ochii lăcomiei turcești; numai obștia Țiganilor e obligată, de Crăciun, să aducă domnitorului în loc de tribut, 15 ocale de aur, scoase din nisipurile râului Argeș, deosebit o livră marelui armaș; aurul trebuie să aibă valoarea de 2 galbeni dramul, iar dacă întimplător nu au vărsat cuvenita cantitate de aur, Țiganii trebuie să o completeze, cumpărînd-o, după cum și prișosul rămîne în beneficiul lor, dacă cantitatea scoasă din rîu e mai mare. Minele de aramă sunt de asemenea pe întinderi mari, iar locul de unde se scoate arama, se numește *madan*, cuvînt turcesc ce înseamnă mină; apoi mine de fer, care se văd pe drumul ce duce dela Brădiceni la Tirgoviște.

Să ne întoarcem privirea către București, la clădirile mai impunătoare ale palatelor și bisericilor, cu toate că arhitectura lor nu e tocmai de samă. Palatul Principelui e de piatră, cu o impozantă scară de marmoră, cu săli mari boltite, dar destul de joase, din care prima — pridvorul — e susținută la mijloc de un rînd de coloane. A doua servește de *Divan* de judecată, unde au loc și banchetele de zile mari. Al-

tele sunt săli de audiență, care duc în apartamentul Principelui și de aci în al Principesei, cari se reduc la două odăi și un iatac, pînă ce Principele Ștefan Cantacuzino clădise, de cîteva luni, un mic palat cu 8 odăi, într'un colț al grădinii, care e de toată frumusețea, și are forma patrată, în stil italian. În mijlocul ei, Principele Constantin Brîncoveanu clădise un foișor unde lua prînzul, și-și făcea siesta după masă, în mijlocul straturilor de flori.

Toate clădirile din Valahia sunt acoperite cu șindrilă, nefiind obiceiul țiglelor. Intre alte biserici din București, se află trei pe culmea unui deal: biserica și mînăstirea Mitropoliei, bisericile Radu-Vodă și Mihai Vodă. Două hanuri mari și frumoase sunt demne de văzut în București. Hanul e un loc înconjurat cu ziduri, făcut după modelul marilor mînăstiri catolice, iar împrejur sunt dugheni boltite, de apărare contra focului și ținute de negustori creștini sau turci, cari plătesc o chirie lunară intendentului, care are și însărcinarea să încuie, sara, porțile hanului pentru siguranța mărfurilor. Primul han poartă numele fondatorului Șerban Vodă, iar veniturile sale sunt dăruite mînăstirii Cotrocenilor, zidită de acelaș ctitor, la o milă și jumătate de București. Al doilea e hanul Sft. Gheorghe, zidit de Principele Brîncoveanu, avînd la mijloc o foarte frumoasă biserică, purtînd acelaș nume, iar veniturile hanului sunt dăruite Patriarhiei din Erusalim.

N'ași vrea să obosească cititorii cu descrierea amănunțită a topografiei Valahiei, un rezumat ar fi totuși necesar pentru locurile mai renumite. Tirgoviștea a fost în vechime reședința domnitorilor, într'o vreme cînd aceștia nu se prea temeau de turci, dar mai tîrziu a fost mutată, din ordinul stăpînitorilor, la București, care

mai aproape de Dunăre și de granița lor. Totuși Principele Brîncoveanu locuia la țară cel puțin 6—7 luni pe an, ceiace nu convenea boierilor, nici negustorilor, căci trebuiau să urmeze Curtea, cu mare cheltuială. Turcii priveau și ei cu ochi răi această preferință a Voevodului, căci Tîrgoviștea era mai aproape de munți decît de malurile Dunărei, și vom vedea mai departe efectul catastrofal al acestor nemulțumiri.

La distanță de o zi de drum de Tîrgoviște, către granițele Transilvaniei, se găsește Cimpulungul, oraș renumit pentru bîlciul anual ce are loc pe la mijlocul lui Iulie, și la care iau parte negustori din toate părțile. | Înspre șes se află orașul Pitești, renumit pentru vinurile sale albe și dulci; de aici e un drum spre Ribnic, care e reședință episcopală. Mai e un oraș cu acelaș nume Ribnic, pe lîngă Buzău. Craiova e un oraș mare, situat între Cerneț, extremitatea țării, și București, și e reședința Banului, care e prima demnitate după Domnitor. Se află aci, în partea principală a orașului, un han frumos, zidit acum doisprezece ani de starețul mînăstirii Horez, pentru venituri. Buzăul care poartă numele rîului ce curge acolo, e tot reședință episcopală. Urmînd aceiaș cale, dăm de Focșani, care e udat de rîul Milcov, și desparte Valahia de Moldova, iar pe ambele părți ale podului de peste Milcov sunt punctele de vamă. Orașele mai principale care sunt ocîrmuite de către căpeteniile alese dintre marii boieri sunt: Tîrgoviște, Cerneț, Focșani, Ploiești, Gheorghîța, Roșiorii de Vede. Minele de sare mai cunoscute sunt: Ribnic, Telega și Slănicul. Pentru delictе grave, Principele trimete pe condamnați la saline, în valahă *ocne*, și unde mor unii din condamnați, fără a se mai cerceta cauza. Sunt cazuri de condamnări la moarte, cînd

Domnitorul, printr'un act de clemență, schimbă această pedeapsă cu ocna, după ce taie întii urechile condamnatului. Cred că acest supliciu să fie acelaș, pe care-l întrebuințau romanii cu condamnații *ad metalla*, precum și cu primii martiri ai bisericii primitive. Salinele se arendează celui ce oferă mai mult Principelui, cărui aparțin arendele, care ajung pînă la suma de 20.000 galbeni pe an, în care se cuprind însă și tutunăritul, oieritul și taxele de export pentru Transilvania; pentru acest scop sunt destinate două trecători, Cimpina și Dragoslavele, iar o parte din taxele ce se percep la Dragoslavele, aparțin mînăstirii Sf. Ilie din Cimpulung, unde are loc vestitul bilci anual, de care am mai pomenit.

În ce privește bilciul din Cimpulung, trebuie pomenit vechiul privilegiu de care s'au bucurat aci preoții franciscani, cari veneau aci din Bulgaria să supravegheze parohia catolicilor, în majoritate negustori din Chiprovaci și Copilovaci și cari trăiesc împrăștiați în diferite orașe ale Valahiei. Acești preoți franciscani aveau acest privilegiu, întărit cu pecete domnească de un voevod al Valahiei, în virtutea căruia încasau o anumită dare din mărfurile ce se aduceau anual la Cimpulung, și care servea pentru întreținerea lor; dar privilegiul cu sigil, ca și alte multe hrisoave de mare importanță, s'a pierdut în ultimul război dintre nemți și turci, cînd tătarii au jefuit Tîrgoviștea și mai ales mînăstirea franciscanilor, din cari unii au fost luați ca sclavi, dar răscumpărați din mila Principelui Brîncoveanu. Se văd pînă azi rămășițele unei biserici cu clopotnița ei, care a fost a sașilor catolici, cari trăiau atunci în Valahia și lucru probabil, căci am văzut la intrarea bisericii noastre, a Sf. Ion cel Mare din

Cîmpulung, următoarea inscripție sepulcrală : *hic requiescit în pace generosus dominus Johanes P. . . ., hujus saxonalis ecclestae custos, qui obiit MCCCLXXIII.*

Alte urme sau inscripții nu se găsesc în Valahia, din cauza continuelor perturbări, și unde bogăția țării, n'a fost ultimul motiv al ruinii sale. În ce privește fertilitatea pământului, e de notat, că'n toamnă se fac 2 arături, și apoi se samănă griul care crește de o jumătate de palmă înălțime pînă la căderea zăpezii, după care, în primăvară, iese din nou pînă se coace.

Meiul se samănă primăvara și se culege în Iulie ; porumbul tot în primăvară, dar se culege în August. Vița de vie se îngroapă după culesul viilor și rămîne astfel pînă la timpul ridicării.

Să ne întoarcem la preoții franciscani. Ei trăiesc și din venitul cîtorva terenuri mici, și mai ales din vânzarea unei cantități oarecare de vin, din pomenile catolicilor, și dintr'o cantitate de griu ce le dăruiește în fiecare an Domnitorul, care, deosebit, mai varsă gardianului franciscan din Tirgoviște și o parte din vinărit și din alte impozite.

Se știe că minăstirea și biserica din Tirgoviște au fost zidite de Sfîntul Ioan de Capistrano.

Biserica catolică din București e o biată casă de lemn închinată Sf. Fecioare, a cărei icoană cu copilul în brațe, frumos pictată în stil grecesc, e așezată între alte două icoane, dar scandalos zugrăvite. Una e icoana Sf. Ștefan și alta al Sft. Sixt (Papă și Martir), dar care e legată și de numele lui Ștefan Sisto, un chirurg sas, cunoscut de mine, care a făcut pe cheltuiala sa altarul bisericii, în cimitirul căreia e și înmormîntat. Biserica posedă odore sacre, 6 candelabre cu cruce și pedestale, cădelniță și lampă, totul în argint, și care

fură apoi toate transportate, spre mai bună siguranță, în Transilvania, de către părintele Biagio Marinovici, împreună cu argintăria capelei din Brădiceni; de aici oarecari neînțelegeri acum 5 ani, între zisul părinte și negustori catolici din Chiprovaci și Copilovaci, cari se plinseră Papii, dar odoarele n'au fost încă înapoiate, din cauza actualelor împrejurări de război.

Impăratul Leopold, de vecinică și glorioasă amintire, dăruie preotului Elia Mettejanici 1500 galbeni de aur, pentru clădirea bisericii din București, dar o parte din sumă a fost întrebuințată în alte scopuri, rămânând un rest de 1200 galbeni în mîni sigure, pînă ce îndurarea divină va îngădui să se îndeplinească dorința Augustului Binefăcător.

În părțile unde locuiesc familii de negustori catolici se află un paroh, ales dintre frații franciscani; în București, Tirgoviște și Cîmpulung însă, ei se întitulează gardiani, cu toate că numai cele din urmă două orașe posedă biserici propriu zise, cu altare și clopote, cu călugări, cu paraclise, după modelul micilor mînăstiri. În biserica din Tirgoviște se află și o orgă care atrage în timpul slujbii curiozitatea valahilor, cari n'au în bisericile lor nici un fel de instrumente muzicale.

În Craiova, Brădiceni, Suțetești, Ribnic, Ploiești, Aninoasa și Perieni, se află cîte o mică capelă, iar slujbele bisericesti sunt îndeplinite de înșiși credincioșii.

Preotul, care e schimbat la fiecare trei ani, capătă tain zilnic, plată pentru liturghie, afară de unele avantaje din partea autorității parohiale. Cu toate astea, ei trăiesc în mizerie, și lucru grav e că bieții catolici sunt cîte odată lipsiți săptămîni întregi de slujba liturghiei, cum ni s'a întîmplat anul trecut în București, cînd mai bine de trei luni a lipsit preotul gardian Michel

Iavich, fost custode al provinciei, însărcinat fiind cu o înaltă misiune în Ungaria din partea Principelui Nicolai Mavrocordat, și numai îndurarea Domnului a cruțat de boală sau de moarte pe enoriașii comunității catolice, rămasă fără asistență religioasă, și evitând astfel indignarea valahilor, riguroși observatori ai purtărilor noastre, mai ales în ce privește religia catolică.

Sunt cinci ani când chiar Sfântul Mir lipsea, pînă ce părintele Antonie Gunghici, pe atunci șeful catolicilor din Valahia, a arătat Papii, printr'o scrisoare, starea rea a catolicilor din țară, unde sunt cîți-va tineri convertiți, fără a poseda Uleiul Sfînt pentru miruirea lor. Papa a expediat repede două epistole Monsignorului Paul Iosici, arhiepiscop de Sofia, poruncindu-i —în prima— să treacă Dunărea în Valahia și Transilvania și, cu delegatul Sf. Scaun Apostolic, să viziteze mînaștirile și parohiile preoților franciscani, ceia ce nu-i fu îngăduit de aceștia pînă atunci. În a doua îl autoriză, dîndu-i depline puteri, de a exercita funcțiunile arhiepiscopale unde va crede necesar, spre mîntuirea sufletelor și pentru a servi Sf. Scaun.

În acelaș an 1715, cam prin mijlocul postului Paștelui, el ajunsese în București întovărășit de Marco di Ragusi, vicarul său, și de monsignorul Paul Iosici, vrednic apostol al vremurilor noastre, care înfruntă persecuții continue din partea turcilor din Nicopol, Sofia sau Filipopol, cu vecinicile lor stoarceri de bani de la catolici, ori de cîte ori li se prezintă ocazia.

Arhiepiscopul fu primit de noi toți cu mare bucurie și venerație, cuvenite unui atare prelat. Principele Ștefan Cautacuzino, care îi acordă mai tirziu audiență, sărutîndu-i chiar mîna, mă însărcină a-i ura bun venit, și în tot timpul șederii sale la București, îl între-

ținu cu alimente și vinuri alese. În săptămîna Patimilor s'a amenajat paraclisul nostru, ridicîndu-se tronul arhiepiscopal, cu baldachin și toate cele necesare pentru sfințirea Sf. Mir de Joia Mare, iar slujba fu oficiată cu pompă de însuși Arhiepiscopul, înconjurat de preoții franciscani. În zilele următoare Paștelui, avu loc ceremonia miruirii de însuși Monsignorul, care plecă apoi în celelalte orașe din Valahia și Transilvania, pentru executarea poruncii Sf. Scaun.

Reședința arhiepiscopului de Sofia e actualmente în Filipopole, iar înainte era în Chiprovaci, unde locuiau catolici în număr destul de mare, avînd o mare minăstire a lor, așezată într'o poziție încîntătoare, cu alte trei schituri alături, dar toate fură prefăcute în cenușă de către turci, în ultimul război, cînd mulți dintre ai noștri au fost măcelăriți, iar alții luați ca sclavi. Cu toate astea zeloșii prelați din Bulgaria întrețin misionari, îmbrăcați turcește, pentru a putea mai ușor asista pe bieții creștini. Sunt îndreptățite rugile creștinilor către D-zeu, pentru a scăpa creștinătatea de apăsătorul jug otoman, și a rîvni la protecția austriacă. Dacă în actualul război armele creștine vor ieși victorioase, e lucru neîndoelnic, că majoritatea bulgarilor și a sîrbilor nu vor mai recunoaște ca stăpîn, de cît pe Impăratul și pe Sft. Papa. Cît privește de convertirea valahilor, voi vorbi cu prilejul descrierii religiei lor.

CAPITOLUL II.

Obiceiurile și moravurile valahilor.

Valahii sunt de un temperament vioi, voinici și rezistenți la oboseală, și obișnuiți din copilărie cu călăria. De multe ori am remarcat curiosul spectacol, cum băieți între 7—8 ani, călări, conduceau grupe de cai la adăpat, iar dacă vre-un cal se abătea din grup, băiatul îl striga rechemându-l cu înjurături triviale, iar dacă nu izbutea, începea să plîngă continuînd totuși pomelnicul de înjurături obscene, fără însă să cunoască înțelesul lor. În popor părinții însă-și deprind copiii cu înjurături, și se delectează cînd aceștia descercă primele silabe din expresii triviale, măgulindu-se chiar cînd combină noi înjurături. În timpul celor 7 ani de ședere în Valahia n'am avut ocazia să aud ca cineva să fi fost pedepsit pentru înjurături, fie de către instanțele judiciare sau de cele bisericești. În general valahii nu prea sunt evlavioși, totuși nu uită să-și facă cruce ori de cîte ori trec dinaintea unei biserici, ori a unei icoane, și sunt atît de riguroși observatori ai zilelor de post, că nici nu vor să audă de scutirea lor în timpul unei boli sau altei nevoi; de aici convingerea lor că ne pot ataca pe noi catolici, imputîndu-ne ușurință în nepăzirea posturilor, și

considerîndu-se de buni creștini, că în postul Paștelui nu mănîncă de cît de două ori pește, adică prima și ultima săptămîină ce ei numesc *Săptămîna Mare*, abținîndu-se de la vin și de la mîncăruri cu untdelemn, dar cu mai puțină rigoare în celelalte zile ale Păresimii. În Valahia nu se află ospătării ca în celelalte țări din Europa, mai ales ca în Italia, astfel că dacă cineva vrea să capete vin, trebuie să-l cumpere de la niște cantine subterane, numite *crîșme*. Vinul e vîndut de femei desfrîdate, și de aici rușinea mare pentru un străin că să intre în crîșmă, unde-l așteaptă beția, desfrîdarea și chiar furtul. Persoane vrednice de crezut mi-au povestit, că se întîmplă ca un țaran să vie la oraș înainte de sărbătoare să-și desfacă produsul muncii, pentru întreținerea familiei sale, sau plata dărilor, și să se abată la acele crîșme, în mijlocul acestor femei și altor indivizi, cari-l antrenează la beție pînă în noapte, iar a doua zi, cînd se desmeticește, își vede banii furați, iar pentru plata chefului, mai lasă haina amanet, blestemînd momentul în care a pus piciorul în crîșmă. Asemene cazuri sunt însă puțin frecvente, și numai pe alocuri, și trebuie să recunoaștem că valahii sunt iubitori de străini, ospitalieri și vrednici de laudă.

Spuneam mai sus că'n Valahia nu se găsesc ospătării; totuși, cînd un străin ajunge noaptea la vre'o crîșmă de țară, de obicei un bordei, gazda îi cedează bucuros patul, îl ospătează cu ce are, îngrijește de caii săi, și la urmă se mulțumește cu plata pentru vin și fin, fără a pretinde ceva pentru găzduire. Dacă sosește un străin în vre-un oraș, și mai ales în București, e primit cu multă curtoazie, după importanța sa, chiar cînd nu posedă scrisori de reco-

mandatie. E găzduit fără plată, iar dacă rămîne pen-
 tru un timp mai lung și e cunoscător al uneia din
 limbile italiană, latină, germană etc., găsește loc la
 vre-un boier pentru instrucțiunea fiilor săi. Cu atît
 mai mult dacă străinul este chemat anume în țară,
 fie de domn sau vre-un mare boier; în acest caz e
 primit chiar de căpitanul de graniță, care e prevenit
 prin ordin; îi se atașază o călăuză care se numește
țimiraș, adică un soldat grănicer, care poartă o placă
 de argint avînd stema Valahiei pe ea. Fiecare sat
 sau oraș de popas e dator să asculte de acest țimi-
 raș, și să aibă grijă de găzduire, provizii, cai și căruța
 pînă la etapa următoare, pînă ajung la locul de re-
 ședință al Principelui. Aici se iau măsuri pentru găz-
 duirea străinului, dîndu-i-se imediat tain zilnic de
 carne, pîne și lumînări, sau chiar pîne și vin de la
 Curte, și chiar plată lunară de la Visterie dacă e per-
 soană cu vază. Afară de darurile ce obicinuește Prin-
 cipele să facă de zile mari, străinul chemat în țară
 capătă de Paști postav și atlas, pentru a se îmbrăca
 după obiceiul țării, spre a fi ferit de privirea dușmă-
 noasă a turcilor ce zilnic vin în țară, și cari nu pri-
 vesc cu ochi buni portul și obiceiurile străine de ei;
 cu toate astea, 5 sau 6 dintre noi, străini ce avem ac-
 tualmente servicii la Curte, cu toată îmbrăcămintea
 valahă, purtăm perucă și pălărie, cravată și baston
 de India. Imbrăcămintea valahilor e aceiași ca și a
 turcilor, exceptînd căciula în formă poloneză, adică
 avînd în jurul ei o bandă din blană de astrahan,
 de 4 degete lățime, ce se importă din Rusia, iar cele
 mai scumpe sunt purtate de boieri. Boierii de rangul
 întîi poartă în loc de astrahan, samur. Locuitorii țā-
 rii poartă părul scurt, în schimb preoții și călugării

ii poartă lung, după datinele Bisericii Ortodoxe. Majoritatea valahilor poartă barbă, ca și celelalte popoare orientale, iar alții poartă numai musteți; îmbrăcăminte femeilor e un amestec de modă grecească și turcească, fără fața acoperită. Cele măritate își acoperă capul a doua zi după nuntă cu o maramă albă, adusă în jurul bărbiei, și legată la spate în 2 cozi lungi, atârstate. Fetele își gătesc capul cu părul propriu împletit în costiță, din care apoi formează un coc prins în ace. În zile de sărbătoare se gătesc cu haine bogate și juvaieruri scumpe, cu salbe de monete de aur de diferite mărimi, pînă la valoarea de 10 galbeni una. Fetele mai sărace poartă salbe de argint după punga lor. Jupănesele se plimbă în oraș în rădvane trase de cîte doi cai, cu valtrapuri de culoare verde sau albastră, dar nici odată roșie, culoare rezervată numai familiei domnitorului. Vizitiul nu șade în față, pe capră ca la noi, ci călare pe calul din stînga. În lăuntru trăsorii, cînd nu e de modă nemțească, nu se află locuri de șezut, dar se improvizează ușor cu covoare și perne mari, acoperite cu catifea. Servitoarea, de obicei femeie bătrînă, care însoțește jupăneasa, șade în dosul stăpînei pe scîndura fără perne. Boierii umblă în oraș călare, însoțiți de un alai de slugi după demnitatea ce ocupă, iar la intrarea în curtea palatului descălecă, și înainte de a sui scara Curții își scot ghetetele, punînd în picioare niște pantofi, numiți turcește *papuci*; acelaș obicei respectuos se întrebuințează la vizitele între boieri. Dacă vizitatorul e supusul unei națiuni orientale, îi se oferă loc de ședere la capătul divanului, loc de cinste, unde se așează cu picioarele încrucișate sub el, după obiceiul oriental, și cu spatele rezemat de perne, care sunt înșirate de-

alungul peretului, în toată lungimea divanului care nu e mișcător, ci fixat de perete. Patul nu se desface de cît noaptea, pentru dormit, așa încît saltelele umplute cu bumbac și plapumele, sînt strînse înfoiat și în-doite la capete, formînd o masă patrată și înaltă, și acoperită cu un cearșaf alb și subțire, cu flori de mă-tase și terminată apoi cu perne din aceiași pînză.

Fiecare odaie are cîte un cămin, care se numește în limba valahă *sobă*, cu o portiță ovală prin care se bagă lemnele, și o eșire pentru fum, iar partea inferioară transmite căldura prin una sau 2 coloane patrate sau rotunde, lucrate cu stuh, și care încălzesc odaia. Tapițerii sau alte ornamente nu se văd în casele din Valahia, de cît doar vre-o icoană încadrată și atîrnată într'un loc înalt, pe postav de Damasc sau brocard. Măsuța (cînd nu e de lemn scump) e totdeauna acoperită cu un covoraș și așezată într'un colț al odăiei; scaune nu se întrebuintează, în schimb sunt bănci fixate în jurul pereților și acoperite cu postav (ce numai la Curte e de culoare roșie), care îmbracă și pereții pînă la oarecare înălțime, servind de razim. Odaia de mîncare se numește *casa mare*. Casele boierești însă au și terase spre grădini, unde se ia masa în timpul verii, la răcoare. Masa pe care se mănîncă e în felul celor din sălile de mîncare din mî-năstirile catolice, neuzitîndu-se la valahi mese ovale, sau rotunde, în mijlocul odăiei. Comesenii se așează de o parte și de alta a mesei, pe bănci lungi, cu spă-tare acoperite cu lăicere. Capul mesei e rezervat stă-pinului casei, sau unei persoane cu vază. Fața de masă e din pînză de casă lucrată din in foarte sub-țire, ca și șervetele, dar cînd acestea nu ajung pentru numărul comesenilor, atunci se servesc de un ștergar

lung, cu care se acoperă de obicei farfuriile și tacimurile, și cu care comesenii își potrivește câte o porțiune în loc de șervet. Până se servește masa invitații se întrețin cu gazda în odaia sa, unde se servește vutcă și se aduce apă pentru spălatul mâinilor; își scot apoi antereele pe care le prind numai într'o copcă la guler, rămânind mînicile atîrnate în lung, la spate. Acesta e un act de bună cuviință pentru invitați. Preotul, care de obicei nu lipsește, spune un *Tatăl nostru* în grecește sau slavonește, și binecuvintează masa. Fiecare se așează apoi după rang, și după ce preotul moaie o bucată de pîne în mîncarea adusă, ceilalți își fac cruce și înclinîndu-se ușor spre gazdă, începe masa. Dacă e zi de sărbătoare își urează reciproc sănătate și aceiași întîlnire pentru anul viitor, după care stăpînul casei, după ce-și face din nou cruce, bea primul pahar cu vin. La valahi nu e obiceiul să se ceară de băut, ci se așteaptă invitația gazdei care oferă de băut în acelaș pahar, care trece din mîna în mîna; străinul deprins cu altă igienă se acomodează cu greu la acest obicei.

Mesele lor sunt foarte îmbelșugate, dar mîncărurile nu sunt bine gătite și ceea ce e mai rău, e că sunt servite destul de reci, căci în Valahia bucătăriile sunt în fundul curților și deci departe de casă. Valahii au oroare de mîncare de broaște, broaște țestoase sau melci; s'au introdus însă în ultimul timp melcii, cari se mînîncă cu multă poftă, mai ales în postul Paștelui și se trimit chiar soldați la Tirgoviște, în locurile unde se află mînăstirea franciscanilor, ca să caute melci pentru masa Domnitorului. După masă toată lumea se întoarce în odaia unde s'a servit vutca, și acolo își spală din nou mîinile și gura. Pentru acest scop apa

e adusă în lighene turcești, de aramă spoită, cu capace găurite, lucrate cu multă artă, și aduse special din orașul Serai din Bosnia, unde m'am oprit 2 săptămâni, în Martie 1710, în călătoria mea, prin Belgrad, spre Valahia. După spălat se aduc cafele, unii mai beau înainte un pahar cu vin, iar narghileaua e oferită odată cu cafeaua. Insfirșit boierii își pun antereele și, după mulțumirile cuvenite, încălecă fiecare și se întorc acasă pentru somnul de după masă, obicei ce există nu numai în zilele lungi de vară ci și în cele de iarnă. Somnul e ușurat și de vinurile servite din belșug la masă, fără însă să fi amețit pe invitați. Culoanele sunt superstițioase, și nu mă pot opri de a nu nota curiosul obicei, când se ivește o boală contagioasă. Se adună un număr de femei și timp de 24 ore țesă, torc și coasă o cămașă de cînepă, cărei îi dau foc în mijlocul curții, și'n felul acesta cred că, împreună cu cămașa, a ars și epidemia.

Copiii sunt îmbăiați zilnic pînă la vrîsta de 7-8 ani. Doica nu uită să facă copilului un semn negru pe frunte contra deochiului; leagănele sunt necunoscute în Valahia, dar se întrebuintează un fel de cutie de lemn, pătrată, cu fund de pînză tare, peste care e așternut un postav roș, apoi perna și învelitoarea copilului. Cutia e prinsă de un piron în tavan, prin patru coarde roșii în formă de piramidă, iar dădaca, din patul ei, leagăna cutia cînd copilul se deșteaptă. Casele sunt foarte curate, și prin odăi sunt împrăștiate ierburi mirositoare ca pelin, rută, jaleș, mintă, cimbru și alte ierburi, care împrăștie un miros plăcut și sănătos. Valahii detestă obiceiul de a ține în casă vase pentru necesități de noapte, și în toiul iernii se duc la locul comun, situat departe, la extremitatea clădirii.

De asemenea sunt indignați contra chirurgilor cari se servesc de cadavre omenești pentru anatomie ; chirurgii au apărut în ultimul timp în Valahia, și trebuie să fie atenți față de această prejudecată a valahilor, care merge pînă a-i numi contaminați, în limba lor *spurcați*, și în acest caz, medicul e boicotat chiar în cazuri urgente, ca luare de sînge sau altă operație chirurgicală. Valahii, mai ales femeile, pretind a cunoaște mai simple și mai practice leacuri medicale pentru vindecarea bolnavilor, cari mor, cred ei, numai în urma intervenției medicilor. Oamenii înțelegători însă respectă pe medic. Medicul Prim e foarte bine plătit de Visterie (Tezaurul public), cu două mii de galbeni pe an, afară de tain zilnic, de pîne pentru servitori, de carne, luminări de său și de ceară etc., deosebit daruri din toate părțile ; mai ales medicului care a reușit să redea sănătatea vreunui boier bolnav, răsplata e cu atît mai mare, în bani și un cal de preț. Valahii sunt deci mărinimoși, mai cu seamă față de străini, dar sunt și răsbunători și nu uită insulta nici odată, nici față de proprii părinți. Sunt plini de curtoazie între ei, și începutul și sfîrșitul unei urări e sănătatea ; cînd se întilnesc valahi de aceiași situație socială, își strîng mîna dreaptă, scoțînd pălăriile, și fac gestul, simulînd sărutarea reciprocă a minii. Cînd unul e de o situație socială inferioară, sărută mîna boierului, atingînd apoi cu fruntea mîna sărutată. Femeile din clasa de mijloc sunt deasemenea foarte respectuoase, sărută și ele mîna boierului pe care o ating apoi de obrazul lor. Cucoanele din clasa boierească trăiesc foarte rezervate, neavînd relațiuni sociale. Servitorul pedepsit de boier cu bataia, vine și el de sărută mîna boierului, promișînd că nu va mai repeta greșala făcută.

Femeile, la trecerea unei persoane mai de seamă, se ridică repede, în semn de respect. Ocupația obicinuită a femeilor în Valahia e țesutul. Războaiele de țesut se țin în subsolurile caselor boierești, iar din pînza lucrată, care e îngustă de $\frac{3}{4}$ de cot, se fac cămăși, cari se poartă lungi pînă la pămînt și sunt brodate cu flori de matasă, și ismene cu briu brodat de care nimeni nu se poate lipsi, nici ziua nici noaptea. Fetele și țigancele roabe lucrează în odaia jupînesei năframe brodate cu flori de mătasă și cu fire de aur, care se oferă apoi la ocazii solemne, sau la vizite de fețe bisericești, cînd jupîneasa oferă preotului năframa și-i sărută mîna. O credință superstițioasă de care țin și catolicele născute în Valahia, este că Vinerea Mare e oprită orice lucrare cu acul, căci în acea zi Fiul Domnului a suferit atîtea împunsături.

Valahii sunt foarte meșteri în ori care meserie. Sunt sprinteni la călărie, ageri în mînuirea sabiei și arcași dibaci; dacă ar fi instruiți în știința militară ar face mari progrese. Cît privește de meserii mecanice ei reușesc admirabil. Deprind ușor tot ce văd, și nu e lucrare manuală pe care să n'o imită, fie de industrie turcă sau venețiană: am văzut un tînăr servitor din casa Cantacuzinilor care deprinsese atît de bine de-semnul, că lucrările sale păreau clișeie în aramă. Un altul, fratele unui negustor cunoscut în Veneția, din acei ce importează aci mărfuri din Valahia, a copiat atît de bine unele picturi bisericești din Veneția, că întorcîndu-se în țară, a pictat diverse icoane, între care pe Sfîntul Francisc îngenunchiat, primind stigmatizarea, care se poate vedea pe altarul bisericii catolice din Tîrgoviște. Cît privește industria sticlăriei, era o fabrică la 2 mile italiene departe de Tîrgoviște, care produ-

cea o sticlă foarte transparentă și curată, cu toate că era de culoare albastră ; se aducea din Polonia o sticlă mai albă, dar plină de pete și alte defecte, care nu suporta comparația cu cea fabricată în Valahia. Boierii însă, ca și străinii, obișnuiți cu risipa, importau cristaluri din Ungaria și din Boemia, care erau aduse de două ori pe an, de negustori ce vin din Lipsca și cu alte mărfuri. Dar stăruii mai ales asupra dibăciei cu care valahii izbutesc în orice meșteșug de proveniență italiană, nemțească, franceză etc., mai curînd ca în cea turcească. Am văzut clișeie în lemn și armă pentru trebuințele tipografiei, a cărui director pe timpul meu, era Antim, Mitropolitul Valahiei, de naționalitate georgiană care, sclav în tinereță, ajunsese grație talentului ce-i dăruise D-zeu pînă la cea mai înaltă treaptă ecleziastică, de unde, mai apoi, avu un sfîrșit tragic, cum vom vedea la finele acestei lucrări. Tipografia e instalată în Mînăstirea Mitropoliei Valahiei, și posedă litere arabe, grecești, romînești și slave. Lucrătorii tipografi sunt valahi, instruiți în această artă de meșteri, elevi ai însuși Mitropolitului Antim.

Intre alte lucrări, tipărite pînă azi în Valahia, sunt și următoarele :

Vechiul și noul Testament, după versiunea celor 70, traduse în valahă de doi boieri, frați Greceanu (unul din ei fu tatăl Principesei Păuna, care trăiește acum în Veneția). Tipărirea acestei opere s'a început sub domnia lui Șerban Cantacuzino, cam pe la anul 1688, și s'a terminat după cîți-va ani sub domnia lui Brîncoveanu. Opera formează un volum în folio, pe hîrtie bună, cu marginea lată, cu coperta artistic tipărită, după care urmează o pagină cu stema Valahiei, adică o pasăre cu aripele desfăcute, cu cru-

cea în plisc, avînd la dreapta și la stînga soarele și luna ; urmează apoi dedicația adresată Principelui Constantin Brîncoveanu.

Epistole și Liturghii, pentru uzul Bisericii, tipărite în valahă.

Psaltirea, în slavonește și valahă.

Viețile Sfinților, de S. Ion Damaschin, traduse și tipărite în valahă.

Antifoane, Tropare și Imnuri, pentru tot anul, tipărite întîi în slavonește și apoi în grecește.

Diverse cărți de *Pugăciuni*, tipărite în grecește și valahă.

Alexandriile sau Istoria lui Alexandru Machedon, în valahă. Această Istorie e într'adevăr foarte interesantă, prin multele și variatele legende ce conține.

Pildele Orientalilor, traduse din franceză în italiană de mine, și dedicată Principelui Constantin Brîncoveanu, care însărcină pe părintele Ioan Abrami, predicator în serviciul Domnitorului, a le traduce în grecește. Mitropolitul Antim le traduse din grecește în valahă, cu însemnate schimbări, și tipări apoi ultimele două traduceri pe cheltuiala lui Apostol Mano, în București, în anul 1713.

Panegirice diverse, despre Sft. Ștefan și Impăratul Constantin cel Mare, compuse de preotul *Maiota Candidotul*, care era profesorul de greacă al lui Constantin și Ștefan, cei doi fii ai lui Brîncoveanu. Panegiricile erau recitate pederost de fiii Domnitorului, în prezența tatălui lor, în zilele de patron, și erau în acelaș timp un exercițiu și un examen de cele învățate. Preotul-profesor era apoi răsplătit de Domnitor cu bani și onoruri, ceia ce n-a împiedicat ca, în schimb, Maiota să se arate vajnic dușman al lui Brîncoveanu pe lângă turcii din Constantinopole.

Istoria Judeilor, în grecește, operă postumă a faimosului Alexandru Mavrocordat, tipărită în Mitropolia din București cu spezele Principelui Nicolai Mavrocordat, Domnitorul Valahiei, fiul autorului, în anul 1716, luna August. Conține și o scrisoare închinată Sfintei Treimi, din care se distinge marea înțelepciune a Principelui Nicolai Mavrocordat, care se află azi prizonier de război în Transilvania, după cum vom vedea mai departe.

S'ar cădea, ca pe lângă această înșirare de cărți tipărite, să fie și o Istorie a domnitorilor valahi, dar nu e de mirare lipsa ei, căci cu toată ușurința tiparului, o astfel de Istorie, obiectivă, e greu de închipuit, căci fiecare boier posedă câte-o cronică făcută după plăcul său, în care laudă sau ponegrește voevozii trecutului, după binele sau răul ce avusese familia boierului de la aceștia.

Unii boieri pătrund pe fiii lor din copilărie cu acest soi de istorii, astfel că conținutul ziselor cronici devine tradiție în familiile lor.

CAPITOLUL III.

Riturile valahilor.

Să nu se pară de prisos cetitorului că voi descrie jocurile copilărești ale valahilor, căci va vedea în ele încă o dovadă că ei sunt urmașii vechilor coloniști, lăsați de Traian după cucerirea Daciei, și cari au transmis generațiilor, pînă în ziua de astăzi, aceleași jocuri ca : mingea, titirezul, nucile, bîziita, de a caili, scrînciobul, baba oarba și altele, toate întrebuintate la anotimpul lor. Au copiii și alte jocuri turcești, deprinse de la copiii negustorilor turci stabiliți în Valahia. Boierii joacă tablele, și am remarcat că numără punctele de la zaruri în limba persiană. Ultima sară de carnaval, la ortodoxi, Duminecă, boierul oferă familiei și comensinilor o distracție la sfîrșitul mesei. Aduc 3-4 țigani, rîndași de bucătărie, unși cu funingine pe obraz, și stăpînul pune înaintea lor o farfurie cu făină, în care sunt băgate cîteva monete; țigani cu mîinile la spate sunt puși să scoată cu dinții monetele, și stîrnesc mare veselie, privind fețele lor cu funingine și făină.

Urmează și alte distracții : să prinză cu gura, alergînd, un ou suspendat în aer, sau să tragă cu dinții o monetă înfiptă într'o luminare lîngă flacără, fără să o stîngă. Evident că se aleg cu părul ars și bu-

zele fripte. Se mai pune o luminare aprinsă în mijlocul unei grămezi de făină, în care erau ascunși bani, și pe cari țiganul trebuia să-i scoată cu dinții, stîngînd lumînarea cu nările. Flacăra suflată aprindea făina și aprindea și părul țiganului.

Odată terminate distracțiile, înainte de culcare, comensii își cer iertare pentru greșelile făcute unul altuia în cursul anului, și își urează reciproc să ajungă sănătoși Paștele. Aceiași urare se obicinuește la Curtea oarecare solemnitate, în aceiași sară de Duminecă. Se adună acolo boierii și fețele bisericești, în numele cărora Marele Logofăt citește o mică alocuțiune Principelui, cerîndu-i iertare, iar acesta răspunde „dorim tuturor sănătate pentru Paștele viitor“, după care îi concediază.

Paștele se celebrează cu mari petreceri și multe distracții, ca scrînciobul depildă, care se ridică nu numai în fiecare sat, dar și în piața de lingă Palatul domnesc, unde se instalează și alte distracții sub cerul liber, plătindu-se doi gologani de persoană pentru un loc. Acești bani se împart apoi între paici, slujitori ce au însărcinarea de a susține de braț pe Principe cînd suie scările, sau vre-o personalitate turcă cînd vine în audiență. Paicii sunt în număr de 12, sau mai mulți, după voința Domnitorului, și sunt aleși dintre bărbați înalți și bine făcuți. În săptămîna Paștelui paicii străbat orașul cu mici vase de argint sau de porcelan fin, conținînd apă mirositoare, cu care stropesc pe trecători pe față și pe mâni, spunîndu-le : *Christos anesti*. E vrednic de notat acest obicei, păstrat la toate națiunile de rit ortodox că, din Paști pînă la Înălțarea Domnului, nu se salută altfel de cît cu : *Christos anesti*, la care se răspunde : *alitos anesti*,

ceea ce înseamnă, *Cristos a Inviat*: *Adevărat că a înviat*. Acei ce nu știu grecește, se servesc de slavonescul: *Cristos vascris, vaissena vascris*. Toate aceste distracții, jocuri, ca și datina cu apă parfumată, sunt în profitul paicilor și al celorlalți slujitori ai Principelui, cari în zilele de Paști mai întind un covor în anticamera și sălile Palatului, pentru demnitarii și funcționarii cari vin de sărută mâna Domnitorului, și cari sosesc cu fișicuri cu bani, pe care îi împart în dreapta și în stînga. Mai ales noi străinii trebuie să fim mai darnici, pentru a nu ni se imputa sîrzenia.

↙ Trebuie pomenit și despre darurile ce revarsă Principele cu ocazia Paștelui. Boierul capătă o blană de sobol, patru jumătate coți de postav și 10 coți de atlas. Străinii însărcinați cu instrucția fiilor Domnitorului, sau secretarii acestuia, în loc de blană capătă postav, atlas și o sumă de bani: 25, 30, 40, pînă la 60 galbeni, și acești bani obicinuia Principele Ștefan Cantacuzino a-i dăruia cu 10 sau 12 zile înainte de Paști, pentru ca profitotii să-și îngrijască din timp de cele necesare. Principesa dăruia instructorului copiilor săi o camașă lungă pînă la pămînt, după moda turcească, cusută cu flori de matasă albă, o pereche de indispensabili cu brîu colorat, și o bastna de asemeni cu flori de matasă. Principesa Maria Brîncoveanu, soția fostului Domnitor Constantin Brîncoveanu decapitat acum trei ani la Constantinopol, obicinuia să înfășure în batistă un număr de galbeni ungurești de aur. Jupînesele dăruiesc de Paști o batistă și două ouă incondeiate, artă în care valahale sunt foarte incusite, și acest obicei se întrebuintează și între rude și amici. În special sunt foarte atenți valahii cu străinii, pe cari nu-i uită cînd e vorba de daruri, și mai ales

față de acei ce sunt în serviciul boierilor. Afară de darurile aproape zilnice, străinii capătă de Paști de la boieri, un miel sau un ied viu, la toamnă un vas cu vin, și de Crăciun un porc viu, găini și vînat, așa că străinul își strînge ușor un mic depozit, din care să trăiască fără mare cheltuială.

Găsesc util să descriu masa oferită boierilor, de Paști, de către domni, după care cetitorul va putea deduce despre cheltuelile celorlalte festivități dela Curte.

După slujba religioasă, la ora mesei, trimbițașii dau semnalul, și se aduc în sala cea mare mîncărurile. Boierii de primul rang, împreună cu Domnitorul, sunt serviți într'o odaie vecină cu vutcă și dulceată, după care își spală, în ordine, minile, își desbracă hainele care rămîn prinse la gît numai în copcă, cu mînicile atîrnate la spate, după care, prînzul este anunțat. În frunte cu Principele se îndreaptă toți spre sala de mîncare, își ocupă locurile, după demnitatea fiecăruia, afară de cei ce stau în picioare la spatele Principelui pentru a-l servi. De se întîmplă un Patriarh la masă (cum a fost cazul pe timpul meu, cu cel din Erusalim sau Alexandria), acesta ocupă capul mesei, la dreapta Principei. În lipsa Patriarhului, Mitropolitului Valahiei ocupă un fotoliu cu spătar, lîngă Domnitor, în capul mesei. Urmează apoi marii dregători, după rang, unul în fața altuia, în ordinea următoare :

Banul, care e prima demnitate după Domnitor și guvernează aproape jumătate din țară, făcînd și judecățile.

Vornicul, adică primul judecător.

Logofătul, primul ministru.

Spătarul, comandant al cavaleriei.

La banchete Spătarul stă în picioare, ținînd sabia.

și cuca domnească. În atare ocaziune el, ca și ceilalți boieri cari servesc în astfel de zile, poartă caftane. Demnitatea spătăriei se oferă fratelui domnitorului sau, în lipsa acestuia, celei mai apropiate rude.

Vistiernicul, Ministrul de finanțe.

Clucerul, comisarul proviziilor.

Postelnicul, Mareșalul Curții. Stă și el în picioare, gata a da ordine în Curte.

Paharnicul, care toarnă vin domnitorului.

Stolnicul, care servește bucate domnitorului.

Comisul, supraveghetorul grajdurilor domnești.

Slugerul, însărcinat cu aprovizionarea armatei și a Curții cu carne.

Medelnicerul, servește principelui ligheanul pentru spălat mâinele.

Serdarul, comandant de cavalerie.

Pitarul, care are grija rădvanelor Curții.

Camarașul de ocne, inspector general peste minele de sare.

Aga, general de infanterie, stă'n picioare gata a da ordine miliției și

Armașul, comandantul dorobanților și a zbirilor.

Boierii însărcinați a servi pe domnitor, după un ceas de serviciu la masă care durează 5-6 ore, se retrag în altă odaie, unde la rîndul lor sunt serviți cu aceleași onoruri și cu aceleași bucate, și se reîntorc la masa domnitorului, cînd încep toasturile însoțite mereu de sloboziri de tunuri.

În apartamentul doamnei are loc aceeași masă, cu aceiași orînduială, cu jupănesele care ocupă locurile, sau servesc ca și respectivii lor bărbați. Îndată ce domnitorul își ocupă locul la masă, orchestra compusă din trîmbițe și tobe, cîntă în curte, pînă ce princi-

pele rădică primul toast, ascultat în picioare de toți, afară de mitropolit, care de obicei închină înaintea domnitorului, în sănătatea acestuia. Principele bea în sănătatea fiecărui boier în parte, și toasturile continuă trei ore în șir. Paharnicul toarnă din nou câte un pahar domnitorului și mitropolitului, care rostește următoarea rugăciune, ascultată în picioare:

In onoarea și slava lui Dumnezeu, care prin mila sa am ajuns sănătoși această sfântă zi, ne rugăm să ajungem la anul, aceeași zi sfântă, cu sănătate și pace; se slobod cele 12 tunuri întovărășite de salve de puști, care în timpul lui Constantin Brincoveann, erau în număr de 2000 și mai bine. După salve, se pornesc muzicele, adică trîmbițele, tobele, țimbalele, flautele etc. iar înăuntru cîntă muzica bisericească. Se dă poruncă și celei țigănești cu vioară și cobză, și se cîntă și din gură, după dorința principelui. Al doilea toast e pentru Impărat, (termin echivoc, cu care turcii înțeleg pe Sultan, iar domnitorul pe Impăratul creștin) e urmat iarăși de tunuri, salve și muzici. Al treilea toast, e cel ridicat de patriarh pentru domnitor, apoi pentru boierii țării etc..

Acest banchet se repetă la zile mari, cu mica deosebire că la 1 Ianuarie, de Sft. Vasile, dacă strănută un boier, i se oferă repede un pahar cu vin, iar domnitorul îi dăruiește postav și atlas pentru haine, iar dacă domnitorul strănută, visteria îi oferă brocard aurit pentru haină. Ca desert, se servește plăcintă, în care sunt băgați bani și bilete cu conținut amuzant. Fie care boier e dator să cetească tare conținutul foaiei sale de plăcintă și se nimeresc cuvintele: *beție, îngînfare, fățarnicie, rîvnitor de domnie*, la care domnitorul adăoga câte un cuvînt cu duh care stîrnia entuziasmul co-

mesenilor. Aceiaș masă cu aceleași amuzamente e în apartamentul doamnei, cu jupînesele pomenite. Odată terminate toasturile și salvele, armata pleacă spre căzărni, fiecare companie cu steagul ei. Masa însă urmează tot mai aprinsă de vinurile cele mai bune, și licherurile, care, la mesele lui Constantin Brîncoveanu erau din cele mai alese din Europa. Mîncărurile erau gustoase și preparate după bucătăria franceză, nemțească și italiană. Era o veche datină, ca la zile solemne sau la nuntă boierească, farfuriile să nu se ridice de pe masă, ci se puneau una peste alta, și se formau coloane de farfurii atît de înalte, că boierii, chiar în picioare, nu vedeau pe cei de cealaltă parte a mesei. Domnul și chiar boierii, trimiteau zilnic de la masa lor, cîte unui protejat, mai ales străinilor, cîte un fel de mîncare sau cîteva sticle cu vin.

— Din Paști pînă la Înălțarea Domnului, în fiecare Joi, băieți îmbrăcați din cap pînă'n picioare, cu pir sau alte ierburi, pe care le zmulg cu pămîntul prins de rădăcini, joacă și cîntă în fața ușilor locuitorilor și nu pleacă, pînă ce gospodina nu-i udă cu cofa cu apă. Cîntecul lor vesel și glumeț se cheamă în romînește: *Paparudele*.

— In săptămîna Rusaliilor, cete de țigani colindă tirgul mascați și cu foi de tablă sunătoare la călcăi, care produc un sunet bizar în timpul dansului, cu sărituri care țin pînă ce cad leșinați de oboseală și fac spumă la gură. Acești dansatori se numesc de către romîni, *călușari*.

— Interesant este iarăși reprezentăția de Sf. Ion Botezătorul, cînd fetele îmbrăcate bărbătește, iar una din ele cu o sabie în mînă, umblă pe la casele oamenilor, unde joacă și reprezintă pe Irodiada cu călăul, care taie capul Sft. Precursor, ceea ce mai curînd ar trebui

potrivit pe ziua de 29 August. Fata care dansează cu sabie în mână, e numită de români *Drăgaica*.

Mai are loc în Decembrie o altă reprezentație cu măști respingătoare, tolerată și în casele boierești. Acțiunea e reprezentată de 2 personaje, unul cu un plisc de barză cu care ține tactul muzicii, ca un fel de castanete și sărind din când în când pe spatele celui-lalt, care poartă o mare barbă falsă. Primul e *cloanța*, iar al doilea, cel cu barba, e *unchiașul*.

De Crăciun, demnitarii aduc la Curte, în semn de omagiu, daruri, constând din covoare persiane sau potire turcești, cu capace de argint aurit, lucrute artistic, cu flori în filigrană. Ceremonia înmînării darurilor lui Vodă, e întovărășită de discursul logofătului, care în numele tuturor, luînd ca temă un pasaj din Evanghelia referitor la sărbătoarea Crăciunului, urează Principelui și familiei sale toate fericirile pentru binele patriei, guvernată de el cu dreptate și părintească milă. După discurs, boierii sărută pe rînd mina Voevodului, care le mulțumește în puține cuvinte, asigurîndu-i de dorința sa, de a guverna patria ca părinte și nu ca stăpîn, după care ceremonia ia sfîrșit.

De Crăciun, de Anul Nou și de Bobotează, casele sunt cutreerate de servitorii Curții, cu urări de sărbători fericite și stringînd bacșișuri; călăreți cu harapnicele, rindași de grajd cu țesalele, cei de bucătărie cu mici piulițe și piluge, însfirșit darabani, trînbițași, cobzari și alți muzicanți, creștini și turci, astfel că trebuie ținută sau ușa încuiată, sau punga deschisă.

Boboteaza, care e zi foarte solemnă pentru Biserica Orientală, pentru botezul lui Cristos, paicii stropesc cu apă mirositoare obrazul celor în stare a mulțami

cu bacșiș și chiar în ziua următoare, de Sf. Ioan, în cel mai strașnic ger, mulțimea se îmbrînțește în riu, care în acea zi simbolizează Jordanul; unii amici mi-au povestit, că pentru a se răzbuna împotriva cuiva, se plătia să fie aruncat în apă, iar dacă adversarul oferea mai mult, se arunca celalalt în apă,

Toate acestea descrise, în ce privește datinile valahilor la diversele ocazii în cursul anului, se cuvine a spune ceva despre nunțile lor, așa că cine va ceti descrierea noastră, să rămâie convins de grija de a nu fi neglijat tot ce ar putea interesa pe cetitor.

CAPITOLUL IV.

Solemnitatea nunților la români.

În Valahia, nu numai că nu e obiceiul ca un tânăr să fie în dragoste cu o fată, pentru a o lua apoi în căsătorie, cum se obicinuește la noi, ci în cele mai multe cazuri, mai ales în familiile boierești, partida e hotărîtă de către părinții tinerilor, fără ca aceștia să se fi văzut vreo dată, și acest obicei lăudabil, se obicinuia altă dată și în unele orașe din Italia și pînă în ziua de azi se menține încă în cele mai însemnate familii nobile din Veneția. Părinții convin asupra zestre și prepară cele necesare pentru nuntă, care totdeauna cade Duminică; se întind mese mari, trei zile înainte de nuntă, în casele ambilor logodnici, cîte 2 zilnic, una pentru bărbați și alta pentru cucoane. Joia înaintea nunții, în zori de zi, tarafe de lăutari cîntă în curțile logodnicilor timp de aproape o oră și continuă zilnic, în zori de zi pînă Duminică, ziua nunții. La nuntă de vlăstar domnesc, banchetele încep de Luni înaintea nunții. După concertele de mai sus, urmează altele în cursul săptămîinii cu alți lăutari, cu violi, cu cobze și alte instrumente. În acele zile se invită comesenii în așa fel, că în cele trei zile ce pre-

ced nunta, să nu fie omis nici un invitat la una din cele două case ale logodnicilor :

Cucoanele nobile, fie rude sau amice, se duc la nuntă în rădvane precedate de o numeroasă ceată de slugi, cu daruri de nuntă din partea stăpînilor :

Un mare berbec viu, purtat pe umerii unui servitor.

Doi miei sau iezi, deasemenea vii, purtați în brațe.

O cușcă mare, purtată de doi servitori pe stinghii, cu găini, curcani și găște, toate vii.

Una sau două balerce cu vin ales. Unul sau 2 coșulețe rotunde, cu cozonaci gustoși, făcuți din nișeștea, lapte, zahăr și gălbenuș de ouă ; alte coșulețe cu fructe de sezon. Coșulețele sunt acoperite cu cite o basma de mătasă, cu delicate flori brodate pe la colțuri.

În general sunt surprinzător de mari darurile în mincăruri, ce se revărsă din toate părțile, afară de plocoanele ce sosesc din satele de pe moșiile însurățeilor. Mare e însă și numărul invitațiilor, ca și a bucatelor care ajung la 60 și chiar 70 de feluri.

Solemnitatea nunței are loc în sala mare, dar vara ea se serbează într'o palatcă mare împodobită cu ramuri și frunze, în mijlocul curții, sau a grădinii, într'un decor admirabil. Am asistat personal ca invitat, la multe ocaziuni de acestea. Înainte de începerea banchetului, la un semnal de trîmbiță și în timp ce feciorii întind farfuriile, se servesc invitaților licheruri și dulceață, boierii își scot antereele și se așează fie care după rang. Dacă se află vreun fiu de domnitor, el ia loc în capul mesei ; dacă e un patriarh sau arhiepiscop, acesta în picioare, cu toți asistenții, pe la mijlocul mesei, rostește rugăciunea amintită la banchețele Curței, de astă dată fără descărcări de tunuri, nici de puști, însă în curte, răsună tarafe de lăutari

nemți sau turci, iar în sala banchetului, cîntec de psaltî. Trei ceasuri țin mesele de Joi și Vineri (aceasta din urmă e servită cu mîncare de pește), dar cel de Simbătă, se prelungește, din cauza unei frumoase ceremonii, a cărei descriere, sper că nu va fi displăcută.

Cam pe la sfîrșitul celui de al doilea banchet în casa logodnicului, o rudă sau prieten de al acestuia, însoțit de amici și de slugi, cu lăutari în frunte, se pornesc spre casa logodnicei, ducîndu-i după datina țării, în numele viitorului soț, o frumoasă broboadă de cap, ornată cu pietre scumpe și broderii, deosebit un inel de preț, o centură bătută în monede de cîte 5 și 10 galbeni ungurești, precum și o pereche de pantofi de atlas alb, ornați cu perle și cu flori brodate; acești pantofi sunt deschiși la mijloc, cu cătărămi și butonași fini, în stil turcesc, și încălță piciorul pînă la talpă.

Mireasa șade pe ceva mai ridicat, în formă de pat de nuntă, avînd de ambele părți șase fetițe în haine vaporose, în chip de îngerăși, cu cunune în cap.

În timpul mesei, în mijlocul veseliei, își face apariția *călțunarul*, primit cu aclamații de boierii veseli, pe cari îi amuză cu cîte un compliment potrivit; în schimb, i se răspunde cu cîte un toast. iar el e dator să golească de fiecare dată, un pahar mare cu vin. Înainte de sfîrșitul mesei de Simbătă, din casa mirelui, avînd în cap căciula cu panaș și întovărășit de amici, mirele în frunte cu lăutari, se pornește spre casa cuscruului, unde e primit în salon. El îi sărută mîna, închinîndu-se și îi prezintă în dar, două piei de lup și un covor, pe care se așează cu toții și se cinstesc cîte un pahar cu vin, trecut din mînă în mînă, după care se întorc acasă, în felul cum au venit.

Duminica, ziua nunții, de dimineață, drumul de la

casa mirelui spre cea a miresei și apoi spre biserică, e gătit cu ramuri de brad. În curtea mirelui se string fete din popor gătite, și'n cîntecul lăutei și a cobzei, se prind în horă, și smerite, cu ochii în jos, dansează lin, nemișcate parcă din loc. Sosește și o companie sau chiar două de soldați călări, în uniformă roșie, numiți *seimeni*, cari sunt plătiți de Sultan și cari servesc de gardă personală a Domnitorului. În frunte cu *seimenii* și toți boierii, mirele cu căciulă de preț și dulamă pe umeri, călări pe cai superbi și scumpi, merg de ridică pe cuscru, cărui mirele sărută mîna și în mijlocul alaiului, cu cuscrul în dreapta și alt boier în stînga, cortegiul ajunge la casa miresei, unde așteaptă în trăsura cu șase cai, mama mirelui. Toți afară de mire, care stă călare în curte, intră în casă, unde așteaptă mireasa cu un voal de mătasă brodată; soacra o conduce de mîna, jos în curte, către mire, și atunci se varsă o cofă cu apă înaintea lui. Mirele descalică și ambii se întorc în casă, ținuți de mîna de părinți și, îngenunchi, ascultă o rugăciune și primesc binecuvîntarea preotului, care își primește, în dar, năframa de preț.

Mireasa se ridică apoi, își ia rămas bun de la părinți, vărsînd lacrimi, care înduioșează pe asistenți și alaiul, în aceiași ordine, cu *seimenii* în frunte, ținînd fiecare o ramură de brad în mîna, se îndreaptă spre biserică. În biserică, socrii țin lumînări aprinse în mîna, iar preotul, după rugăciunile conform ritului ortodox, împreunează mînele mirilor în formă de cruce și le pune cîte o cunună pe cap. Se aruncă apoi bani prin biserică, iar dacă mirii sunt de condiție mai modestă se aruncă nuci, alune, castane etc. Odată terminată cununia în biserică, mireasa e condusă în casa soțului, unde lumea ia loc la o masă bogat gătită,

afară de însurăței, cari se retrag, fiecare în altă odaie, întovărășiți de rude.

La nunțile celor mai nevoiași și chiar la negustori, cînd se servește la masă friptura, se obișnuiește a se împărți invitaților cîte o basma ce li se pune pe umăr. Atunci fiecare comesan, aruncă în farfurie cîte o sumă de bani, pe care îi strînge apoi cuscrul într'o basma legată și o încredințează miresei, care e adusă în sala de masă, cu fața acoperită și unde sărută mina cuscrului. Se înapoiază apoi în odaia ei, fiind tot timpul nelipsită de soacră. Acelaș obicei e în uz și la boieri. Inspre seară, cînd cheful continuă încă, se aduce zestrea miresei, așternutul de pat, hainele, lingeria, bijuteriile și altele. Masa cea din urmă terminată, invitații se întorc acasă, iar mireasa doarme pentru prima oară în casa mirelui.

Luni, înaintea prinzului, tot cu alai, însurățelul face vizită nașului, unde e primit cu toți ai lui și cinstit cu licher, cozonac și dulceață, după care se întoarce acasă unde e așteptat cu masa întinsă, la care iau parte numai însurăței și părinții lor. Soția are fața descoperită și pentru întăia oară testemel pe cap, semnul femeiei măritate în Valahia.

În timpul acestui prînz intim, sosesc servitori cu alai de lăutari din partea socrului și încărcăți cu restul zestrei, cu argintărie, sticlărie, servicii de masă, vase de aramă în toate mărimile, pline cu bucate, sticle cu vin și vutcă și altele.

Joia ce urmează, soțul cu nevasta iau dejunul în casa socrului său care-i dăruiește un cal de preț de care se servește pentru întăia oară, la întoarcerea spre casă, iar soția sa, capătă caretă cu șase cai, care rămîne pentru uzul ei personal.

Cel ce cunună, se cheamă în limba valahă *naș*, sau *nun*, iar cucoana sa, *nașă*, sau *nună*; cumnatul se numește *ginere* (de la latinescul *gener*), iar tovarășa sa *mireasă*.

După descrierea nunței la valahi, rămîne a mai aminti oarecari datini de botez.

Nașii sunt de obicei și cumătrii la primul născut. În ce privește descrierea ceremoniei religioase, cetitorul o poate vedea la biserica grecească (Sf. Gheorghe din Veneția); voi aminti numai că copilul, după cîteva luni de la botez, e adus în casa cumătrei cu un dar din partea lui, constînd din cafea nerășnită, cozonac și altele. Cumătra îl primește în brațe, îl desbracă și îl îmbăiază în apă călduță, îl șterge și îl gătește cu hăinuțe noi. Ii taie cîte o șuviță de păr din trei părți ale capului—în față și la tîmple—îi pune apoi o scufiță nouă, cu cîteva monede de aur cusute, și-l retrimete părinților.

Copilul botezat e numit de către cumătrii, *fin* sau *fină*, care cuvînt pare să-și tragă origina din latinescul *affinis*.

CAPITOLUL V.

Inmormintările la Valahi.

Ași descrie în primul loc înmormintările la boieri și în urmă la oameni de rînd, fără a mă întinde prea mult, dar reținînd exact, ceea ce poate interesa pe cetitori. Intâmplîndu-se însă moartea unei principese domnitoare (ceea ce de mult nu s'a văzut în Valahia) cred că nu pot trece peste acest eveniment, fără a-l pomeni.

În 1716, Vinerea înaintea Duminicii Rusaliilor, în faptul zilei, muri în București, puține zile după naștere, Domnița Pulheria, născută la Constantinopol și a doua soție a lui Nicolai Alexandru Mavrocordat, fost în două rînduri Domnul Moldovei și apoi al Valahiei, iar actualmente, prizonier de războiu la nemți, în Sibiu. Moartea a fost anunțată prin sunetele clopotelor tuturor bisericilor iar condamnații civili și chiar unii criminali, liberați din închisori, spre a se ruga de sufletul celei moarte, ceace se obicnuiește la moartea oricărei rude apropiate de domn. Acelaș lucru a făcut și Principele Ștefan la moartea fratelui său, Spătarul Radu Cantacuzino, în Februarie 1915. Corpul Principesei frumos gătit, a fost întins pe o masă acoperită cu covoare, într'una din sălile de audiență, avînd în jur lu-

mînări mari aprinse, Avea pe piept o icoană a Sft. Fecioare, cu copilul în brațe. Sala era plină cu soțiile marilor boieri, venite să formeze cortegiul defunctei lor Doamne și păstrau o atitudine maiestooasă, de adîncă tăcere. Sîmbătă dimineață, înmormîntarea a avut loc cu mare pompă, în biserica mitropolitană din București, în ordinea următoare :

La ora 12, toată garda seimenilor care aștepta în curtea palatului în două șiruri, se pornește pe jos, în rînd cîte doi, fără arme, ținînd fiecare cîte o luminare aprinsă.

După gardă, urma o trupă de cazaci în aceiaș orînduire, după care veneau breslele de meseriași și în urmă, corpul negușitorilor.

Urmau preoții tuturor bisericilor din București în patrafire, de asemenea stareții mînăstirilor, cu prapurile desfășurate. Corpul defunctei care fusese pus într'un sicriu căptușit cu atlas roș, fu ridicat și purtat de 6 dintre primii mari demnitari ai țării, adică de Marele *Ban*, Marele *Vornic*, Marele *Logofăt*, Marele *Spătar*, Marele *Vistier* și Marele *Clucer*, schimbați din timp în timp cu alți boieri, care le luau locul. La scoborîrea de pe scară, Domnitorul apărut dintr'o odaie unde se întreținea cu Patriahul Alexandriei și avîndu-l pe acesta la dreapta, luase loc în urma sicriului și îl urmă pe jos, îmbrăcat în uniformă roșie ca și fiul său de la prima soție. Urma o cămărășiță bătrînă, cu fața acoperită de un lung voal negru, apoi jupînesele boierilor, urmate de 14 sau 15 roabe despletite, cari boceau după stăpîna lor. La urmă veneau rădvanele defunctei, trase de cîte șase cai albi, în sunetele clopotelor, procesiunea ajunge la Mitropolie, unde începe slujba religioasă, terminată cu rugăciunea funebră fă-

cută de Mitropolitul Valahiei, care din cauza podagrei, nu putuse urma procesiunea, după care Patriarhul și înalții prelați sărută icoana de pe pieptul moartei. La urmă, Domnitorul urmat de fiul său, se apropie să-și ia rămas bun de la foasta sa tovarășă, ceea ce stîrni plânsetele și bocetele întregii asistențe, cari asurziră urechile. În sfîrșit, sicriul fu ridicat de primii șase mari demnitari și adus lingă cavou, fu acoperit cu capacul ce'n timpul procesiunii era dus pe umeri de un ofițer și apoi depus în gropniță. Patriarhul apucă cu o sapă pămînt din patru părți, în formă de cruce, și-l aruncă peste sicriu, întonînd psalmul al 23-lea. Principele în-genunchie, ca și fiul său, aruncă și el cîte un pumn de țărînă, după care și alții urmară la fel pînă se umplu gropnița.

După terminarea slujbelor, preoții căpătară cîte o năframă de preț, iar cei mai de frunte, avînd și bani înfășurați iutrînsa; Domnitorul încălecă apoi și urmat de boieri, se întoarce la Curte unde bogate pomeni stau pregătite pentru săraci, de sufletul defunctei.

Din descrierea înmormîntării acestei Principese, cetitorul va putea cunoaște felul acestei cereimonii la boieri, noțînd numai că la cucoane, sicriul e așezat pe trăsură. Rudele mortului, fie boieri sau servitori, nu obicinuesc a lua parte la înmormîntare, ca'n alte țări, în haine negre, făcute anume pentru această ocaziune, ci își vopsesc în negru hainele uzate. După înmormîntare, au loc praznice copioase și se împart săracilor pomeni. Zilele hotărîte acestor pomeni, sunt a treia, a noua, a patruzecoa, apoi a treia, a șasea și a noua lună și un an după moarte. În fiecare din aceste zile, se trimite la biserică un colac mare, o luminare de ceară și o farfurie mare cu grău copt în apă, din care

apoi fiecare ia cîte o lingură, adăugînd în limba valahă : *D-zeu să-i ierte sufletul*. Aceleași cuvinte repetă și săracii, cari capătă cîte o luminare, un covrig, o căniță cu vin și bani. Deosebit, se slujește de către patriarh, mitropolit sau episcop, o liturghie la 40 zile, care se numește *sarandar*, de la cuvîntul grec *saranda*, ce însamnă 40, iar slujitorul primește, după importauța gradului, o basma de preț, în care e strînsă o sumă de galbeni. Cei nevoiași fac și ei, după puterea și credința lor, ca amintirea celor morți să nu fie dată uitării. Imi amintesc, că'n timpul șederei mele la Tirgoviște, locuința mea se învecina cu o biserică, în cimitirul căreia era înmormîntat preotul acelei biserici. În fiecare dimineață, timp de un an de zile, preoteasa văduvă, venea să aprindă tămîie în jurul mormîntului și punea o luminare aprinsă la partea unde era capul mortului și șezînd la pămînt, bocea pe cel mort și povestea cîntînd viața defunctului, iar în zile de sărbătoare, nu uita să adaoge în lungul ei pomelnic, cum obicinuia răposatul să-și petreacă acea zi. Calicimea care nu poate aduce zilnic nici tămîie, nici luminări, ușurează sufletele celor morți prin diverse pătîmîri, timp de un an întreg, umblînd cu capul gol pe ploaie, ninsoare, sau sub arșița soarelui.

Fiindcă e vorba de morți, voi pomeni și de nenorociții cari sunt condamnați la moarte prin spînzurătoare.

Spînzurătoarea se află într'un loc, la o jumătate de poștă afară din oraș, numit *Tîrgul de afară* și aci se ține bilci de două ori pe săptămînă : Mercuri și Sîmbătă. Condamnatul e condus pe jos, pînă la acel loc, iar celor întilniți în cale, le strigă : *iertăți-mă, fraților*, iar aceștia îi răspund : *iertat să fii*. Din crășme, femeile

ii iese în cale cu vin, îndemnându-l să bea pentru a nu simți tortura morții, iar mama sau soția condamnatului care-l însoțesc și asistă la moartea lui, îl îndeamnă și ele, așa că nenorocitul nu-și prea dă samă la ce moarte e sortit.

Cei condamnați pentru furt sunt purtați prin ulițele populate, și cu dugheni, legați câte doi de brațe, bătuți cu biciul și obligați să strige „*așa se cuvine celui ce fură*“ și să strige singuri delictul comis.

ce

CAPITOLUL VI.

Religia valahilor.

Valahii, ca și moldovenii, țin de Biserica Orientală, numită de ei ortodoxă, deosebindu-se de latini, cari-și zic catolici. Epoca creștinării lor, e greu de aflat. Unii susțin că datează din vremuri foarte îndepărtate, înainte ca bulgarii, sîrbii și alte popoare vecine să fi îmbrățișat religia creștină, ceea ce, după părerea mea, nu e fără temei, dacă ținem seama, că valahii întrebunțează alfabetul chirilic și mai ales, că termenii bisericеști nu sunt luați din limba lor și nici din cea grecească, ci din cea ilirică și sunt întrebunțați aproape în toate bisericile la servicii divine și liturghii. În unele biserici se slujește și în limba valahă, și la surprinderea mea, de față cu unii boieri, mi s'a răspuns că această inovație a fost introdusă în timpul din urmă, căci preoții cei tineri nu cunosc altă limbă decît valaha, și susțin că asistenții înțeleg mai bine slujbele în limba țării de cît în cea slavonă sau grecească, cu totul străine de ei. Acesta e și motivul pentru care Mitropolitul Valahiei s'a hotărît a tipări în limba țării, cîteva cărți bisericеști de care am pomenit mai sus.

Alții susțin însă că valahii s'au creștinat pe timpul

creștinării unguilor, după pilda Regelui lor Apostolic, Sfântul Ștefan. Cît privește de întrebuițarea limbii grecești în unele biserici, nu văd altă explicație, decît că odată cu stăpînirea turcilor, s'au ivit călugării și preoții greci, cari n'au venit în această bogată provincie numai cu gîndul de a introduce limba lor, ci, cum e notoriu, de a se sustrage tributului și impozitelor ce-i sufocă în Turcia. Arhiepiscopul Valahiei poartă titlul de Mitropolit, e ales de Domn și de Sfatul Domnesc și confirmat de Patriarhul din Constantinopol. El are sub ascultarea sa 2 episcopi, pe cel de Buzău și Ribnic. Actualul episcop de Ribnic e cel ce a fost anul trecut în solie la Viena cu alți 5 boieri, la Maestatea Sa Impăratul, care i-a dăruit o cruce de aur încrustată cu diamante.

Mitropolitul Valahiei pretinde a avea jurisdicție spirituală și în Ungaria. În serviciile divine numele lui e pomenit cu titlul de Arhiepiscop Mitropolit al *Ungro-Vlahiei*. În timpul slujbei, poartă'n cap o mitră scumpă, purtată numai de el și cei 4 Patriarhi.

Serviciile divine se fac în Valahia cu mare fast și deosebită strălucire, mai ales în prezența Domnitorului. Bisericile, mai toate de aceeași arhitectură, trebuie să aibă altarul cu fața spre Orient, cum se poate vedea și în Veneția, în biserica ducală San Marc și'n Sit. Gheorghe a grecilor sau alte multe biserici vechi din diferite țări creștine. Fiecare biserică are un altar, iar slujbele au loc cel puțin odată pe zi.

Ritualul ceremonialului în bisericile valahe, găsesc de prisos a-l descrie, căci este la fel în toate bisericile de rit grecesc și destul de cunoscut prin cărțile de rugăciune, tipărite în grecește și latinește.

Toate bisericile se află izolate, nefiind lipite de nici

un fel de clădire, afară doar de vreo minăstire. În Valahia bisericile sunt zugrăvite în interior cu chipurile Sfinților, și unele din aceste icoane sunt admirabile, fiind lucrate de meșteri, cari au deprins arta de la pictorii moscoviți, cari sunt desăvârșiți în această artă. Fațadele sunt la fel pe din afară. Partea superioară are zugrăvită Sfinta Treime, adică D-zeu așezat pe tron, Fiul la dreapta și Sfintul Duh, în formă de porumbiță, deasupra, iar de ambele părți ale Domnului și Sft. Duh, 12 alte tronuri mai mici cu cei 12 Apostoli, avînd la spatele lor îngeri, cu cîte o luncie în mână. La dreapta și la stînga, imediat după Cristos, sunt icoanele Sft. Fecioare și Sft. Joan, ambii în picioare. La intrarea în biserică, pe stînga fațadei, e înfățișat Paradisul, cu înconjur de zid și cu o singură poartă încuiată, iar Sft. Petru, gata s'o deschidă, are îndăritul lui nenumărați Sfinți și Sfinte, cari stau să intre în slava cerească, după credința ortodoxă, că cei drepți nu vor intra în Cîer, nici păcătoșii în Infern, pînă'n ziua Judecăței, cînd Mintuitorul va pronunța sentința, cu cuvintele Evanghelistului: *veniți cei binecuvîntați și cei păcătoși*. Pe un loc care corespunde cu Paradisul, adică la dreapta intrării în biserică, e zugrăvită o balenă, care aruncă flăcări dintr'o gură de infern și provenite dintr'un fulger care pornește de lingă picioarele Atotputernicului, unde apare deasemenea un șarpe cu coada în gură, care simbolizează Vecinicia. Aproape de gura balenei stau diavolii cu furcile în mînă, zmulgînd sufletele pe care le aruncă în gura infernală a balenei. Ceva mai jos sunt înfățișate cîteva Păcate mortale, din acele ce trimet pe făptuitori în Infern, iar de partea opusă, Virtuți, prin care se dobîndește Paradisul. Sfintele icoane lucrate

în relief sau în bas-relief sunt atât de detestate de valahi, că le privesc chiar ca semn de idolatrie. Im amintesc că la Tîrgoviște, niște valahi veniți din curiozitate în biserica noastră și apropiindu-se ca să asculte mai bine orga, au refuzat să sărute Imaginea Sfintă de pe un mic crucifix în relief, așa că pentru viitor, pentru evitarea unor astfel de inconveniente, s'a hotărît întrebuițarea unei cruci obicinuite. În privința mîncării, sunt foarte riguroși în abținerea de la orice fel de carne de animal mort; aversiunea însă pentru broaște, și pentru cei ce le mîncă, e de neînchipuit. De asemenea au groază de broaștele țestoase, fie de uscat sau de apă, iar cel ce le mîncă, e numit de vulg „spurecat” și nevrednic să primească Sfînta Grijanie. Aceiaș aversiune aveau și pentru melci, dar au început a se obicinui, după cum am amintit mai sus.

CAPITOLUL VII.

Despre posturile valahilor.

Patru posturi pe an sunt observate de valahi. Postul cel mare numit Păresime, care se ține 40 zile și postul Sf. Petru, care începe după Duminica Sft. Treimi și n'are zile fixe de calendar. In acest post se poate mânca pește, afară de Mercuri și Vineri, exceptînd ziua de Sft. Ion Botezătorul dacă cade în una din aceste 2 zile. Al treilea post e cel al Adormirii Prea Curatei și ține 14 zile, fără mîncăruri de pește, exceptînd ziua Schimbării la Față. Preoții franciscani, ca și mulți catolici din Valahia, Bulgaria și Transilvania, păzesc postul acestor 14 zile, împreună cu ortodocșii. In sfârșit, al patrulea post e cel înaintea Crăciunului, de 40 zile, cînd se mîncă pește, afară de Mercuri și Vineri, exceptînd însă sărbătorile Sft. Neculai și Sft. Spiridon. De ajunul Crăciunului ca și al Bobotezei, alte posturi, cînd se mîncă o singură dată, sara, tîrziu, dar fără pește. De asemenea mai sunt alte 2 zile, în care se abține și de la pește cu sînge, adică în 29 August, Tăerea Capului Sft. Ion și în 14 Septembrie, Înălțarea Sft. Cruci.

In schimb, ortodoxii, deci și valahii, spre deosebire de noi catolicii, au multe zile cînd mîncă carne, ca

depildă din ziua Crăciunului pînă în ajunul Bobotezei. Demnitățile eclasiastice pot fi ocupate numai de preoți călugăriți. Preoții se pot însura, dar murind soția, aceștia rămîn celibatari. Mirenii rămași văduvi după a doua căsătorie, cu greu capătă dispensă pentru o a treia. În mînăstirile de călugări, nu e oprită intrarea femeilor. În cele de călugărițe nu sunt ca la catolici, fete tinere, ci femei vrîstnice, care, rămase văduve, se retrag la mînăstiri și pot ieși cînd vor, fie pentru înțereze proprii sau ale mînăstirei. În caz de delict grave se taie părul călugărului care e exclus din tagma monastică.

Cele 7 Taine se deosebesc puțin de cele ale catolicilor. Botezul se face, cufundîndu-se de 3 ori și pomenindu-se de fiecare dată cîte un nume din Sft. Treime, la care asistența răspunde *amin*.

Miruirea se face și de către preoții obicinuiți, dar cu autorizarea Patriarhului care prepară Uleiul Sfînt, cu mare solemnitate, pe care îl împarte apoi bisericilor.

Sfînta Impărtășanie pentru tot anul nu se face decît în dimineața Joiei Sfînte, iar prescurile anului trecut se dau celor ce se împărtășesc în acea zi.

Spovedania se face în picioare și nu în genunchi ca la catolici; după spovedanie, credinciosul dă confesorului o sumă, după puterea pungii, și împarte pomeni la săraci. Prințul Constantin Brîncoveanu, cînd se spovăduia de Paști, dădea confesorului său, Arhiepiscopul Nisis, actualmente Mitropolitul Valahiei, 2000 de galbeni, iar în ziua Joiei Sfînte, acorda o largă amnistie, și cu generositate creștinească ierta pe boerii disgrațiați. Înaintea grijaniei, ortodoxul ține post cîteva zile, abținîndu-se dela vin, mîncăruri de pește și cu untdelemn

și făcînd zilnic sute de mătăni înaintea unei icoane, și rugîndu-se pentru iertarea păcatelor. Sft. Maslu e făcut de oricare preot, iar ungerea se face cu rugăciuni din partea clerului, după care pronunță cuvîntul grecesc *axios*, ceea ce însemnă vrednic.

Valahii ar fi mai blînzi față de biserica catolică, dacă n'ar fi înveninați cu învățăturile unor refugiați unguri, eretici, cari-și cîștigă existența aci, predînd limba latină fiilor de boieri.

Anumite solemnități religioase, sunt celebrate cu atîta fast și strălucire în Valahia, că, în afară de Moscovia, nici o țară creștină orientală nu o egalează.

Sărbătorile lor se celebrează după calendarul vechi, 10 zile după cel catolic, și vom descrie unele ceremonii religioase începînd cu Boboteaza, văzută de mine la Tîrgoviște 3 ani consecutivi, pe cînd trăia Principele Constantin Brîncoveanu, adică în anii 1711, 1712 și 1713.

g

CAPITOLUL VIII.

Ceremoniile eclesiastice în Valahia.

În curtea cea mare a palatului, în fața bisericii, iera improvizat un altar cu sfeșnice, cruce și cele necesare botezului apei. În fața acestui altar, la 20 de pași, pe o estradă exagonală cu trei trepte, acoperită cu postav roș, se afla tronul Principelui, îmbrăcat în catifea roșie, cu franjuri de aur și bătut cu ținte mari de argint aurit. La stînga acestui tron stau alte 4, mai mici, destinate celor 4 prinți Brîncoveni, adică lui Constantin, Ștefan, Radu și Mateiaș. După aceste 4 urma cel al arhiepiscopului care slujea, și era numai cu 2 trepte. La dreapta Domnitorului, dar perpendicular, pe o bancă lungă cu spatar acoperită cu covoare, ședeau, erarhic, demnitarii țării și căpiteniile oastei. În fața, de cealaltă parte, o altă bancă, la fel, pentru prelații străini și pentru egumenii principalelor minăstiri din țară, după cari veneau călugării, preoții și psalții, toți în odăjdii. Lîngă Domnitor, stau în picioare, în *caftan*, la stînga, *Postelnicul*, ținînd bastonul lung de argint, în forma cîrjii de pelerin, la dreapta, *Marele Spatar*, care ținea atîrnat pe umăr iataganul Stăpînului, iar pe palma dreaptă avea întinsă o naframă brodată, pe care Principele punea cuca, ori de cîte ori o scotea din cap.

Mitropolitul, în odăjdii pontificale, după ce corul psalților a întonat antifonele, botează apa cu o cruce mică, după care pornește în procesiune spre riul *Ialomița*, nu departe de Curte, precedat de prapurele minăstirilor și ale bisericilor, și urmat de cler. În urmă venea armata cu steagurile desfășurate. Credincioșii întâlniți în cale, îngenuncheau în fața cortegiului, plecînd smeriți capul pînă la pămînt. Mitropolitul cufundă crucea în apă; se cufundă apoi și prapurele și drapelele militare.

Înapoiată la Curte procesiunea, Mitropolitul se îndreaptă de la altar către Domnitor, care se grăbește a-i eși în cale. Mitropolitul îi atinge fruntea cu aghiazmatarul, iar Domnitorul îi sărută mina și apoi crucea. În acest timp, se slobod 12 tunuri și salve de puști, după care începe muzica cu trîmbițe, timpane, cobze și flaute etc., care ține pînă începe sărutatul crucii. Întăi se îndreaptă spre ea, cei 4 fii ai Domnitorului, apoi clerul și în sfârșit boierii, fiecare după importanța rangului. Mitropolitul își reocupă locul și, în picioare, ținînd aghiazmatarul, urmărește defilarea fiilor de boieri, înaintea Domnitorului, călări pe cai domnești. În șir cîte unul, cu capul descoperiți și numai în dulama scumpă, acest mindru corp de cavaleri ajuns în dreptul Domnitorului, face o profundă reverență, plecînd respectos capul, iar ajuns în dreptul Mitropolitului, acesta îi binecuvîntează stropindu-i cu aghiazmatarul. La urmă, tot călare și în caftan, defilează și Marele Maestru de călărie, în Valahia *Comisul-Mare*, după care, urmat de acelaș cortegiu, Principele intră în biserică pentru slujba solemnă, iar la ora dejunului începe banchetul, cu aceleași detalii amintite de noi mai sus.

Voi trece acum la descrierea slujbei de *Joia Mare*

cînd se face spălarea picioarelor Apostolilor. Cam pe amiază, toată asistența de la solemnitatea Bobotezei mai sus descrisă, se află prezentă în curtea Palatului, în aceeași ordine. Acei ce reprezintă persoanele Apostolilor trebuie să fie stareții celor mai însemnate mînistiri din țară și dacă e de față unul dintre cei doi Episcopi sufragani, al Ribnicului și Buzăului, acesta reprezintă pe Sf. Petru și în schimb, locul lui Iuda e ocupat de un preot care nu slujește. Corul cîntă antifonele și versetele necesare, după care primul capelan al bisericii Curții cetește din Evanghelie. Apoi Patriarhul sau Mitropolitul care slujește, începe să dea sfintele odăjdii, pînă la stihar, astfel cum, după Evanghelie, ar fi făcut Cristos cu acea ocaziune și încins cu un ștergar, varsă apă într'un lighian de argint și, începînd cu Iuda, urmează spălarea picioarelor Apostolilor pînă ajunge la Sf. Petru care zice: *Doamne, tu îmi speli mie picioarele?* la care Mitropolitul sau Patriarhul, care reprezintă pe Crist, răspunde cum e scris în Evanghelie pentru acea solemnitate. După spălare, prelatul își pune sfintele odăjdii și reocupîndu-și locul, ține o mică predică pentru discipoli. Apoi clerul prezent își unge fruntea cu apă din lighean făcînd semnul crucii; acelaș lucru face și Domnitorul și boierii, și se întră apoi în biserică pentru serviciul solemn.

Uzul de a nu se trage clopotele la liturghia de Joi Mare pînă la acea de Simbăta Mare, ca la noi catolicii, nu este în Valahia, ca și pretutindeni unde se practică ritul ortodox, de asemenea e de notat că ortodoxii nu omit nici odată în slujbele lor religioase „*Slavă Tatălui*” și Aleluia fie în Săptămîna Mare, ca și în slujbele funebre. In dimineața *Simbetei Mari*, în zorii zilei, în paraclisul Curții ca și în toate celelalte

biserici, se face procesiunea funerară cu icoana Mîntuitorului mort, și se trag toate clopotele în oraș. Ceea ce impresionează în schimb, e datina veche cu larma asurzitoare ce fac băieții toată noaptea spre Duminica Paștelui, umplînd clopotnițile și trăgînd clopotele pentru grăbirea Paștelui, care stă gata să sosească.

În dimineața Paștelui, în zorii zilei, se face aceiași pregătire în curtea Palatului, cu aceiași asistență, cu mai mult fast însă, ca de pildă în timpul șederii mele, cînd luase parte și Patriarhul de Erusalim. Pe altar era așezată o icoană a Invierii și o evanghelie cu încheietoare. Logofătul împărți asistenței lumînări de ceară, oferite de Domnitor. Prelatul care slujea, apropiîndu-se de altar, își face cruce și spune cu voce tare : Pre Tatăl, pre Fiul și Treimea cea de o ființă și nedespărțită... după care cîntă *Cristos a înviat*, urmat de replica corului, iar Prelatul cu cadelnița în mîină, tămăduiază pe Domnitor și apoi întreaga asistență. După aceasta, Mitropolitul ridică cu ambele mîini evanghelia și o duce către Principe, care o întîmpină și o sărută și primește binecuvîntarea, în timp ce se slobod 12 tunuri, iar muzicile încep a cînta. Fiecare își reocupă apoi locul. Cămărașul, închinîndu-se adînc și sărutînd mîina Domnitorului, îi oferă o cruce mică bătută în diamante și cu o naframă atîrnată la capătul de jos. Arhiepiscopii și episcopii, cu cîte o cruce în mîină, se îndreaptă spre altar să sărute Evanghelia și se întorc apoi cu Mitropolit spre Domnitorul, care, în picioare întinde crucea de o sărută fiecare. Domnitorul sărută și el crucea și apoi mîina Mitropolitului, care-i întoarce sărutul pe frunte. Aceiaș frumoasă ceremonie se face și cu fiii Domnitorului. Stareții vin și ei în ordinea a mintită, pentru acelaș schimb de sărutări, cu diferență a

că Domnitorul nu le sărută mâna, ci numai crucea și așezându-se, își pune cuca de samur cu surguciu în dreapta, format dintr'un panaș de pene de bitlan și ornat cu o rozetă de diamante, și pe care persoane de încredere l'au evaluat la 40,000 galbeni. După stareți vine rîndul boierimii și slujba se termină, iar Domnitorul se urcă în palat și, în sala de audiență, pe tron, primește sărutul mîinii de la persoanele cu vază, (în special de la străini care nu luaseră parte jos, în curtea Palatului). Principesa primește și ea în apartamentul ei pe prelați, cărora le sărută mâna, stînd în picioare, și le dăruiește cîte o naframă brodată ca și străinilor cu vază, șezînd însă. Bolerilor că și jupăneselor, cari vin de sărută mâna, Doamna le dăruiește cîte un ou roș, sau încondeiat cu flori și alte desene bizare.

După toate aceste datini, vom trece la descrierea liturghiei solemne din biserica Curții, care începe două ore după slujba mai sus descrisă.

În sunetul clopotelor, Patriarhul sau Mitropolitul urmat de cler, întrînd în biserică, scoboară și Domnitorul urmat de boierime și se așează pe tronul său din fața altarului, la dreapta, înspre strană. Tronul are două trepte și e făcut din lemn cu dantelerii și înflorituri sculptate artistic, iar vîrfurile se termină în formă de baldachin. În față nu e loc de îngenunchiare, căci ortodoxii stau în picioare în biserică, și nu în genunchi. La dreapta e un alt tron mai mic, destinat prelatului care slujește, lîngă care stau înșirați celelalte fețe bisericesti. În rînd cu clerul stau, Marele Vistiernic, primul medic al Domnitorului, care pe atunci era Bartolomeo Ferrati, conte de Ungaria, și Logofătul, după cari veneau psalții. La stînga Principelui stau îmbrăcați în *caftan*, Marele Spătar ținînd sa-

bia pe umăr și buzduganul răzimat de mîna stîngă, ambele ale Domnitorului, iar cea dreaptă acoperită cu o năframă, ținea cuca domnească. La stînga marelui Spătar, stătea Marele Postelnic cu bastonul de argint, după care stau înșirați alți 12 Postelnice, toți boieri tineri, ținînd fiecare cîte un baston de lemn, și ocupau spațiul între dreapta și stînga stranei. La capătul stranei, stau cei 4 fii ai Domnitorului, apoi ceilalți boieri și la urmă, corul psaltilor. La ușa bisericii sînt postați, îndată după intrarea Domnitorului, 2 sulițași pentru a opri îmbulzeala poporului și alți 2 soldați la intrarea în strană, îndărîtul pajilor și lacheilor domnești.

Imbrăcați în hainele sacerdotale se aflau Patriarhul, arhiepiscopii, episcopii, preoții și diaconii cari vor oficia împreună, iar cel ce va sluji Sfînta Liturghie înaintea altarului, un diacon, spune cuvintele: „bine cuvîntează Doamne“ la care Patriarhul răspunde cu voce tare: *Lăudat fie Impărăția Tatălui și Fiului și Sf. Duh, acum și pururea și în vecii vecilor Amin...*

Urmează apoi Sf. Liturghie, cu rugăciunile și stihurile cîntate în bisericile ortodoxe, pînă la Evanghelie, care în ziua de Paști e următoarea: „la început era Cuvîntul“...

Patriarhul stă la altar iar prelații cari oficiază împreună, stau în ordine, unul la spatele celuilalt, pînă la ușa de intrare a bisericii, cu fața spre altar. La cetirea din Evanghelie, fiecare stih început de Patriarh, e repetat de fiecare prelat în parte, pînă la ultimul de la ușa. Se poate ceti în această zi Evanghelia, în limbele arabă, greacă, slavonă, latină și valaună, dacă printre clerul officiant sunt dintre acei ce cunosc aceste limbi. În timpul acestei liturghii trei diaci de Curte, vin

în spatele tronului și scriu pe întrecute suszisa Evangelie „la început era Cuvîntul“. Cel ce a terminat-o întâi, o prezintă Domnitorului cu o profundă reverență, și capătă ca recompensă o bucată de postav de 4 coți și jumătate, care se dă apoi și celorlalți doi diaci, dar de o calitate mai inferioară. După liturghie, preotul cutare din cor sărută icoana Invierii așezată într'un dulăpior tapisat cu brocat, ceia ce face apoi și Domnitorul cu cei 4 fii ai săi și preoții din cor, cari înaintează spre icoană închinîndu-se, la ducere și întoarcere, în fața Domnitorului și a Principilor. Patriarhul, după oficiare, își reocupă tronul, de unde înparte anafură preoților, ce n'au oficiat cu el, precum și Domnitorului. Apare și Marele Paharnic cu o cupă de argint auriu, acoperită cu o naframă brodată. În cupă e vin și felii de pine, din care gustă el întâiul, pentru încredințarea Domnitorului că o poate mânca, ceia ce și face împreună cu fiii săi și boierii din jurul lor. Patriarhul depune apoi odăjdiile la altar, iar corul cîntă, după care Patriarhul binecuvintează pe Domnitor, pe Principi și restul asistenței. În timpul binecuvîntării corul din strana dreaptă întonează în grecește o rugăciune pentru viața Domnitorului și a familiei sale, iar cel din stînga pentru viața Patriarhului, cu care serviciul solemn din acea zi a luat sfîrșit, și eșirea din biserică începe în ordinea următoare :

Preoții se înșiră pe stînga, lăsînd intrarea liberă. Ies întâi înaltele fețe bisericești, care rămîn apoi pe loc, afară pînă trece Principele și Patriarhul, susținuți amîndoi, la scoborîrea de pe trepte, de paici. De pe prima treaptă Domnitorul salută, plecînd capul de 3 ori, clerul, boierimea și armata în ținută de paradă, iar Patriarhul îi binecuvintează. Domnitorul se urcă cu

acesta în sala de audiență, unde sosesc și ceilalți prelați cari sunt tratați cu cafea; se întreține cu ei pînă la ora mesei, la care iau parte 70 pînă la 80 invitați dintre cler și boierime. După masă toți scoboară din nou în biserică, unde se cetește Liturgia Invierii, după care lumea se salută cu un „Cristos a înviat” și se întoarce acasă: boierii cu muzica în frunte, Patriarhul se înapoiază în rădvan de Curte, cu șase cai, în care ia loc, în fund, și un postelnic de Curte, iar de ambele părți, încadrat cu cîte un lung șir de seimeni, în uniformă roșie, cu sabia pe flanc și buzdugan în mînă. Ceilalți prelați se înapoiază în alte trăsuri.

A doua zi de Paști, Luni, are loc al doilea banchet, la care iau parte boierii de mîna a doua și acei ce'n ziua întîia au servit în *caftan*. Nu se slobod tunurile ci numai salve de puști. În Joia Paștelui se face în curtea Palatului botezul apei, obicinuit în toate bisericile de fiecare zintii al lunii cînd parohul vizitează casele enoriașilor pe cari-i aghezmuiește. În toate zilele de Joi, din Paști pînă în Rusalii, se fac procesiuni religioase, inplorînd cerul pentru recoltă bogată și cîntîndu-se anumite litanii.

Cît privește despre alte naționalități, de altă religie de cît cea ortodoxă și catolică, mai sunt multe familii de evrei. Trăiesc destul de prost, ocupîndu-se cu vînzarea rachiului și cu altele, pentru a-și susține existența. În afară de limba valahă, vorbesc germana și poloneza. Nu au voie să poarte haine de cît de culoare neagră sau violetă, nici ghetete galbene sau roșii, ci numai negre. Mai sunt cîteva familii de sași: transilvăneni de religie luterană, unii de profesiune argintari, sau negustori de brașovenii, pe care le importează din Brașov (în nemțește Cronstadt). Acestor sași, precum și

ungurilor calviniști, nu le e permis să aibă biserici sau vre-un alt loc de adunare pentru practica religiei lor. Mai sunt, dar numai în trecere, și negustori armeni, dar cei mai mulți negustori sunt greci și chiar turci, dintre cari unii foarte bogați. Vînd diverse mărfuri, în special coloniale, pe care țara nu le produce, de asemenea stofe, atlasuri, covoare persiane, importate din Constantinopol.

Se pun multe piedici turcilor pentru așezarea lor în Valahia, și stau mai mult ca străini de cît ca stăpîni ai țării. Procesele lor civile și criminale sunt supuse judecării *Divanului*. În cele religioase sunt judecați de *Besli-aga* și *Cadiu*.

În toată Valahia, ca și în Moldova, nu se găsește nici o moscheie cît de neînsemnată, așa că pentru rugăciunile lor, turcii sunt nevoiți a se aduna într'un loc mai retras, unde și le fac cu toată discreția. De aici se poate deduce rafinamentul politicii Imperiului Otoman, pentru a cîștiga devotamentul popoarelor supuse și a le ușura uitarea libertății pierdute.

PARTEA DOUA

CAPITOLUL I

PARTEA DOUA.

PARTEA DOUA.

CAPITOLUL I.

Trecerea Valahiei sub dominațiunea turcilor.

Valahii erau tributarii ungurilor, și grație bogăției țării trăiau în pace și nimic nu-i făcea să rivnească la o fericire mai deplină; dar nestatornicia și discordiile lor interne au fost cauza nenorocirilor și au ațâțat pofta vecinilor de a-i stăpîni. Trecutul și hri-soavele lor, ale căror veracitate sunt în unele privinți suspecte, sunt mărturia vinovăției lor. Pentru confirmarea celor de mai sus voi pomeni scrisoarea lui *Michel Bocignoli* din Ragusi către *Gerardo Planio*, secretarul Impăratului, datată în anul 1524, 29 Iunie. Această scrisoare e într'o frumoasă latinească și pentru scopul arătat, o voi traduce cu toată exactitatea cuvenită.

„*Națiune* (spune el despre valahi) *primitivă și incultă, nedeosebindu-se de vitele sale, necunoscînd arta militară, nici afacerile publice; iubitori de gâlceavă și discordie, nu șovăiesc de a-și asasina domnitorii, iar urmarea acestor apucături e căderea lor sub jugul otoman din simpli tributari ai ungurilor*“. Iar ceva mai departe, scrisoarea urmează „*avut-au ei un principe (în limba lor voevod) pe care-l chema Dracul, om*

curajos și foarte iscusit în știința militară; nu numai că acesta își apăra țara vitejește, dar iarna, când îngheța Dunărea, ataca marginile Turciei pe care le trăcea prin foc și sabie. Mahomet, străbunul actualului sultan, mâniat, pentru a răsbuna insulta, trecînd Dunărea, intră în Valahia. Dracul evacuase din calea năvălitorului nu numai oamenii și vitele, dar ori-ce i-ar putea fi folositor și se retrase în păduri dese, înconjurate cu smârcuri, astfel că turcii, pentru întreținerea oștilor, erau nevoiți să-și aducă de aiurea proviziile. Dracul cu o ceată de călăreți, în timpul nopții și chiar al zilei, pe drumuri și poteci cunoscute numai lui, ieșea din pădure și ataca cetele de turci ce se îndepărtau de tabăra lor, în căutare de nutreț. Alte ori ataca în plin, prin surprindere, ucigînd mulți din ei, după care se retrăgea cu ai săi în păduri, nedînd răgaz dușmanului de a-l ataca în aceleași condiții. Mahomet văzînd pierderile de oameni și lipsit de alimente, neîndrăznind să atace pe Dracul, ascuns în păduri, fu nevoit să se retragă cu oștile sale pe aceiași cale, fără pradă și fără victorie. Dar boierii valahi, scăpați de pericolul năvălitorilor și uitînd foloasele aduse de Dracul, uneltiră prin conspirații perverse uciderea acestuia; defăimînd faptele sale, lăudau pe turci și, susțineau că victoria le va aduce într'o zi mai multă pagubă decît învinșilor. Susțineau că nu pot avea de dușmani pe turci și hotărîră să lege prietenie cu ei, plătînd chiar un tribut. Dracul, din contra, se sili a-i convinge să nu ceară pacea de la învinși, ci să-și apere cu armele libertatea și că atît cît va trăi el, nu va permite, nici odată, ca țara să fie tributară turcilor. Ferzistînd în această hotărîre, boierii îl atraseră într'o cursă și'l măcelăriră, punînd pe altul în domnie. Noul

voevod cumpără pacea dela turci cu prețul unui tribut anual de 12.000 galbeni ungurești. Fiii lui Dracul, cu mulți din partizanii săi, se refugiară la turci, unde fură bine primiți și aveau permisiunea de a trăi în religia creștină, fiind de altfel de rit catolic. Dar valahii, vecinic nemulțumiți, nu suferiră mult timp domina noului voevod și uciseră și pe acesta, dar neînțelegându-se în alegerea unui nou principe, încredințară turcilor această alegere. Aceștia aleseră pe unul din acei crescuți la Constantinopol, și împuternicindu-l cu insignele domniei, îl trimiseră în noua provincie și hotărîră că nimeni nu mai poate fi domnitor în Valahia de cît ales sau confirmat de către dînșii. Mai mult chiar, că ori de cîte ori noul domnitor va primi ordin de a merge la Constantinopol, se va supune fără întîrziere, ca și guvernatorii celorlalte provincii. Urmarea acestei hotărîri fu că valahii căzură cu totul sub dominațiunea turcilor. Cu timpul sultanul cuceră și Belgradul. Basarab, Principele valahilor, pe care îl cunoscui ca boier privat, pe cînd eram în Valahia, muri lăsînd un fiu în etate de 7 ani.

Trebuie să notez cetitorului că din acest Basarab, de care menționează Bocignoli în scrisoarea sa, scoboară familia Principelui Constantin Brîncoveanu Basarab, acela care în anul 1714, la 26 August, fu mișelește decapitat în Constantinopol, după ce a asistat la măcelărirea celor 4 fii ai săi, după cum vom pomeni mai departe. Familia totuși nu e stinsă, fiind în viață actualmente, în Noembrie 1717, Principele Constantin Basarab de Brîncoveanu, avînd titlul de Prinț al *Sfîntului Imperiu Roman*, unicul nepot al celui de mai sus, în vrîstă de 10 ani și locuiește în București, împreună cu Principesele văduve, mama și bunica.

Să urmăim cu traducerea scrisoarei:

Acestui unic descendent al fostului domnitor, turcii încredințează tronul Valahiei, numindu-i tutori turci pentru guvernarea țării pînă la majoratul său, și aceasta cu scopul ascuns de a deprinde țara cu prinți de ai lor și de a o ocupa cu totul la primul prilej. Ocuparea țării trebuia să ușureze și trecerea oștilor turcești contra ungarilor, cu cari turcii începuseră războiul precum și de izvor de aprovizionare, ca oricare altă provincie a imperiului. Dar valahii nu acceptară întronarea nevrstnicului prinț nici a tutorilor turci, și trimițînd solie la Sultan, îl rugară să confirme pe Domnitorul ales de ei în locul celui decapitat, invocînd că cel numit de turci nu are nici vrista necesară unei guvernări, nici tradiția țării nu îngăduie predarea ei în mâinele turcilor, ceia ce nici strămoșii lor n'au îngăduit vre-o dată. Sultanul mîniat ordonă, contrar dreptului și legilor, spînzurarea solilor valahi, iar suitei lor le taie urechile și-i întoarce în Valahia. Ordonă deasemenea pașalelor din Nicopole, Vidin și Silistra, să strîngă oaste și să pustiască Valahia. Aflînd despre aceasta, valahii chemară în țară pe Ioan Conte de Sepusio¹⁾ voevodul Transilvaniei, și încredințîndu-i cauza lor se răscurară pe față contra turcilor. Ioan strînse oștire, intră în Valahia, și respinse pe turcii cari se pregătiseră a jefui țara. Sultanul la auzul acestei știri, temîndu-se ca ungurii să nu ocupe provincia, începu a trata pacea cu valahii, oferindu-le vechile condiții. Valahii primiră bucuros pacea, după sfatul contelui care nu se încrezu în statornicia lor fiind vecinic înclinați spre răscoală. Se stabiliseră următoarele condiții de

1) Zapolya.

pace: turcii să proclame domnitor pe unul din valahii aflători la Curtea Sultanului, iar valahii să plătească tributul ca și înainte, precum și cele rămase în urmă, iar turcii ne mai avînd alt drept asupra Valahiei. Noul voevod trimes de Sultan sosi în țară, primit de boieri, iar contele de Sepusio se înapoi în Transilvania. Dar valahii, nemulțumiți cu noua stare de lucruri, căutară a o schimba și alungară pe domnul trimes de Poartă, punînd în scaun pe un altul, ceea ce înfurie pe Sultan, care totuși își ascunse mînia și trimese chiar în țară un ambasador cu 300 călăreți cu insignele domniei pentru noul ales, adecă buzduganul țintuit, stindardul (ce se întrebuintează, în timp de război, de către guvernatorii cu titlul de Sangiaci) cu coada de cal, deosebit cuca domnească cu surguci. Ajuns în țară, trimisul Sultanului fu primit cu cinste de noul voevod, dar în timp ce se prefăcu, de față cu boieri și popor, de a pune cuca pe capul noului ales, îi izbi cu buzduganul în cap și-l ucise, după ordinul Sultanului. Soldații turci repezindu-se apoi asupra boierilor, uciseră mulți din ei și fără a întîmpina vre-o rezistență, încălecară și plecară în spre cetatea Giurgiului, de pe malul Dunărei, la 12 ore depărtare de București, pe care valahii, după moartea lui Dracul, deveniți tributari, o predară turcilor. Contele de Sepusio, Principele Transilvaniei, aflînd despre aceasta, sosi în grabă în ajutorul țării, pentru a preîntîmpina pericolul comun, căci prin ocuparea Valahiei, pierderea Transilvaniei era de neînlăturat.

Aceasta e scrisoarea lui Boccignoli în ce privește pe valahi, și am menționat-o pentru a servi ca bază fundamentală la cele ce vor urma.

CAPITOLUL II.

Politica Turciei față de Principatul Valahiei.

Moldova și Valahia trebuiesc privite ca două corăbii pe o mare furtunoasă, unde rare ori se bucură cineva de liniște și odihnă.

Prima se mărginește cu Polonia, iar cealaltă cu Transilvania. Fără îndoială că aceste provincii ar fi un adăpost sigur pentru un domnitor care ar dori să scuture jugul turcesc, dar încercarea unei astfel de întreprinderi ar însemna expunerea la mare pericol de nenorociri. Uciderea unora din prinți, în special ai Valahiei, au deschis din nefericire ochii turcilor, cari, cunoscând imensele bogății ale țării, au găsit că tributul e prea mic față de veniturile tot mai mari ale Valahiei. Aceste bogății ațîțau poftele lor și-și întăreau tot mai mult ocupația în această provincie tributară, cu atât mai mult, cu cît această stăpînire ușura pregătirile lor contra Ungariei. Turcii nu uitaseră încă lungul și crîncenul război ce Mihai Viteazul, în alianță cu prințul Moldovei și cel al Transilvaniei, i-a făcut să suporte, și care nu s'ar fi sfîrșit fără ruina lor, dacă pașiunile interne și nestatornicia valahilor n'ar fi întrerupt acel război, din care țara s'ar fi descătușat de lanțurile sclăviei otomane. De asemenea e vestit în Istoria

Valahiei numele lui Matei Basarab, care a domnit în pace peste 20 ani (unele cronicile valahe spun 40), și care cu numeroase oști de bulgari și sirbi atacase vitejește pe turcii ajutați de tătari, și numai părăsit de oștile sale Matei fu nevoit să se dea învins. Unii spun că a plătit cu prețul vieții cutezanța sa, alții susțin însă că, grație bogățiilor sale și a prieteniei cu unii din miștrii Porții, obținut iertarea. El fu înmormântat în mînăstirea Arnota, zidită pe un loc răpos, unde nu pot ajunge nici trăsurile, nici caii, de către Negru Vodă care o înzestrăse cu bogate venituri,

Acest Matei Vodă zidi și el mînăstiri, ca Plumbuita, în marginea Bucureștiului, la depărtare de o oră de drum, Brebul, nu departe de Cîmpina unde spuneam că se află una din vămile spre Transilvania, mai zidi mînăstirea Strehăia, 6 ore depărtare de Cerneț, care e primul punct de graniță, la distanță de 4 ore de Orșova. Mai zidi Hotărâni, lângă Olt, și mai înzestră cu mari venituri vestita mînăstire de la Sfetagora, adecă *Sf. Munte*, de lângă Salonic. Mai este știut că pentru răscoala lui Matei Basarab, țara a fost impusă la un tribut, urcat la 300 pungi, adecă 150.000 de galbeni, pentru a fi scutită de jaf și ruină. De atunci, urmașii lui Matei au trebuit să renunțe la Tirgovîște ca reședință de scaun, pentru a o stabili la București. Nu e deci de mirare, că'n hărțile geografice, mai ales cele vechi, nu apare Bucureștiul, ci numai Tirgovîște cu denumirea: *Sedes Voevodae*. Mi se povestiră de către persoane demne de încredere, că după părăsirea Tirgovîștei ca reședință domnească, localitatea se prefăcu într'un fel de pădure sălbatecă, de unde nu se mai zăreau casele de odinioară, ceea ce, cred, ar fi adevărat, cunoscînd faptul descris mai sus, că casele din

București formează mici insule, înconjurate cu arbori fructiferi, foarte plăcute în timpul verii. Chiar acum două zeci de ani, cînd Constantin Brîncoveanu a hotărît să vină la Tirgoviște pentru vilegiatură, ar fi găsit în pivnița Curții domnești un cuib de urși, mari și mici, prăsiți și crescuți acolo. Se spune iarăși că într'un loc ascuns al Curții, s'a găsit în timpul restaurării o piatră cu inscripția următoare : *Facă Voevodul Matei să cadă blestemul ceresc asupra oricărui prinț ce va găsi această piatră, dacă nu va reclădi Tirgoviștea și repopula ca odinioară.* De aici și legenda că Principele Constantin Brîncoveanu ar fi găsit mari grămezi de monete. Dar lăsînd domnitorii cari au urmat lui Matei Basarab, cu atît mai mult cu cît nu avem nimic deosebit de la dînșii, vom aminti însă despre un oarecare *Grațian*, Principe de Valahia și Moldova, care e pomenit de *Uberto Mireo*, autorul cărții intitulate : *De Bello Bohemico Ferdinand II. caesaris auspiciis feliciter gesto comentarius, ecc..* Aceste sunt cuvintele sale, traduse de mine în limba italiană :

Toamna anului trecut 1819 a fost funestă polonejilor. Aceștia au fost chemați în ajutor contra turcilor și tătarilor, de către Grațian Principe creștin al Moldovii și al Valahiei. După prima și a doua luptă, victoria înclinase spre partea lui Scander — Pașa, Turcul, și a lui Galga, Sultanul tătarilor. Au fost uciși în aceste lupte două mii cinci sute poloni, între cari floarea nobilimii lor, și fu ucis de asemenea și Grațian însăși, ecc..

Cu toată silința mea, nu am putut da de urma acestui prinț în hrisoavele valahilor, și cît e de greu aflarea unor știri mai vechi, cînd nu se pot găsi acele de un secol încoace.

CAPITOLUL III.

Antonie, Grigore, Radul și Duca, Domni ai Valahiei.

Antonie Vodă, strămoș, din partea tatălui, al Princi-pesei Maria, văduva Principelui Constantin Brîncoveanu, a fost un domnitor blajin și iubitor de pace. Ducea o viață foarte simplă și departe de uneltirile boierimei saie, ceia ce într'adevăr e lucru rar în viața domni-torilor din aceste provincii. Muri după o domnie li-niștită, lăsînd poporului său dorința unui urmaș la fel. Din nefericire se învederă din nou cunoscutele tul-burări, de oarece pe la anul 1600, Grigore Voevod, de origină grec (națiune vecinic fatală Valahiei), prin puterea banilor și a prietenilor, obținu tronul, nu atît din ambiția de a domni, cît din dorința de a se răz-buna contra unor boieri, în special contra Cantacuzi-neștilor, una din cele mai puternice și însemnate fa-milii care trăise atunci în Valahia.

Toți istoricii cari amintesc de împărații greci pome-nesc familia Cantacuzineștilor, vestită mai ales prin Împăratul Ioan Cantacuzino care se călugări, și care fu-sese autor al cîtorva opere erudite. Actualii Cantacuzini pretind a fi descendenții acestuia, cu toate că blazo-nul lor reprezintă Vulturul Imperial, întărit de diploma

Impăratului Leopold, care-le oferă titlul de Conte al Sfântului Imperiu Roman.

Din ordinul acestui Antonie Vodă, bătrînul Constantin Cantacuzino fu închis în minăstirea *Snagov*, unde fu ucis. El zidi vestita și bogata minăstire *Mărgineni*, a cărei biserică poartă hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, și avea o bibliotecă frumoasă care nu știu însă dacă conținea ceva privitor la urmările fatale turburărilor din Valahia.

De la acest Cantacuzino au rămas 6 fii, adică Șerban, care ajunsese Principele Valahiei, Drăghici, *Spătarul* Iordache, Matei tatăl lui Toma Cantacuzino care locuiește acum în Moscova, Constantin *Stolnicul* și *Spătarul* Mihai. Acești doi ultimi frați, bine cunoscuți de mine și cari de multe ori au degnat să mă invite la masa lor, au fost în anul 1716, luna Iunie, uciși, primul, împreună cu prințul Ștefan, fiul său, în Constantinopol, lângă Bostangi-Pașa, iar celălalt în Adrianopol, după puține zile, împreună cu Radu-Dudescul, care avea de soție o soră a suszisului prinț Ștefan. Prințul Grigore, din ordinul Sultanului, porni un corp de armată la atacul cetății Neuheisel (*Hui-War*), în Ungaria, contra nemților, depărtîndu-se însă de la grosul armatei Vizirului, fără permisiunea acestuia, trupele sale au fost complect nimicite de nemți, după care, de frică, se refugiase în țările împărătești. Fuga sa a fost îndemnată și de un Dumitru Cantacuzino din Constantinopol, care era mare visternic în Valahia; acesta cu viclenie îi dase a înțelege, că Vizirul furios că s'a depărtat mișelește, a jurat să-i taie capul și, să fugă deci, cît timp mai are putința. Se adăpostise un timp în Viena, de unde plecă apoi spre Veneția urmărind desfășurarea evenimentelor. În acest timp, un oare

care Radul, poreclit *Stridiagiul*, adică *vînzător de stridii*, grec din Epir, luînd cu camătă o mare sumă de bani, anume 400.000 de galbeni, obținu cu ei tronul Valahiei.

Pentru a putea plăti această datorie puse mari biruri pe țară, care nu mai putea face față atîtor angarale, astfel că, fiind ruinată, se plinse Porții.

Aceasta avu loc în anul 1664, pe timpul înverșunatului asediu al Candiei de către turci. Poarta avea față de națiunile subjuate, mai ales în timp de război, o anumită politică, adică *de a-și tunde turmele, dar a nu le jupui; de a ține seamă de nevoile vasalilor pentru a evita răscoale și, în sfîrșit, de a trage foloase din discordiile interne ale supușilor săi, mai ales ale valahilor și moldovenilor, cari își schimbă într'una domnia, fără a observa răul ce pricinuesc țării.*

Voevodul Grigore, refugiat în Italia, prin legăturile sale cu pașalele și unii miniștri ai Porții din Constantinopol și Candiei, știu să se desvinovățească cu atîta îndemănare, că fusese rechemat de Poartă și numit din nou în scaunul Valahiei. Cunoscuse el dinainte, și aflase și prin amicii săi turci, intrigile unor boieri, în scopul de a-l distruge, dar primul lui gînd era suprimarea celor 5 frați Cantacuzini, fiii bătrînului care fusese ucis, din ordinul său, în minăstirea *Snagov*. Șerban, unul din acești frați, fugi la auzul întoarcerii lui Grigore Voevod, dar acesta impuse celorlalți 4 frați plata unei enorme sumi de bani, după care poruncise închiderea lor și bătaia. (În Valahia se întrebuintează bătaia, după sistemul turcesc, adică la tălpi, cu vârgi lungi și verzi. O săptămînă au fost bătuți la tălpi cu cite 100 lovituri zilnice. Constantin Cantacuzino, cel ce a fost ucis cu fiul său Ștefan, în 1716, mișcat de fratele său mai mic și plătînd, a cerut grația de a

suporta, el, și bastonadele acestuia, ceea ce i s'a admis; acest fapt generos mi s'a comunicat de către persoane vrednice de încredere, care erau de față la acel spectacol. A suportat bătaia, fără a scoate un geamăt sau o lacrimă. Minunat exemplu de mărinimie, care distinge inimile nobile de cele josnice. Dar ura nestinsă a lui Grigore Voevod nu se opri aci, ci continuă răsbunarea prin a stoarce bani și a pedepsi pe acei ce erau suspectați de el. Surghiunise apoi în satele lor mulți boieri, ceiace în Valahia e lucru obicinuit, căci la suirea pe tron a Principelui Ștefan Cantacuzino, care urmase lui Constantin Brîncoveanu, au apărut la Curte boieri și străini de samă, foști exilați, ce nu văzusem pînă atunci. Sunt de altfel boieri vrednici să ocupe înalte posturi la Curte, dar cari preferă să ducă o viață liniștită pe moșiile lor, ocupîndu-se de gospodărie.

Ne întoarcem la Cantacuzini, începînd cu Șerban, care fusese exilat în Candia, cucerită acum de turci. Fiiînd foarte manierat și de o statură frumoasă și impozantă, a știut să-și câștige grația unor însemnate pașale, și să ocupe mai tîrziu tronul Valahiei, spre liniștea familiei sale, care începuse a respira de cînd în locul persecutorului lor Grigore Voevod, fu numit pe tronul țarei Duca-Vodă. Acest Duca a fost de neam prost, dar mulțumită imensei sale averi, ajunse la strălucita situație de a ocupa tronul Valahiei, care nu a mai fost ocupat de persoane de neam atît de mic. Era albanez creștin, născut în satul *Policiani*. A fost un tînar de toată frumusețea, inteligent și iscusit, și fusese trimes de părinții săi în Valahia pentru a învăța o meserie. Ajunse în București, unde se băga băiat de prăvălie la un negustor de postavuri. Se po-

vestește că într'o noapte, izbucnind focul la o casă vecină de Curte, Principele care era treaz începu să dea alarma, și intrînd în odaia pajilor cari lipseau, fiind duși în oraș la petreceri, Domnitorul, furios, a ordonat pedepsirea și alungarea lor dela Curte, iar în locul lor să fie numiți tineri de orice condiție, dar chipeși la vedere. Intre aceștia a fost ales și Duca, care se împotrivi la început, părăindu-i-se mai profitabilă meseria sa. Norocul se ținuse însă de dînsul pînă ajunse pe tronul țării. Aduse atunci în țară cîteva rude, căror le încredință diferite posturi înalte, iar altor rude trimise daruri între care și costume naționale, după portul jupăneselor valahe, și de atunci acest port s'a întins și în țara lor. Cum guverna țara e ușor de înțeles. Tremurau de mînie boierii, văzîndu-se substituiți cu străini, cari ocupau primele demnități la Curte, pe cînd ei fură impuși la biruri grele. Intre alții, făcea însă umbră lui Duca Vodă, Șerban Cantacuzino, întors din exil și cu mari legături de prietenie cu puternicii dela Constantinopol. Pusese la cale Duca Vodă suprimarea acestui Șerban, prin diferite planuri care se zădărniceau însă, căci Șerban fusese totdeauna avertizat de soția lui Duca Vodă cu care întreținea legături de dragoste, mai ales în lipsa lui Duca Vodă plecat la război cu polonii, alături de turci. Șerban, care era Mare Logofăt și supraveghea niște construcții la Curte, avu prilejul să rîvnească nu numai la doamna lui Duca, ci și la tronul său. Voevodul, aflînd de uneltirile dublului său rival, trimise ordin să fie arestat, cu gîndul de a-l spînzura. Doamna lui Duca, aflînd însă de acest ordin, îl comunică lui Șerban, care se hotărî să fugă. Era în ziua Adormirii Maicii Domnului, cînd Șerban invitase la

prinz mai mulți boieri. In timpul mesei, se refugiase la Cotroceni, (două mile de București, unde se vede frumoasa mînăstire, zidită apoi de el, la suirea sa pe tron), chemă 12 servitori din cei mai credincioși și îndrăzneți și, bine înarmați, fugiră călări, și trecuseră Dunărea, urmind calea pînă la Adrianopol, unde se găsea atunci Sultanul și Curtea sa.

CAPITOLUL IV.

Șerban Cantacuzino obține tronul Valahiei.

Cu ajutorul protectorilor săi puternici, susținut și de multe pungi de bani, Șerban obține tronul Valahiei și mazilirea lui Duca Vodă. În amintirea însă a serviciilor aduse de soția acestuia, reuși ca Duca Vodă să fie numit pe tronul Moldovii, în locul unui domnitor care nu prea era prietenul Cantacuzinilor. I se încredință deci insignele domniei și luându-și rămas bun dela Vizir, binefăcătorul său, acesta se retrase în camera unde era și Sultanul, care privind dela fereastră cu cîtă abilitate încălecuse Șerban, cu toată statura sa masivă, atrase atenția Vizirului cu aceste cuvinte de admirație: *Cantacuzin Șerban-Oglu, adică Cantacuzino e fiul diavolului*, nume ce-a rămas, la turci, pînă azi, acestei familii. Porecla era potrivită căci, în zece ani de domnie, Șerban Vodă dăduse de gîndit Porții ca nici odată de cînd Valahia e tributară turcilor. Ajunse în București (de unde plecase spre Moldova, cu cîteva zile mai înainte, Duca Vodă), unde își face intrarea în aclamațiile poporului, bucuros de a vedea pe unul de al lui pe tron, și începe a pune ordine în afacerile țării. Urmărea cu strășnicie împărțirea dreptății, îndrăzneț în hotărîri și nemilos la neexecutarea ordinelor,

trecea chiar peste stăruințele mamei sale. Pe cît de sever cu cei vinovați, pe atît de mărinimos era cu cei vrednici. Astfel își asigură credința și dragostea miniștrilor săi, mai ales a *capichihaielor* ce ținea la Poartă, doi boieri înrudiți de aproape cu el. Pentru a-și putea servi domnul și a-l salva la nevoie, era necesară o vigoare deosebită și o supraveghere la cele ce se petrec în jurul afacerilor Prințului și ale țării. Pentru a-l ținea în curent, expediau știrile prin curieri numiți călărași, îmbrăcați tătărăște și prevăzuți cu cai buni, și înarmați cu sabie, arc și săgeată. Cunoscînd bine oamenii și obiceiurile dela Curtea Sultanului, Principele Șerban punea preț pe tot ce se petrecea la Constantinopol și pe lingă capicheaietele, care dispuneau de însemnate sume de bani pentru mituirea celor din jurul Vizirului, cultiva legăturile cu vechii protectori și căuta favoarea altora mai noi.

Turcii însă, cu toată reputația de barbari, au totuși marele merit de a păstra recunoștința amicilor, fără deosebire de religie, și a-i apăra la nevoie cu prețel vieții. Prințul Șerban avea de protector pe lingă Marele Vizir, care era pe atunci, Cara-Mustafa-Pașa și pe Sultana-Valide, adică pe mama Sultanului. Era pe timpul asediului Vienei, cînd Șerban primise ordinul, ca și Voevodul Moldovii, de a porni în fruntea unui corp de 6 pînă la 7000 de valahi, ceea ce execută în grabă, și-și stabili lagărul în marginea Vienei, unde se vede pînă azi o cruce care amintește de acest Principe mărinimos, care tributar Porții, îmbrățișase cauza creștină. Tunurile sale nu-și trimeteau ghiulelele în lagărul creștin, iar activitatea sa militară contra nemților, știa s'o neutralizeze. Sub pretextul de a trimite spioni să cerceteze situația asediaților, el comunică creștinilor știri

din lagărul turcesc. Toate aceste servicii au fost apreciate de Impărat, care conferi lui și urmașilor săi titlul de Conte al Sft. Imperiu Roman. Am văzut câteva tunuri și un clopot, cumpărate de Prințul Șerban dela tătarii întorși dela asediul Vienei, și aduse pe Dunăre în Valahia, pentru a încredința pe turci, că și ai săi s'au distins prin prădarea nemților.

9

CAPITOLUL V.

Principele Șerban înfricoșează pe turci.

Intors din război, Șerban Cantacuzino găsi țara în ordine, și din învățămintele culese din cele văzute, ațit dela turci cît și dela nemți, se hotări de a pune în aplicare grandiosul său plan politic. Strînse pe chel-tuiala sa vre-o 40.000 sîrbi și bulgari, viteji și război-nici, cari, cu toată supușenia turcească, făceau deseori atacuri contra lor. Ii ținea afară de țară, gata la pri-mul semnal. Pentru întreținerea acestei armate, Șerban, ca să nu puie noi biruri pe țară, recurse la următorul mijloc: tributul se trimetea Porții escortat de soldați de ai țării pînă la Dunăre, de unde se întorceau cu chitanță de primire din partea turcilor însărcinați să ducă tributul pînă la locul destinat. In drum spre A-drianopol, haiducii sîrbi plătiți de Șerban atacau con-voitul, și-l prădau de pungile cu bani. Repetîndu-se a-cest sistem, turcii amenințau pe Șerban, dar acesta răspundea răs-picat, că orice s'ar întimpla pe teritoriul turcesc privește numai Poarta Otomană. Turcii veniți la București pentru a cere lămuriri în această privință, au plecat ațit de înspăimîntați de Șerban care rătnea la ei, că nu se prea zoriau a mai veni la București. Pe cînd înainte agalele se îmbulzeau a veni în țară

cu diverse treburi din partea Porții, știind că voievozii sunt darnici, și nu se întorceau cu minile goale, sub Șerban lucrurile s'au schimbat. Odată, fiind nevoie de a trimite un ordin la București pentru a pregăti care cu provizii, nu se găsea nimeni să se grăbească a primi sarcina. Un agă mai curajos se oferă el să înfrunte pe neînfricatul Șerban, care aflând prin agenții săi de sosirea lui, dase ordine căpitanilor de la Dunăre să fie primit și escortat de o companie de călărași pînă în București, pe drumuri întortochiate, pentru a-i lungi cît mai mult calea. Turcul ajunsese la București și se așteptase să fie primit la Curte și pus la tain. Ofițeri de ai lui Șerban însă — *Portarii* — însărcinați cu primirea străinilor, îl vizitară pentru a-i ura bun venit, și a-l întreba de scopul sosirii sale. Aga venit cu *firman*, amenința, cerînd să fie primit în audiență, dar primi răspuns, că se va avertiza pe Vodă de sosirea sa, și el va da ordinele convenite, după obiceiul Curții. Șerban Vodă îi puse la dispoziție cuartir și tain, și-i trimise vorbă că nu va putea fi primit decît a doua zi. Boierii se aflau prezenți la Curte, iar poporul umpluse împrejurimile Palatului pentru a afla scopul venirii Turcului. Un cortegiu de *paici* și *sulițari* aduseră pe agă pe un cal superb ales din grajdurile lui Vodă, care-l aștepta în sala de audiență, în mijlocul boierilor. La intrarea agăi, Vodă, în picioare, nu ridică privirea spre el decît după ce termină rezolvarea cîtorva hirtii care i se părură mai importante, se întoarse apoi de urează bun venit agăi, și-l pofti să șază, poruncind să se aducă cafea, șerbet și odogaci, după moda turcească. Se întoarse apoi către boieri și prefăcîndu-se a nu fi mulțumit de executarea unor ordine, începu a răcni către ei cu atîta strășnicie, încît Turcul, care-și pusese capul

la Constantinopol că el va înspăimînta pe Vodă, la vederea acestui Prinț de o statură uriașă, cu ochii mari și vocea de tigru, într'atîta tremura de frică că-și fripse degetele cu cafeaua ferbinte, și căuta să scurteze repede audiența. Șerban Vodă atent la această scenă, îl întrebă apoi de rostul venirii. Acesta scoase din sîn firmanul, și îl înmînă lui Vodă care sărută hîrtia și o duce la frunte. In picioare, Vodă și boieri ascultară cetirea de către *Divan-Effendi* și aflînd conținutul ordinului, Șerban începuse de astă dată a răcni către Turc, imputîndu-i îndrăzneala de a fi adus ordinul Sultanului cu atîta întîrziere, ordin executat de către țară de 2 zile, și va comunica Porții incapacitatea sa, pentru care va plăti cu capul. Fu recon dus în urmă la cuartir cu acelaș ceremonial, cu obicinuitul dar : o sumă de bani, o bucată de postav și atlas, iar a doua zi îl porni din țară, speriat și confuz de cele pățite.

Aș avea multe de relatat de asprimea cu care Șerban Vodă guverna țara, dar fiind încă în viață persoanele care mi le-au comunicat, nu voi nota de cît faptul, că înainte de a cere audiență și a intra la Domn, boierii obicinui au da bacșiș pajului de la ușă, pentru a afla dacă Vodă e bine dispus și atunci, înainte de a intra, își făceau cruce, ca să poată trece spaima din care unii ieșeau chiar bolnavi. Patima sa știu să lovească și în dușmanii de departe. A știut să convingă pe Joan Sobieschi, Regele polonilor, miniat pe Duca Vodă al Moldovei, fostul său persecutor, ca să fie ridicat, chiar în ziua Crăciunului, din Mitropolia din Iași, capitala Moldovii, și dus în Polonia ca prizonier de război, unde muri după cîtva timp la Lemberg. Să recunoaștem însă și partea bună a lui Șerban Vodă, care nu condamna la moarte fără judecata

Divanului și fără consimțimintul boierilor. Era un om vesel și civilizât și iubitor de străini, pentru cari era foarte generos. Intreținea și încuraja talentele și artele frumoase. Ajuta pe dascălii de limba greacă, în care fiii de boieri învățau gramatica, retorica și filozofia. Introduse la Curte un sistem de viață mai civilizât; a fost primul care întrebuița tacîmuri de argint la masă. Zidi în București un han, pentru tot felul de negustori, care poartă numele *Hanul lui Șerban Vodă* și ale cărui venituri sunt destinate mînăstirii *Cotroceni*, zidită și înzestrată cu mare cheltuială tot de dinsul. Pe locul acestei mînăstiri Cotroceni se afla înainte o bisericuță cu hramul Sfinților Martiri Cozma și Damian, și unde Șerban Vodă se ascunse de ordinul de arestare al lui Duca-Vodă; fiindcă acea zi se întîmplase a fi 15 August, clerul care avea să sfințească mînăstirea, a convins pe Șerban să o închine Adormirii Maicii Domnului, ceea ce făcu. În general faptele sale erau călăuzite de idei generoase. Introduse în țară ordine și liniște, dorite de multă vreme de locuitori. Intreținea corespondență secretă cu diverși prinți creștini, și mai cu seamă cu Impăratul Leopold al Austriei, cărui a trimis în misiune secretă la Viena o deputațiune de boieri, cu daruri. A murit Șerban Vodă puține zile după asta, otrăvit de ai săi, cum susțin unii, după o domnie de $9\frac{1}{2}$ ani. Au rămas văduva, care trăiește și astăzi cu trei copii, două fete și un fiu, adică Principele Gheorghe Cantacuzino, care locuște cu nobila sa familie în Brașov, oraș în Transilvania, iubit și respectat de toată lumea, în special de ofițerii austriaci, pentru memoria părintelui său, ca și pentru calitățile sale cu adevărat princiare.

CAPITOLUL VI.

Constantin Brîncoveanu e ales Principe al Valahiei.

Moartea neașteptată a lui Șerban Vodă puse pe boieri în frica de a nu se trezi cu un străin pe tronul țării. Pe de altă parte poporul, de frica năvălirii oștilor haiducești întreținute de defunctul Domn, începu să aclame pe străzi pe Constantin Cantacuzino, fratele lui Șerban, cerîndu-l de Domn ;] acesta însă refuză cu hotărîre, nevoind să atragă urgia Porții contra sa și a țării. Dar dorința generală de a vedea pe tron un Constantin, făcu ca noul Domnitor să fie ales în persoana lui Constantin Brîncoveanu, un nepot de soră al defunctului Voevod. Era atunci în vîrstă de 34 ani, bărbat frumos și iubit de popor. Ocupase înainte demnitatea de Mare Spătar și, în urmă, de Mare Logofăt și ducea o viață fastuoasă, avînd în jurul său, înainte de domnie, o suită de 30—40 boieri de primul rang. Unchiul său, Șerban, îl iubea mult pentru caracterul și distincția manierilor sale, și-l lăuda față de boieri, susținînd că nimeni nu i-ar putea continua domnia cu aceiași pricepere. Se susține chiar că în ultimele ceasuri, Șerban Vodă l-ar fi chemat la patul său de moarte, și, incredințindu-i pecetea domnească, l-ar fi

rugat să-și asume sarcina domniei, pentru liniștea sa și a țării. Aceiași rugăminte i-o făcură și boierii strinși la sfat în Mitropolia din București. Brincoveanu îi refuză cu toată hotărîrea și se rugă de a fi lasat în pace, căci situația și veniturile sale îi permit să ducă o viață princiară, pe cînd splendorile domniei sunt vecinic supuse prăbușirii. Bietul prinț, care a avut presimțirea tragicului său sfîrșit, a cedat insistențelor rudelor, prietenilor și aclamațiunilor poporului, cari i-au jurat credință și ascultare.

Intrară deci toți în biserică, unde Mitropolitul îl închinse cu sabia, îi puse cuca domnească pe cap, și, îmbrăcat în hlamidă domnească, fu condus pe tron, unde i se dădu primul omagiu — sărutatul mîinii. După ceremonie urmară funerariile lui Șerban — 3 zile după moarte — urmat de boierime și de noul Domn, pe jos, pînă la Cotroceni, unde fu îngropat, iar pe mormînt se înfipse un steag roș ce se vede pînă azi. Sfatul Țării a comunicat Porții alegerea lui Constantin Brincoveanu, cerut de popor, și rugă ca toate prerogativele domniei să fie recunoscute de Poartă, căreia atît țara cît și noul Domn rămîn credincioși, mai ales în acele vremuri de război. Turcii aprobară alegerea și trimiseră lui Constantin Brincoveanu insignele domniei. Pe de altă parte Brincoveanu înștiințează de suirea sa pe tron și pe Impăratul Leopold al Austriei, printr'o scrisoare omagială, expediată în grabă cu doi boieri, cu ordinul de a ajunge pe cei patru boieri trimeși în misiune de Șerban Vodă. Aceștia au fost ajunși nu departe de Buda, unde li se comunică moartea lui Șerban și ordinul lui Brincoveanu de a li se remite-lor darurile, ce vor fi duse de ei Impăratului, în numele noului domn.

La început solii lui Șerban opuseră împotrivire, dar ajunși la Viena, predară darurile celor 2 boieri, iar ei se întoarseră și rămaseră în Transilvania, de frica lui Brîncoveanu, ca fiind partizanii lui Șerban.

Principesa văduvă, cu fii ei, care luase parte la înmormîntarea soțului, a rămas la Mînăstirea Cotroceni pentru a îngriji de slujbele religioase, dar Brîncoveanu o puse sub supravegherea unei gărzi de 50 soldați, și-i ceru 300 pungi pentru propria ei salvare. Brîncoveanu intenționa să întrebuițeze acești bani pentru a tempera pe puternicii de la Poartă, cari căutau cu tot dinadinsul să puie mîna pe prințul Gheorghe, fiul lui Șerban, care era atunci în vrîstă de 8 ani. Văduva lui Șerban ceruse atunci în grabă ajutor de la Constantin Bălăceanu, ginerele ei, care se afla în Transilvania, și care făcuse parte din prima solie a celor 4 boieri. Il informî prin emisari de pericolul în care se găsesc, atît ei cît și bogățiile lor, dacă vor cădea în mîna turcilor, cari considerau pe Șerban ca rebel față de Poartă.

Bălăceanu avea de soție pe o fiică a lui Șerban, și nu era deci partizanul noul Domn; reușise chiar să convingă pe nemți de a trimite în Valahia 7—8 regimente sub comanda Generalului Heisler, care eliberă pe Principesa-văduvă cu fii ei, și rădică avuțiile care nu prea erau de disprețuit, și i conduse pînă la Brașov, unde se găsesc pînă azi. Brîncoveanu strînse oștire, dar nu se grăbi să dea piept cu regimentele nemțești, ci se retrase în țară, dînd însă de știre turcilor de intrarea lor. La aflarea acestei știri, turcii, foarte furioși, invinuiră pe Brîncoveanu de incapacitate, dar acesta se apăra cu abilitate, că nu se putea

opune unui dușman superior ca număr. Șase săptămîni rămaseră nemții în București, dar aflînd de apropierea unei armate de 50.000 de turci și tătari, precum și de ajutorul de 10.000—unguri răsvrățiți, sub comanda contelui Tekeli, proclamat de turci la Alba Iulia Principe al Transilvaniei, nemții se retraseră în munții Valahiei și ceruseră ajutor din Transilvania.

Ajunși însă în munții Branului, nemții se văzură anticipați de turci, cari sosiseră înaintea lor pe un drum mai scurt dar mai răpos, dar fără a-și pierde cumpătul și cu toată inferioritatea numerică, nemții dădură piept cu turcii și victoria ar fi fost de partea lor, dacă ungurii sosiți în ajutorul lor n'ar fi fugit chiar la începutul luptei. Generalul Heisler fu făcut prizonier, iar Bălăceanu, pe cînd se sili să descalice de pe cal care se afundase într'o mocirlă, fu ucis. Știrea fiind adusă lui Brîncoveanu care urmărea lupta, împreună cu cîțiva ofițeri turci, de pe vîrfurile unui munte vecin, el ordonă să i se aducă capul lui Bălăceanu. Fu adus înaintea sa și generalul Heisler, cărui trimise însă vorbă în taină, să fie încredințat, că prințul Brîncoveanu va lucra pentru eliberarea sa, ceea ce și făcu. Turcii semețindu-se după victorie, înaintară în Transilvania și intrară în Alba Iulia, unde proclamară de Principe al Transilvaniei pe Tekeli. Dar bucuria lor nu fu de lungă durată, căci la știrea că un corp de armată austriac se afla în apropiere, o luară la fugă înapoi cu atîta iuțeală, că ajunseră în Făgăraș, care fusese atunci în puterea lor, după o zi și o noapte, în loc de cel puțin 3 zile. Turcii și tătarii se înapoiară apoi în țările lor, iar Brîncoveanu și Tekeli cu ungurii săi rămaseră în Valahia, unde fură cartiruiți prin sate, unde se purtară

ca în țară dușmană, cauzînd mari neajunsuri populației. Aici arătase Brîncoveanu istețimea sa politică, recunoscută de turci ca și de nemți, cit și de populația țării care se văzu liberată de oaspeții unguri. Se plînsese Porții că tekelianii ruinează țara prin jafurile lor, și că supușii săi fug peste graniță, și dacă starea aceasta va continua îi va fi imposibil să plătească tributul. Răspunsul Porții sosi, că : *Cine, sub pretext de refugiu prietinesc, se poartă ostil în țara voastră, merită să fie tratat ca inamic : aveți autoritatea și aplicați-o după nevoie.* Brîncoveanu scrisese în secret și nemților, că va extermina pe rebelii unguri și va îndepărta pe Tekeli. Impărțise deci oștire prin satele unde se aflau ungurii, și ucise o mare parte din ei, iar restul scăpă prin fugă în Moldova sau Turcia. Tekeli văzîndu-se singur și fără putere, plecă la Constantinopol, de unde Poarta îl îndrumăză cu familia sa spre Nicomedia, unde-și sfîrși zilele, uitat de lume. Restabilind liniștea în țară, spre mulțumirea cîel puțin aparentă a turcilor, Brîncoveanu cultivă relațiile cu austriacii și cu potențații creștini, întreținînd cu ei intimă corespondență și informîndu-i de planurile turcilor. În acest scop el ținea la Constantinopol doi din cei mai fideli boieri, afară de alți partizani, cari-l costau sumi considerabile,

Valahia e situată între două împărății cu care formează o balanță : Principele trebuie să ducă o politică de echilibru. Plecînd balanța peste îndatoririle stricte către turci, riscă pericolul de a pierde țara și libertatea dinspre partea nemțească, după pilda cu Nicolai Mavrocordat, de care vom vorbi mai departe. În schimb, aplecînd-o spre nemți sau alte puteri creștine, va pierde domnia și viața dinspre partea tur-

cilor. E vie încă amintirea tragicului sfârșit, din anul trecut, al Principelui Ștefan Cantacuzino, și doi ani mai înainte cel al lui Brîncoveanu. Detronarea acestuia s'a mai putut evita odată, numai cu puterea auru-
lui, distribuit atunci puternicilor de la Curtea Otomană.

CAPITOLUL VII.

Chemarea lui Brîncoveanu la Adrianopol.

La relatarea acestui fapt, trebuiesc ținute în samă informațiile procurate de Dl. *Iacopo Pilarino* — cetățean al republicii venețiene—fost Prim medic în Valahia al Principelui Șerban Cantacuzino, și apoi al lui Brîncoveanu. În anul 1703, luna April, sosește la Dunăre un *Imbrohor*, trimis de Sultan. Sosirea sa neașteptată surprinse pe toată lumea și mai ales pe Vodă, care nu fusese informat de Capichihaelele sale dela Adrianopol, unde se afla atunci reședința Curții Imperiale. La marginea Bucureștiului îl întâmpină Brîncoveanu cu cuvenitele onoruri, și îl conduse pînă la Palat, unde Imbrohorul îi prezintă *firmanul* de a porni fără zăbavă la Adrianopol, pentru a prezenta omagiile cuvenite Suveranului său. A doua zi însă Principele, înbolnăvindu-se, capătă febră, iar a treia zi fața i se umflă. Doctorul Pilarino, cu experiența sa, văzu imediat că e vorba de un erizipel, și în scurt timp, în două săptămîni, vindecă tumoarea și durerile Principelui pe care lumea îl credea pierdut, iar după alte două de convalescență, Brîncoveanu era gata de drum. În acest timp Imbrohorul, incurcat de situație și bănuind că boala e simulată, ceruse să vază pe Prinț, dar ră-

mase uimit văzîndu-l umflat la cap, obraz și gît, de abia recunoscîndu-l. Odată restabilit, Brîncoveanu urmat de suită pompoasă compusă din oșteni, boierime, slugi și alți curteni, făcuse drumul, după indicațiile medicului Pilarino care îl întovărășise, cu mare băgare de seamă, în timp de 30 zile, în loc de cele 10 obicinuite. Scopul trăgînărei însă era să cîștige timpul necesar, în care amicii săi să obție la Poartă ca totul să se sfîrșească cu bine.

Dar Marele Vizir, *Rami Pașa*, și sfetnicul său favorit bătrînul *Mavrocordat*, dușmanii săi neîmpăcați, nu se lăsau înduplecați de nimic, și ținteau la marea avere a lui Brîncoveanu și la depunerea sa de pe tronul Valahiei.

Brîncoveanu cunoștea de mult gîndul rău al Vizirului și uneltirile lui *Mavrocordat*, și nu se hotărî a executa firmanul de a pleca din București, de cît după ce primise scrisori de încurajare din partea altor puternici din jurul Sultanului, ca *muftiul Kislar Aga*, *Ali-Silictar Aga* (mai tîrziu mare vizir), *Hasan Pașa*, cumnat cu Sultanul, cari-l îndemnau să vie neapărat la Adrianopol, încrezîndu-se în puterea lor. Brîncoveanu ajunsese la Adrianopol și-și întinse corturile la două mile de oraș.

Aici primi vizita lui *Mavrocordat*, și după lungi convorbiri, Brîncoveanu reușește să-l cîștige de partea sa. Apoi, cu cîți-va boieri, se mută în oraș în casa Mitropolitului grec, iar după 8 zile e primit în primă audiență de Marele Vizir, care după sfatul lui *Mavrocordat* îl îmbracă cu caftan împreună cu principalii boieri din suita sa, și-l asigură de reconfirmarea tronului. Cunoștea Vizirul dispoziția Sultanului în urma intervențiilor muftiului și ale celorlalți binevoitori ai lui Brîncoveanu, și fu silit să-și ascundă gîndul și să

asigure pe Brîncoveanu că chemarea sa la Adrianopol, nu avea alt scop de cît de a convinge personal pe Sultan de neadevărurile inamicilor, cari-l acuzară de nesupunere față de Poartă. Fu introdus apoi în audiență la Sultan, care îi confirmă tronul și-l îmbracă, ca și pe boieri, cu caftan, și fu condus cu mare pompă la locuința sa, pe un cal de rasă ales din grajdurile împărătești și cu surguciul pe cap, semnul demnității și al investirii.

Se cuvine a reaminti că Poarta exercită drepturi absolute asupra Valahiei și Moldovii, asupra domnitorului și a boierilor, dispunînd de viața și averile lor. De notat că numai Principele are voie să întrebuițeze sigiliul cu ceară roșie, iar scrisorile adresate lui, fie chiar de miniștrii săi, trebuie să aibă pe plic cîte o cruce în cele patru colțuri, și o a cincea la mijloc.

Brîncoveanu odată reconfirmat, se grăbi a se întoarce în țară, făcînd drumul numai în șase zile, pentru a-și revedea cît mai repede familia și supușii săi și a eși din painjenișul de intrigi care avea să-l coste averea, libertatea și chiar viața. Indată după plecarea sa însă, izbucni revolta ienicerilor în Constantinopol, cari porniră în marș spre Adrianopol, sub pretextul de a înlocui pe noi miniștrii, mai cu seamă pe muftiu, precum și pe Sultanul Mustafa. Revolta se întinse și în rîndurile gărzii Sultanului, care cu steagurile desfășurate intrară împreună în Adrianopol, asediară Palatul și puseră la închisoare pe Sultan, unde și muri după puțină vreme, iar în locul lui fu scos din închisoare fratele acestuia, Ahmet, care fu proclamat Împărat.

Dacă Principele ar fi fost surprins de aceste evenimente, sfîrșitul său era inevitabil, ca partizan al lui

Mustafa. Dar ajuns în țară și aflind de schimbările de la Poartă, scrise capichihaelor, de a se adapta noii situații, și în locul foștilor protectori să-și procure alții, mai cu seamă să cîștige favoarea Sultanei Valide. Pentru cumpărarea noilor potentăți impuse țării noi biruri, dar suportabile, ceea ce făcu poporul să spuie că: „*Principele Constantin Brîncoveanu jumulește țarca fără s-o facă să țipe*“. Mai stărui în politica externă de apropiere cu suveranii creștini, întreținînd cu ei corespondență prin secretari pentru limbile italiană, latină, germană și polonă, afară de grecește și turcește.

Secretarii erau puși sub ordinele lui Constantin Cantacuzino, unchiul lui Brîncoveanu, care dirija corespondența, cu toată fricțiunea între aceste două familii întreținută de uneltirile unor boieri, cari au dus la ruină ambele dinastii. Fapt este că Principele Brîncoveanu acordă Cantacuzinilor cele mai de seamă demnități, și păstra un respect deosebit pentru cei doi unchi ai săi, Constantin și Mihai, frații lui Șerban Cantacuzino, cari fură spînzurați în anul 1716, unul la Constantinopol și celălalt la Adrianopol, după cum vom arăta mai departe,

Din cauza acestei discordii, moscoviții, cari ajunseră în 1711 pînă la hotarele Valahiei, s'au văzut înșelați în speranța lor de a căpăta proviziile promise de către țară, Cu ocazia acestei intrări a rușilor, Poarta ordonă lui Brîncoveanu să fie gata de război. Comandant al oștilor fu numit Spătarul Toma Cantacuzino, nepot de frate al lui Șerban Vodă, care-și stabilește tabăra la *Gura Urlaților*, 8 ore de drum de Tîrgoviște. Era acel spătar om ales și curajos, cunoscînd la perfecție limbile latină și italiană, și posedînd o cultură

variata. Aici, la Gura Urtaților, ținu Brîncoveanu sfat cu boierii în privința aprovizionării rușilor. Se hotărî să li se comunice, că nu li se poate da merinde, decît după ocuparea țării și apărarea ei contra turcilor, cari ar pustii-o în caz de ajutorarea inamicului lor. Rușii, lipsiți de cele necesare, încheiară pacea cum putură. Dimitri Cantemir, Domnul Moldovii, trecuse de partea rușilor, iar spătarul Toma Cantacuzino sub pretextul de a se odihni noaptea în conacul său de pe o colină învecinată, lăsase ordinele necesare ofițerilor săi, și părăsindu-și soția, cărei lăsase anume instrucțiuni, trecu cu cîțiva partizani frontul, punîndu-se la ordinele țarului, unde fu primit și răsplătit pentru devotamentul său. Brîncoveanu, consternat de fapta nebănuită a spătarului, plîngea de durere, așteptîndu-se la răzbunarea turcilor. De frica unei nenorociri obținu prin capichiaele de la Adrianopol, cu prețul unei sumi considerabile, permisiunea de a merge la Tîrgoviște, unde ajunsese în ajunul Sft. Petru, după stilul vechi.

Nenorocitele împrejurări ale ultimului timp îl făcură să se gîndească serios la găsirea unui adăpost mai sigur, unde să se retragă cu numeroasa sa familie. Investise dinainte o parte din averea sa la băncile din Viena și Veneția, și cumpără și în Transilvania moșii, între cari două cari se numesc *Sămbăta*, unde începu clădirea unui palat, căci amintirea groazei din anul 1703, cînd fu chemat la Adrianopol, nu-i dădea liniște, și ținea la unicul scop de a fugi. Totuși nu se putea hotărî să părăsească țara și imensa avere strămoșească pentru a trăi în țări străine, cu sarcina unei grele familii compusă din soție, patru fii și șase fiice, toate măritate, afară de prima care era văduvă. Ar fi putut totuși birui greutățile, dacă avea mai buni miniștri și

mai puțini dușmani, înlăuntrul țării cît și în afară, cari intrigaseră pînă la exterminarea sa.

Brîncoveanu era de o fire atît de naivă, că nu credea în posibilitatea unei trădări. Observai cu surprindere că la Curtea sa nu se știa ce e secret de Stat. De abia descălecau curierii sosiți din Constantinopol, și se și colportau prin dughenile orașului noile știri venite de la Poartă, iar zvonurile se întindeau pînă peste hotare. Imi amintesc să fi cetit eu însu-mi, la Tîrgoviște unde se afla Prințul, o gazetă, în 1713, tipărită la cu următoarea știre; *Aflăm din Valahia, că în Constantinopol etc. etc.* O știre de mică importanță, dar urmări funeste au dovedit însă că turcii, căror dușmanii lui Brîncoveanu trimeteau acele gazete, dădeau toată atențiunea acelor știri. Dar acestea nu însemnau mare lucru pe lingă cursele întinse de acei ce rod ca viermii rădăcina țării, și cari erau invidioși de mărinimia și strălucirea lui Brîncoveanu. Era aproape de al 60-lea an al vieții și al 25-lea al guvernării sale, cînd hotărîse căsătoria celui de al treilea liu al său, prințul Radu, cu fata lui Antioh, fostul Domnitor al Moldovei care trăia la Constantinopol, și frate cu Dimitri Cantemir care a fugit la ruși. Printr'o scrisoare respectuoasă comunică hotărîrea sa lui *Ali Pașa*, Marele Vizir, care căzu apoi în lupta de la Petervaradin, ucis de nemți la 5 August 1716, zi glorioasă pentru lumea creștină, și triumfătoare pentru Serenisimul Principe Eugen. Iată conținutul: „*Că din grația divină avînd patru fii, și fiind hotărîtă de soție, de multă vreme, celui de al treilea fiu, fiica lui Antioh Cantemir; de oarece însă Dimitri, Principele Moldovei, unchiul ei, s'a declarat rebel față de Poartă, părăsind țara și trecînd la ruși, deci fidelitatea sa fără prihană față*

de Sultan, Suveranul său, îl face, cu drept cuvînt, să se teamă ca această căsătorie proiectată să nu pricinuiască vre-o bănuială. Dacă astfel este cazul, e gata să anuleze contractul de casătorie, cu toate că e contra datinilor“.

Scrisoarea era întovărășită de un dar de 4000 galbeni și o frumoasă blană de samur. Turcul rămase surprins de atîta generozitate, și discutînd cu un subaltern, îi zise: *«Eu nu știu ce trebuie să cred de Voevodul Valahiei—Brîncoveanu: trebuie să-l apreciez ca pe un om bun, de vreme ce adesea îmi trimite daruri; în afară de tributul plătit la timp, îngrijește apoi de care de provizii, și tot ce-i cere stăpînul nostru; pe de altă parte am și motive să-l cred de om rău, constatînd acușările ce-mi parvin din Valahia. Va trebui deci supravegheat bine, pentru a putea lua măsuri potrivite».* Nu acceptă de cît blana, asigurînd pe Brîncoveanu de sollicitudinea și protecția sa. În privința căsătoriei, Vizirul îi trimite o scrisoare de felicitare spunîndu-i: *«Ca să trimeată cu cea mai mare pompă, cum se cuvine unui prinț de rangul său, a se lua soția, care să fie condusă din Constantinopol pînă în Valahia cu un cortegiu măreț; să celebreze nunta cu fastul și veselia cuvenită, căci, prin grația lui Dumnezeu, Poarta fiind în pace cu toată lumea, se poate bucura și el de aceeași liniște în țara sa, fără a se teme de război».*

Cine examinează bine senzul acestei scrisori, și ceia ce se întîmplă lui Brîncoveanu cîteva luni mai tîrziu, ușor va apreția sistemul politicei turcești. Memoria lui Șerban Cantacuzino e încă vie în mintea lor, Maxima lor politică e prefăcătoria, de care au uzat și la

intronarea lui Brîncoveanu, ales fără avizul Porții, și dacă n'a fost depus la chemarea sa în Adrianopol, la 1703, singurul motiv a fost că turcii așteptară de la el o acumulare de mai mari averi. Lăcomia fără saț a Sultanului Achmet nu pierdea din vedere pe Brîncoveanu, supusul lui, poreclit de popor *Altin-Bei* adică *Printul Aurului*, numit astfel pentru dărnicia față de ori care turc care obținea favoarea să fie trimis în Valahia, pentru a putea strînge avere. În schimb se imputa lui Brîncoveanu zgîrcenia, acolo unde nu era nevoie. Să ne întoarcem la Ali Pașa, marele vizir, care luase toate măsurile, ca să fie înlăturat orice obstacol în vederea războiului ce pusese la cale contra principilor creștini. Se știa de persoane inițiate că, îndată după pacea cu rușii, în 1711, Sultanul, de acord cu Marele Vizir, a hotărît o năpraznică exterminare a ambelor familii, Brîncoveanu și Cantacuzino, și că pregătise lista celor ce trebuiau să piară ca rebeli față de Poartă. Vestitele bogății ale lui Brîncoveanu și politica rafinată a Cantacuzinilor erau un obstacol pentru succesul războiului, pregătit în secret contra venetienilor: nu erau sigur turcii de sinceritatea rivalității între aceste două familii. Puseră deci totul în mișcare pentru a urmări activitatea lor. Nu a fost prea greu Vizirului să afle chiar mai mult de cît spera. Cunoscuta nestatornicie a valahilor, rămasă aproape ereditară la unele familii, dăinuește pînă azi, și numai din respect pentru ele trec numele lor sub tăcere. Marele vizir plănuia să fie readuse în Valahia bogățiile lui Brîncoveanu și ale boierilor, care au fost evacuate în Transilvania de frica turcilor și a tătarilor, în războiul lor cu rușii.

Acel ce a procurat toate informațiile Vizirului asupra

bogațiilor evacuate, era persoană din sferele înalte, și se afla refugiat în Transilvania în urma evenimentelor rusești; nu era valah, dar numele lui se trecea sub tăcere. El primea instrucțiuni din Valahia pentru urzirea infamei sale trădări. A comandat, sub pretextul unei însărcinări, citeva sigilii de ale marilor boieri, de care se servi mai târziu, ca să poată dovedi următoarele acușări contra bietului Principe Brîncoveanu.

8

(Vezi Partea II, cap. VIII, pag. 112).

CAPITOLUL VIII.

Capetele de acuzare trimise Porții Otomane contra Principelui Brîncoveanu.

Intiul. *Că întreținea corespondență secretă cu Impăratul Austriei, cu Moscova, cu Polonia și cu Republica Veneției, cărora procura știri privitoare la turci.*

Al doilea. *Că Impăratul Leopold, prin diploma dată la Viena în 30 Ianuarie 1695, declara în toată forma pe Brîncoveanu cu succesorii săi în linie bărbătească, ca Prinț al Sf. Imperiu Roman, pentru serviciile însemnate aduse Maiestății Sale Chesariene.*

Al treilea. *Că, pentru acumulare de considerabile averi, a sărăcit țara prin grele asupriri și impozite, neaflătoare pe timpul predecesorilor săi.*

Al pătrulea. *Că, sub pretextul de a schimba aierul, locuia 9 pînă la 7 luni la Tirgoviște, aducînd prin aceeașta pagube, atît supușilor săi cît și traficului din București, și aceasta pentru a putea mai ușor fugi, într'o bună zi, cu toată familia și bogățiile sale în Transilvania, unde spre acest scop.*

Al cincilea, *a cumpărat multe moșii, pe una din ele pregătindu-se chiar clădirea unui mare palat.*

Al șaselea. *Că a depus sumi mari, nu numai la Viena dar și la Veneția, ținînd agenți în ambele aceste locuri.*

Al șaptelea. *Că fuga lui Toma Cantacuzino la Moscova, în 1711, a fost cu consimțământul său.*

Al optulea. *Că și-a procurat din Viena timpane și trîmbițe de argint, ceia ce era insolent, căci însăși Marele Sultun nu le posedă.*

Al nouălea. *Că a bătut în Transilvania monete de aur, în formă de medalii, de o valoare de la 2 pînă la 10 galbeni una.*

Iată aci tiparul unei astfel de monete, ce mi-a căzut întîmplător în mînă, și pe care am crezut nimerit a o reda.

Din aceste monete s'a trimis una la Constantinopol pentru dovedirea existenții lor. Restul monetelor a fost găsit în tezaurul lui Brîncoveanu după depunerea sa, împreună cu multe juvaieruri de o valoare considerabilă.

Pentru scopul acestor medalii, părerile sunt diferite, dar cea mai curentă e următoarea: în ziua Adormirii Maicii Domnului, în anul 1714, intrînd în al 60-lea an de vîrstă și al 26-lea de domnie, Brîncoveanu proiectase pentru acea zi un banchet solemn, la sfîrșitul căruia avea să ofere floarei nobilimii sale medaliiile de mai sus, dar vai! exact în acea zi, văzu căderea capetelor celor 4 fii ai săi, după care căzu și capul său la picioarele călăului, cum vom vedea în capitolul XI.

Acestea au fost principalele capete de acuzare trimise Porții cu scopul de a extermina, împreună cu toată familia sa, pe unul din cei mai buni domni ce a avut Valahia. Marele Vizir știa că Brîncoveanu trimise la Constantinopol pe una din fiicele sale cu soțul ei, să aducă în Valahia pe Doamna sa și pentru a nu pierde timpul, luase toate măsurile ca cel însărcinat cu detronarea — capugiul — să ajungă la București în Săptămîna Sfîntă, cînd creștinii sunt ocupați cu slujbele

bisericești. Cu toată tănuirea Marelui Vizir, un grec, prieten al lui Brîncoveanu, află de cele puse la cale, și iată cum:

Un turc din familia caimacamului din Constantinopol îmbolnăvindu-se, fu vizitat de un prieten, secretar al Vizirului. Discutînd de noutățile zilei secretarul împărtășește bolnavului, între altele, că *Vlach-beiul* (Principele Valahiei) a fost declarat rebel, și în scurt timp va fi adus la Constantinopol cu familia sa, iar imensele sale averi vor fi depuse în tezaurul Sultanului. Rămase numai desemnarea capugiului pentru executarea ordinului. La această mărturisire a fost de față și medicul turcului, doctorul *Antonio Corea*, care a trăit în Valahia acum cîțiva ani, și care mi-a declarat că a studiat la Roma și cunoaște limbile latină și greacă. Doctorul se prefăcu a nu băga în seamă convorbirea dintre turci, și prepara un medicament pentru bolnav. Ieșind dela bolnav găsi pe celălalt grec, amicul său, cărui împărtăși tot ce auzise, conjurîndu-l a nu destăinui numele său. Acesta scris în toată graba lui Brîncoveanu, informîndu-l de toate cele puse la cale, pentru a lua măsurile necesare, situația sa fiind foarte gravă. Principele cetise scrisoarea în prezența cîtorva miniștri și le ceru părerea dacă scrisoarea trebuie luată ca atare, întru cît Vizirul îi scrisese de curînd, îndemnîndu-l a trimite după mireasă și a celebra nunta în toată voia. Unii dintre acești miniștri, între cari unul care muri decapitat sub ochii Voevodului, răspunseră:

„*Alteță, Paștele e aproape. Grecul neavînd bani de sărbători, s'a servit de acest pretext ipocrit și zelos, ca să stoarcă bani. Atunci Principele, aruncînd scrisoarea cu dispreț, zise: ducă-se dracului acest cobi-*

tor de vești rele! Dacă n'a găsit de cit un astfel de pretext, nu va căpăta nici un ban.

Principele avea motiv de a nu da crezare știrii, mai ales că nu primise confirmarea ei dela agenții săi din Constantinopol. Doamna Maria însă era de părere că o astfel de veste trebuie să aibă o bază adevărată, și propuse mutarea lor, pentru cit-va timp, la Tîrgoviște (de unde sosiseră de abia cîteva săptămîni înainte) așteptînd acolo desfășurarea lucrurilor. Grecul scrisese din nou Principelui dar fără folos, căci vicleana scri-soare a Vizirului adormise vigilența Principelui, pînă nu simți sabia tăind capetele celor patru nevinovați feciori ai săi, și aceiaș sabie pe grumazul său. In aceste zile de nehotărîre, căzu bolnavă fiica mai mare a Voievodului, Doamna Stanca, care în agonie chemă pe Doamna, mama ei, și surorile ei, arătîndu-le, halucinînd, o ceată de turci care zmuncește de grumaz pe tatăl ei, vroind să-l ducă la Constantinopol. Cu greu fu liniștită de cei din jurul ei, dar muri după cîteva ore.

Acest fapt mi-au povestit surorile defunctei, înainte de detronarea tatălui lor. In ziua înmormîntărei Principesei, care avu loc în biserica metropolitană din București, aflai de un alt caz memorabil, vrednic de a fi notat.

Mitropolia e pe virful unui deal. In vale e palatul Brincovenesc. In afara porții palatului se află o cruce de piatră albă, cu o inscripție în limba valahă, că'n acelaș loc tatăl Principelui a fost tăiat în bucăți de dorobanții răsculați contra sa. Principele Constantin scoborînd călare dela Mitropolie, cu tot alaiul pompos, în dreptul aceleiași cruci, o găină îi zbură pe braț; acest semn a fost atribuit unei iminente nenorociri, căci întîmplările cele mai simple sunt efectele misterioase ale Providenței.

CAPITOLUL IX.

Detronarea Principelui Constantin Brîncoveanu, declarat rebel față de Poarta Otomană.

Era în ziua de Marți 4 Aprilie a anului 1714, a treia zi de Paști după calendarul nostru latin, și în 23 Martie după cel vechi, în Marția Sfântă la ortodoxi, când ajunse în București, dela Constantiaopol, *capugiul Mustafa-aga*. Eră unul din cei mai vechi amici ai lui Brîncoveanu, ales anume de Marele Vizir, pentru ca sosirea sa să nu înspăimînte pe Domnitor. Acesta îi trimisese, după obicei, ofițeri pentru a-l saluta și a îngriji de tot ce avea nevoie, întrebîndu-l dacă dorește a fi primit imediat, la Curte, în audiență. Turcul răspunse cu fineță că nu are nici o afacere urgentă, fiind însă în trecere spre Hotin, și fiind obosit, iar ziua fiind spre sfîrșite, ar dori să vadă pe Principe a doua zi dimineață. A doua zi, Mercuri, obicinuitul alai conduse pe capugiul la Curte, așteptat de Brîncoveanu în marea sală de audiență unde, sosind Turcul, Domnitorul se ridică de pe tron, îl întîmpină pînă la jumătatea odăiei și urîndu-i bun venit îl pofteste să șadă. Turcul răspunse că nu este timp de șezut, și fiindu-i vechi prieten regretă a-i fi adus o știre rea, dar să aibă răbdare și să se supuie voinții divine și să asculte de

ordinele Sultanului, și scoțind o naframă de mătăasă neagră o puse pe un umăr al Principelui, spunându-i: *mazil*, ceea ce înseamnă *detronat*. Bietul Principe, surprins, începu să deteste nerecunoștința sălbatică a turcilor, cari răsplătesc în așa fel serviciile aduse Impărăției în 25 și mai bine de ani, și voind a se așeza pe tron, fu împins la o parte de turc, care-i spuse că locul său nu mai este pe tron.

Fură chemați în grabă principalii boieri și Mitropolitul, și'n prezența lor fu citit firmanul, în virtutea căruia Voievodul Constantin Brîncoveanu e declarat cu toată familia sa *hain*, adică *rebel*, și deci detronat. De notat că Mustafa-aga, înainte de a pleca dela Marele Vizir, îl întrebă umil ce măsuri se ia în cazul unei provocări de răsvrătire a poporului de către Brîncoveanu, prin aruncare de bani prin ferestre, în momentul cetirii firmanului de detronare. Vizirul îi puse la dispoziție câțiva slujitori din cei mai fideli și curajoși și bine înarmați, cari vor păzi la ușa sălii de audiență în timpul cetirii firmanului, și cari la cel mai mic tumult vor ucide pe Principe și pe toți acei ce vor încerca să-l apere.

Am văzut eu însu-mi șase din slujitorii cari nu lăsau pe nimeni să pătrundă în sală, ca să nu comunice cu bietul Brîncoveanu, și nu plecară de la ușă pînă ce acesta nu fu dat în paza boierilor cari aveau ordin strașnic din partea Sultanului, ca prin semnătură cu sigiliul lor, să se declare răspunzători, cu viața și averea, de fuga lui Brîncoveanu. Intr'atita era grija turcilor! Pentru mai mare precauțiune fu chemat corpul negustorilor, cărui se aduse la cunoștință prin formulă solemnă, ca să se constituie garant pentru boieri. În urma acestor precauțiuni capugiul porni să sigileze

vistieria și apoi tezaurul privat al Principelui, adecă *Cămara*, și după ce mai dăduse anumite ordine se înapoiază la locuința sa.

Bietul Principe se retrase în odăile sale, cu sufletul agitat de gânduri triste: îndoială, gelozie, frică și speranțe. Iși aminti de scrisoarea amicului său din Constantinopol și se căi de a nu-l fi ascultat. Nesfirșită era însă jalea când se înapoiră acasă Doamna sa cu cei 4 fii și tot atâtea fiice, care erau consternate, neștiind unde se va termina nenorocirea. Plingeau de compătimirea lor și persoanele cari, din curiozitate, intrară în odăile lor.

În București era mare agitație. Fel de fel de versiuni circulau. Se zvonea de o încercare de fugă a lui Brîncoveanu, ceea ce nu corespundea adevărului, căci însuși el convinse pe fiul său Prințul Ștefăniță de a renunța la intențiunea sa de a fugi în Transilvania, iar de acolo, prin Viena, în Italia, căci, fără îndoială, turcii au dat ordine riguroase tuturor punctelor de graniță pentru a opri pe oricine va încerca să treacă fără pașaport, iar reușita fugii ar îndârji și mai mult pe turci. Inamicii lui Brîncoveanu, pe de altă parte, pentru a-i sugera că fuga i-ar fi imposibilă și pentru a înfricoșa populația, au lansat știrea în București că un corp de 12,000 turci stă gata de marș pentru a trece țara prin foc și sabie, în cazul unei încercări de rebeliune.

Adevărul era că venea *imbrohurul*, adecă șeful grajdurilor împărătești, cu oareșicare suită, pentru a asista la alegerea noului Domnitor. Primise știrea din partea capugiului că detronarea s'a săvîrșit fără nici un incident, și poate porni spre București pentru a executa ordinele Porții. În dimineața zilei următoare,

care era de două ori solemnă, fiind Joia Mare și Buna Vestire, boierii ieșiră călări în întâmpinarea imbrohōrului, care fu salutat respectos și condus la locuința pregătită. Aici, înainte de a se despărți de boieri, îi ordonă în mod sever ca la ora prinzului să fie din nou prezenți, pentru a se pune de acord asupra persoanei noului ales.

CAPITOLUL X.

Ștefan Cantacuzino ales Principe al Valahiei.

La ora fixată boierii se adună la locuința capugiului, care se interesă de numele și titlul fiecărui în parte. Incercară ei să aleagă pe unul dintre ai lor, dar niciunul nu fu aprobat de Turc. La urmă, adresându-se boierilor, întrebă care din ei e Marele Spătar Ștefan Cantacuzino și, punând mâna pe umărul acestuia, îl declară Domnitor al Valahiei și ordonă boierilor să încalce și să-l conducă la Curte. Unii începură a bănui că totul a fost pus la cale, în țară, de Cantacuzini, și înfăpuit apoi la Constantinopol.

Neavînd pe loc caftanul de domnitor, care se afla sub sigiliu în tezaur, Turcul scoase propria lui haină pe care o puse pe umerii lui Cantacuzino. Dar înainte de a se porni alaiul, se aduse caftanul de mare spătar, de care noul voevod se servia înainte în funcțiunile solemne și, în sunetul muzicii și cu un ceremonial repede improvizat, fu condus la Curte. Fu primit în biserică de către Mitropolit și prelați, cari oficiază slujba cuvenită situațiunii, și condus apoi sus, în palat, în marea sală a Divanului, și așezat pe tronul acoperit cu catifea roșie, Turcul ceti firmanul care declară pe Ștefan Cantacuzino Domn al Valahiei în locul lui

Constantin Brîncoveanu, declarat rebel față de Poarta Otomană. Se slobozică și tunurile, iar boierimea îi prezintă omagiile cu sărutatul minii.

Ce privește rară! ce schimbare unică! în același timp, doi Voevozi în aceeași Curte: unul depus, iar altul, cum susține toată lumea, impus. Pe același teatru două scene cu totul opuse: aceia a Principelui Cantacuzino, plină de veselie și jubilară, fiecare din aderenții săi hrănind speranțe; dincolo tristeță și consternare, cu nesfârșite gânduri negre.

Principele Ștefan, după primirea omagiilor, trecu în apartamentul lui Brîncoveanu pe care-l asigură de surprinderea intrării sale fără voe, precum și de calitățile ce recunoaște fostului Voevod. În timpul acestei întrevederi am remarcat că Cantacuzino sta în picioare, iar Brîncoveanu care ședea, avînd cuca pe cap, îi răspunse cu politeța sa cunoscută că: *e mai bine că domnia a fost încredințată lui decît unui străin.* După acest schimb de politețe, Principele Ștefan se retrase în apartamentul său, și așezîndu-se pe tron începu împărțirea demnităților care erau pînă acum ocupate de oamenii lui Brîncoveanu, ceiace impresionă neplăcut pe mulți, cuvenindu-se ca, cel puțin pînă la plecarea lui Brîncoveanu și în vederea rudeniei cu el, să nu fi făcut nici o schimbare.

A doua zi, Vinerea Mare, la ora 9 sara, Principele Brîncoveanu cu cei 4 fii fură duși la Constantinopol către o moarte fără milă. Nu putuse obține amînarea plecării pînă după sărbători. Inamicii săi sugerară im-hrohorului pericolul unei astfel de amănări prin sosirea nemților, cari l'ar putea elibera. Principele Ștefan îl conduse cu capul gol pînă la carătă. La scoborîrea scării din Curte, Brîncoveanu îi adresă următoarele cu-

vinte precise: *Finule Ștefan* dacă aceste nenorociri sunt dela Dumnezeu pentru păcatele mele, facă-se voia lui. Dacă însă sunt fructul răutății omenești, pentru pieirea mea, Dumnezeu să ierte pe dușmanii mei, dar păzească-se de mîna teribilă și răsbunătoare a judecății divine.

Porni deci bietul Principe, cu Doamna sa, cu cei 4 fii, Doamna celui mai vrîstnic cu un băețăș al lor, precum și 4 gineri, rămînînd în București soțiile acestora cu copiii. Capugiul conduse convoiul, care parcurse drumul noaptea, pînă la Rusciuc, dincolo de Dunăre, unde ajunse a doua zi dimineață, prima zi de Paști.

În aceiași zi de Paști avu loc la Constantinopol arestarea fiicei lui Brîncoveanu, care sosise decurînd cu soțul ei să conducă în Valahia fata lui Cantemir, logodnica fratelui ei. Neștiind de detronarea părintelui ei, știre parvenită la Constantinopol după patru zile, Principesa, înapoiată dela Patriarhie unde ascultase liturghia de Paști, găsi casa plină de turci cari o despoiară de toate bijuteriile, rădicară tot ce găsiră și o închiseră în apartamentul femeilor din închisoarea *Ceaș-Emini*, iar pe soțul ei la *Bașbachiculi*, adică la executorul debitorilor Sultanului.

După aproape trei săptămîni de drum ajunse la Constantinopol și Brîncoveanu cu toată familia sa, și în loc de a fi condus la unul din palatele sale, cum spera, fu condus direct la închisoarea „Cele șapte turnuri“, într'un loc întunecos, exceptînd pe Doamna, nora cu copilul și fiica, care fură închise într'un loc mai înalt și mai luminos. Bagajele au fost depuse în altă parte, din ordinul *tefterdarului*.

Și iată deci un prinț bogat, obicinuit din copilărie

cu fast și strălucire, redus, după 25 ani de domnie, la o haină mizerabilă, căci turcii l-au dezbrăcat de cele domnești cu care plecase din București. Percheziții severe se făcură tuturor pentru a găsi lucruri de preț, iar imbrohorul, rămas în acest scop în Valahia, dase severe înștiințări publice de a se denunța, sub pedeapsă de moarte, pînă la data cutare, orice cunoștință despre averea lui Brîncoveanu.

Mulți se supuseră proclamației; unii pentru a intra în grațiile noului domnitor sau de frica pedepsei, alții în fine din dorința de a grăbi desființarea lui Brîncoveanu. Dintre boierii mai intimi fură arestați și trimiși la Constantinopol, vistiernicul secret al lui Brîncoveanu și primul său ministru, *Văcărescu*, căruia se tăie capul în prezența fostului său domnitor, iar celălalt fu trimis în exil împreună cu Doamna, după ce rămase văduvă, și cu ginerii ei.

Imbrohorul deschise la București tezaurul privat al lui Brîncoveanu sigilat de *capugiu*, și făcu inventarul bogățiilor găsite: bani, bijuterii de mare valoare, vestimente superbe, în mare parte căptușite cu sobol și alte blănuri de preț aduse din Moscova. Tacîmurile, mobilele și toate de ale casei fură vîndute la mezat de către turci, sub ochii Principeselor rămase, iar noul domnitor găsisse cu cale să interzică, prin ordin sever, orice ajutor, fie chiar al medicilor în caz de boală, dat familiei celui detronat.

În dezastrul lor Principesele rămase izolate găsiră un mare ajutor în asistența doctorului *Gheorghe Trapezundul*, un fost bursier al părintelui lor, care-l întreținu la Padova pînă la terminarea studiilor sale medicale, sub direcțiunea faimosului Antonio Vallisnieri. Acest Gheorghe Trapezundul, cu pericolul vieții sale

își arată recunoștința față de familia binefăcătorului său, iar la întoarcerea în țară din exil, Doamna lui Brîncoveanu îi încredință misiunea de a pleca la Viena și Veneția, unde devine agentul ei pentru afacerile ei private. În trecerea imbrohorului prin satele lui Brîncoveanu pentru a le lua în primire, inamicii lui Brîncoveanu puseră pe țărani să iasă în calea Turcului și să strige răzbunare și dreptate contra lui Brîncoveanu, care era nenorocirea țării. Turcul se prefăcu a-i compătimi, dar înțelese de cine se puse la cale. Terminându-și misiunea, Turcul se înapoiă la Constantinopol ducînd cu sine bogățiile confiscate care uluseră pe Sultan, și-i ațâțară mai mult pofta de a le poseda.

CAPITOLUL XI.

Decapitarea Principelui Brîncoveanu și a celor 4 fii ai săi.

Imbrohorul, după ce comunică lui Brîncoveanu gravele acuzațiuni din partea Sultanului, ascultate cu demnitate de el, ordonă supunerea lui ca și a fiului cel mare la grele torturi, pentru a zmulge mărturisirea averii lor. După ce mărturisiră toate, după 5 zile, Duminecă în 26 August, Adormirea Sft. Fecioare, în prezența Sultanului care sta la o anumită distanță, imbrohorul supuse pe Voevod la un nou interogator, la care Brîncoveanu răspunse fără frică, după care, la un semn, se apropie gealatul. Cînd Brîncoveanu îl văzu că se apropie cu sabia în mîină, făcu o scurtă rugăciune, și se adresă fiilor săi cu următoarele cuvinte : *fii mei, fiți curajoși, am pierdut tot ce am avut în această lume ; cel puțin să salvăm sufletele noastre și să ne spălăm păcatele cu sîngele nostru.*

Primul decapitat fu *Văcărescu*, apoi prințisorul cel mic *Mateiaș*, și al treilea fiu *Răducanu*, (care urma să facă nunta după învoirea Vizirului), după care fură decapitați *Ștefăniță* și *Constantin*, cel mai mare, iar la urmă, nenorocitul Voevod, părintele lor, care a fost spectator la această cruzime și barbarie.

După tragedie Sultanul se îndepărtă iar capetele

celor uciși fură purtate prin oraș, pe prăjini. Se strînse lume multă în jurul acestor cadavre iar Marele Vizir, temîndu-se de vre-o răscoală, căci însă-și turcii se îngroziseră de atita nedreptate, ordonă aruncarea cadavrelor în mare, de unde, pe ascuns, fură pescuite de cîți-va creștini și îngropate într'o minăstire numită *Calchi*, nu departe de Constantinopol.

În ce chinuri se zbătea nenorocita Doamnă, cînd i se aduse vestea uciderii iubitului ei soț și a scumpilor ei fii, își poate oricine imagina. Eu, care 4 ani neîntrerupți am avut onoarea de a fi în intimitatea acestor prinți, nu-mi pot aminti această teribilă catastrofă fără a vărsa lacrimi. Doamna Maria se găsea atunci închisă cu nepotul, nora și ginerii ei. Cîțiva binevoitori se interpuseră pentru a obține de la Vizir, în schimbul sumei de 50.000 galbeni, eliberarea acestor nenorociți, sperînd că sîngele vărsat va fi slăbit furia turcilor. Banii fură împrumutați cu enorma dobîndă de 30%. Dar cîtă eroare! Neîmpăcații lor dușmani din Valahia, găsind noi calomnii, trimiseră Vizirului 40.000 galbeni pentru anularea liberării celor închiși, cari fură exilați la *Kütajeh*, de unde, după 3 ani, fură liberați și înapoiți în Valahia, cite-va luni după uciderea de către nemți la *Petervaradin*, a aceluiaș vizir, *Ali-Pașa*.

Să ne întoarcem în Valahia pentru a urmări purtarea Principelui Ștefan Cantacuzino.

Puțin după intronarea sa trimete 2 boieri ca agenți la Constantinopol, și obține în schimbul unei mari sume de bani confirmarea alegerii sale. Își face intrarea solemnă în ziua de Sft. Gheorghe, într'o Vineri dimineață, avînd marele penaci pe cap și celelalte insemne pentru astfel de ocaziuni trimese de Poartă. Era surprinzător faptul că Principele Ștefan alese,

între agenții săi, pe un boier, dintr'o familie a cărei descendenți au fost, față de toți domnitorii, intriganți și nestatornici. Fără îndoială că împrejurările politice l'au îndemnat la acea alegere pentru a grăbi exterminarea Brîncovenilor, ceea ce acel reprezentant îndeplini fără greș.

Cantacuzino, pe de altă parte, voia să-și inaugureze domnia cu o acțiune însemnată, care să preocupe populația și să o distragă de la convingerea obștească, de vina sa în destituirea lui Brîncoveanu. Adună deci, a treia Duminecă după Paști, în Mitropolia din București, boierimea, clerul monastic și mirean și populația, și după liturghie se comunică asistenței decretul, prin care, sub severe afurisenii confirmate de Patriarhul din Constantinopol ca și de Mitropolitul țării, e interzis oricărui voevod de a mai putea impune, în viitor, darea numită *văcăritul*, ca și oricui va cuteza să mai propuie acest impozit. Văcăritul a fost o dajdie, de o treime de galben de fiecare cal sau vită, introdusă cu mult înaintea lui Șerban Cantacuzino, și care producea anual o mare sumă de bani, cunoscînd nenumăratele cirezi și herghelii din Valahia. Scuti apoi de orice impozit preoțimea, cu impunerea însă de a celebra, în fiecare an, o liturghie pentru domn. Jubilase, cu drept cuvînt, clerul pentru această operă evlavioasă, și binecuvînta pe Șerban, dar se folosi prea puțin de ea cum vom arăta mai departe. Mai ordonă dărămarea sinagogii evreilor, cu toate că se afla pe un loc retras, interzicîndu-le de a se mai putea ruga în adunări.

Astfel de demonstrațiuni zeloase față de cele religioase erau de natură să impresioneze mintea poporului. Se arătase foarte drăgăstos și față de preoții franciscani, mărturisindu-mi chiar într'o dimineață, cînd avui onoarea de a lua masa cu el, ceea ce se întîmpla ori de cîte

ori lua masa în mod privat, intențiunea de a dăruî materialul necesar restaurării bisericuței noastre din București, care sta să se dărîme, cu condiția de a nu ridica clopotnița, pentru a nu isbi în ochii turcilor. Li răspunsei că va face o faptă pioasă, cu atît mai mult cu cît biserica e închinată Sft. Ștefan, Primul Martir, al cărui nume poartă și Înălțimea Sa.

Avea însfirșit planuri mari, neîndoindu-se că domnia avea să-i fie de lungă durată.

Obicinuia, odată pe săptămînă cel puțin, să viziteze pe părintele său, *Constantin Stolnicul*, cu care se întreținea pînă în miezul nopții. Intreținea corespondență cu nemții, moscoviții și polonii, din ordinul Marelui Vizir, care socotea să afle, pe această cale, activitatea acestor trei puteri.

Opri mai cu seamă pe noi străinii, sub strașnice pedepse, și sub orice pretext, de a corespunde cu amiciei noștri. A interzis intrarea în țară a foglietelor (gazete) tipărite pentru aflarea știrilor și, lucru curios, oprise chiar intrarea calendarelor din Veneția. Era o provocare, ieșită dintr'o minte confuză și coruptă, socotită drept sistem politic, care nu avea alt scop de cît intenția urăcioasă de a traduce gazetele din limba italiană în cea grecească, și a reda, după capriciul său, chiar în mod fals, acele știri cari puteau influența mintea cetitorilor.

În acest timp Marele Vizir pregăti, grabnic și în taină, războlul Moreiei. Porunci Principelui Ștefan ca, sub pedeapsă de moarte, să pregătească, în cutare termen, două mii de care cu cîte patru boi și tot atîți oameni de fiecare car, deosebit atîtea mii de saci de făină de orz, precum și unt, și miere în mare cantitate. În plus ceruse și plată anticipată a tributului pe un an. De la

începutul domniei încă, Principele Ștefan închide agenții lui Brîncoveanu cari administrau imensele sale venituri și, prin bătăi și alte maltratări, isbuti să le stoarcă mari sume de bani. Totuși sumele acestea neajungînd să astîmpere neconținutele cereri de bani din partea turcilor, Principele Ștefan decretează cîteva împrumuturi, care aveau să fie acoperite de către boieri și negustori; împrumuturi pierdute, căci zilele guvernării, ca și ale vieții sale, erau numărate.

Crudul Vizir nu se da înlături de la orice ar fi putut satisface lăcomia și ambiția Sultanului. El declară într'o zi acestuia că vrea să facă război creștinilor, fără a atinge tezaurul împărătesc. Demnitarii turci, cari se întoarseră din campania de la Petervaradin, îi ni comunicară, în trecerea lor prin Valahia, că nici un alt Vizir n-a zugrumat atîtea pașale, în scopul de a le confisca averile. Faptul de a fi bogat era de ajuns motiv pentru pierderea vieții și averii, cu atît mai mult cînd cineva era în grațiile Sultanului. Unul din aceștia a fost *imbrohurul* însărcinat cu aducerea bogățiilor lui Brîncoveanu la Constantinopol. Vizirul cunoștea dragostea Sultanului pentru acesta, a cărei fiică în etate de 7—8 ani, era crescută la Curtea Impăratului și destinată a-i fi soție, cînd va ajunge vrîsta necesară. Impăratul obicinuia să viziteze în acest scop pe *imbrohurul* de două ori pe săptămîină, și totuși Vizirul puse la cale pierirea lui. Se întîmplase la *Bender* o răscoală care reclama prezența unui șef iscusit care să o înăbușe, și Vizirul, în semn de mare cinste, numise pașă de *Bender* pe *imbrohurul*, cu gîndul viclean de a scăpa de un rival. Noul pașă își ocupă postul la *Bender*, dar după cîteva luni Vizirul ordonă în taină unor demnitari de acolo, de a-i trimite o plîngere cu

diferite acuzațiuni contra pașei. Plingerea ajunsese în minile Sultanului, care chemă pe Vizir să o cetească. Vicleanul Vizir se prefăcu a fi uimit de conținut, zicînd că nu se îndoise nici odată de fidelitatea pașei și de meritul său de a se bucura de înalta favoare a Sultanului, dar ceeace e regretabil, e că pașa împreună cu Principele Ștefan și-au însușit multe bijuterii din inventarul lui Brîncoveanu, ceia ce știe în mod cert dela cițiva boeri din Valahia. Sultanul, atins în lăcomia sa, furios, poruncește uciderea lor. Vizirul dădu atunci ordin grabnic de spînzurarea pașei de Bender, iar capul său să fie trimis la Constantinopol. În acest fel scapă de un rival, dar lipsește pe Principele Ștefan de un puternic protector.

Domnitorul fu întristat la aflarea știrii de pierderea amicului său, dar nu se gîdea nici de cum la o eventuală pierdere a tronului și a vieții, cu toate că un amic credincios—și am fost personal martor la aceasta—li atrase atenția în mod curajos, că astfel de împrejurări trebuie să-i servească de învățămînt pentru propria sa cauză. Totul era însă de prisos, căci depunerea lui Cantacuzino era hotărîtă de Vizir, rămînînd numai alegerea noului domn într'o persoană de încredere. Cîteva rude apropiate de ale Principelui Ștefan, împreună cu o parte din boierime, lucraseră *sotto mano* în favoarea numirii lui Mihai Racoviță, detronatul Domn al Moldovei. Dar Vizirul, în urma războiului nedrept și crud contra Moreei, considerînd inevitabil războiul cu nemții, găsise cu cale să numească în scaunul Valahiei, pe Principele Nicolai Domnul Moldovii, fiul vestitului Alexandru Mavrocordat, și trimeterea în Moldova în locul acestuia pe Mihai Racoviță, actualul Domnitor.

CAPITOLUL XII

Detronarea lui Ștefan Cantacuzino și înlocuirea sa cu Nicolai Mavrocordat.

Marti în 21 Ianuarie anul 1716, sosi în București un capugiu pentru executarea destituirii. Principele Ștefan, nefiind avizat de agenții săi din Constantinopol, socoti venirea Turcului în scopul de a cere bani asupra tributului. Chemă atunci pe Marele Spătar, Radu Dudescul, cumnatul său și pe Marele Vistiernic și le poruncește pregătirea sumii; aceștia însă sfătuiră pe Domn să aștepte mai întâi scopul venirii capugiului. Dimineața următoare Turcul apare înaintea Domnului și, după convenitele politețe schimbate, îl întreabă dacă se va supune bucuros voinții suverane a Sultanului. Domnul răspunde afirmativ. Turcul scoate atunci firmanul și i-l înmânează. Domnul sărută firmanul, îl duce la frunte, și-l trece lui Divan-Efendi spre a-l citi. Conținutul era următorul : *deoarece a ocupat îndeajuns tronul Valahiei, voința Marelui Sultan este înlocuirea sa cu Mavrocordat, Domnul Moldovii, iar Principele Ștefan va pleca la Constantinopol, unde va trăi în tihnă din mila Măriei Sale Sultanul.*

După această solemnitate se aleseră în grabă 2 caimacami, adică locțiitori, cari să guverneze țara

pînă la sosirea noului domn. În oraș circulau fel de fel de zvonuri; se arătase mare nemulțumire mai cu seamă de către acei cari acoperiseră împrumutul forțat. Dealtfel Principele Ștefan părea a nu înțelege cauza destituirii sale, și căuta chiar a grăbi plecarea care urmasa în după amiaza zilei a Sîmbetei următoare, în 25 Ianuarie. În această călătorie era însoțit de talăl său, Constantin Stolnicul, de Doamna sa Păuna cu cei doi fii, Radu și Constantin, cari din cauza timpului aspru se îmbolnăviseră grav pe drum, întîrziind călătoria la Constantinopol, unde ajung abia după patru săptămîni.

I se permise să descindă în palatul, proprietatea țării sale, unde îl vizitară neconținut prieteni, și creștini și turci, făgăduindu-i fiecare în parte sprijinul său, și făcînd pe Voevod să aibă toată nădejdea de a-și întocmi din nou situația, neștiind că voința Vizirului, care-i hotărîse pieirea, era îndemnată și de anumite rude apropiate, care nu erau poate decît unelte ale Justiției Divine cum îi prevestise Brîncoveanu la plecarea din București.

La 10 Februarie 1716, Principele Nicolai Mavrocordat, care sosise repede din Moldova, își face intrarea solemnă în București, cu obicinuitul cortegiu de boierime ieșită în întîmpinarea sa, unde fu primit cu salve de tunuri. Infățișarea sa măreață și jovială dădu credință tuturor de a fi un stăpîn bun, drept și iubitor de liniște pentru această țară care, dela detronarea lui Brîncoveanu, decăzuse cu totul din situația ei înfloritoare. Puse în adevăr toată silința pentru a repune în ordine afacerile economice și politice din țară, ajutat și de zelul și sfatul boierimei binevoitoare. Incepură însă să curgă și pîrile boierilor contra Voe-

vodului detronat, numindu-l tiran și distrugător de țară, și cerură ca acușările lor precum și unele scrisori din partea Generalului Comandant al Transilvaniei, cari au fost interceptate de boieri, să fie denunțate Porții. Fiindcă aceste scrisori nu conțineau lucruri grave contra Principelui Ștefan, se ticlui o traducere, făcută de o anumită persoană, cu adăugiri agravante, care face pe Marele Vizir să dea grabnică poruncă caimacanului din Constantinopol, să spînzure atît pe Domn cît și pe tatăl său.

Bieții oameni, cari erau închiși la Bașbachiculi, fură conduși în carcerile dela Bostangi-Bași unde, în Duminica Sfintei Treimi, în 7 Iunie 1716, la ora patru de noapte, fură spînzurați, întii Principele Ștefan, și apoi părintele său, iar capetele lor tăiate, apoi golite și umplute cu cîlți, se trimiseră Marelui Vizir la Adrianopol.

După puține zile fură aduși în Constantinopol, sub bună pază, Mihai Cantacuzino, fratele Stolnicului Constantin, și Radu Dudescul, a cărui soție era sora Domnitorului și ambii își sfîrșiră zilele pe spînzurătoare. Doamna Păuna, aflînd de moartea soțului și a socru-lui, ca să-și salveze copii, se ascunde împreună cu ei, travestiți, într'un loc sigur, ajutați de prieteni, cu toată silința turcilor de a pune mîna pe ei. Inchiriă apoi o corabie și porni din Constantinopol, cu mare pericol, spre a debarca după patru săptămîni la Messina. De aici trecu cu copii la Napoli și prin Bologna și Ferrara, ajung la Veneția, unde fură găzduți, cu toată îngrijirea, în casa D-lui *Nicolai Caragiani* și după cinci zile luară drumul spre Viena.

Puține săptămîni în urmă fugise din București și Doamna Maria, a lui Toma Cantacuzino, acel care

luase vrednica hotărîre de a se pune în serviciul țarului, și care se găsește actualmente în Ucraina, avînd gradul de general. Se travestise în țărancă și împreună cu un băețăș al ei, înșelînd grănicerii, trecu în Transilvania, unde e primită cu cinstea cuvenită de către nemți; din Transilvania își urmează apoi, cu ușurință, călătoria spre soțul ei. În acest timp membrii familiei Cantacuzino sunt urmăriți cu strășnicie în țară. Lucrurile lor sunt vîndute la mezat ca și la Brîncoveanu, iar ei estorcați de mari sumi de bani. Inchisoarea și bătaia erau pedepsile cele mai ușoare. Numele Cantacuzino, sau a fi rudă cu astfel de nume, erau delictе susceptibile de pedeapsa cu moartea. Unii din aceștia, văzîndu-se urmăriți fără cruțare, cu prețul vieții, încearcă fuga în Transilvania. Pe de altă parte Mavrocordat, Domnitorul, deveni tot mai aspru: destituie din demnități pe boierii fostului regim, pe cari i înlocuește cu rude și prieteni cari se îmbulzeau din Constantinopol să strîngă avere. Le înaparte acestora satele Cantacuzinilor și ale boierimei partizane, pe cari îi lipsește de orice venituri cu atîta cruzime și tiranie, că mama Principelui Ștefan, după ce perdu fiul și soțul, fu redusă în mizerie, neavînd chiar pentru traiul zilnic. Am fost de față, și am servit de talmaci, cînd sărmana femeie trimite rugăminte la unul din noi miniștri greci, deținător silnic al satelor ei, să o miluiască cu o mică cantitate de făină. Casa Cantacuzinilor, care era adăpostul săracilor și al străinilor, ajunsese într'o stare de plîns. Grecii, mai cu seamă cei din Constantinopol, au fost totdeauna fatali Valahiei ori de cîte ori dețineau frinele guvernării. Ambiția și orgoliul u-nora din ei n'au slăbit de loc. Vrînd nevrînd țara suferea. Jalba la Poartă ar fi înăsprit situația, căci Dom-

nitorului se bucura de toată încrederea turcilor. Se cercase altă cale: înțelegerea cu nemții prin mijlocirea secretă a boierilor refugiați în Transilvania. Înțelegerea era ușoară, căci vechea armonie între Ardeal și Valahia era întreruptă. Dase Principele Mavrocordat un ordin, după instigarea vicleană a unor boieri, să se confiște cirezile de vite care treceau munții în Valahia pentru pășune, în schimbul obicinuitei dijme. Confiscarea se făcuse în folosul turcilor cari și-au pornit oștile spre Belgrad, de unde avea să pornească atacul spre Petervaradin. Confiscarea pricinuid mare lipsă de carne în Transilvania, huzarii împărătești făcură câteva incursiuni peste munți, mai cu samă în ținuturile unde pășunau cirezile confiscate, și fură bine primiți de țărani, după porunca secretă a boierilor proprietarii acelor ținuturi. Miliția lui Mavrocordat trimasă să alunge pe huzari fiind dată peste cap, mânia Domnitorului se revarsă peste capul populației prin noi biruri și asupriri. Mavrocordat aștepta cu nerăbdare succesul armelor otomane chiar la primul lor atac asupra Petervaradinului. Aflind însă de înfrângerea lor, la 7 August, cu moartea lui Ali Pașa, Marele Vizir, Domnul se sili zadarnic să ascundă victoria creștinilor, căci boierimea țării o aflase și puse la cale o festă ciudată Voevodului și grecilor săi, cari ocupau demnitățile principale la Curte.

CAPITOLUL XIII.

Fuga lui Mavrocordat din București spre Dunăre.

O companie a unui regiment nemțesc trecu Oltul, sub comanda unui locotenent, și ocupă fără rezistență *Căinenii*, sat de vamă și de hotar, dincoace de Sibiu. Știrea ajunsese sub o formă exagerată la Curtea lui Mavrocordat. Vineri, 4 Septembrie 1716, o oră înainte de apus de soare, lumea alerga pe ulițele Bucureștiului strigînd: nemții nemții! Domnitorul, înspăimîntat, își făcu în grabă bagajele și împreună cu ai săi încalcară și o luară repede spre Giurgiu, cetate turcească așezată pe malul Dunării, la depărtare de 15 ore de drum de București, cum se poate ușor vedea pe harta geografică.

Către miezul nopții, spre a mai odihni caii, se opri într'un sat, *Odaia*, și poposi în bordeiul unui țăran unde ceru de băut. Se încinse aici o discuțiune între el și Antim, Mitropolitul Valahiei, care numai vroia să-l urmeze, susținînd că sub nici un preț nu-și poate părăsi turma, mai cu samă în împrejurări nenorocite ca acestea, cînd se putea ivi vre-o răscoală din lipsa Domnitorului și a Mitropolitului. În timpul discuțiunii Mitropolitul fu chemat afară din bordei, și îi se înmîină o scrisoare sosită cu poșta din București. După

ce o citi, intră în casă și se adresa Voevodului cu următoarele cuvinte: *Alteță, nu mai este vreme de pierdut aci, vine Principele Gheorghe, fiul fostului Domnitor Șerban Cantacuzino, din Transilvania, cu 12.000 de turci să ocupe Valahia.*

Mavrocordat cuprins de spaimă, poruncește repede pregătirea cailor. Din nou îndeamnă pe Mitropolit să-l urmeze, căci înapoierea sa la București n'ar avea alt scop decît întronarea noului domn, și-l amenință că peste cîte-va zile se va reîntoarce în țară cu o armată numeroasă de turci și tătari, care o va distruge ca rebelă față de Poartă. Mitropolitul socotea însă că Mavrocordat nu va mai revedea țara, și se întoarse deci la București. În dimineața următoare—Sămbăta—cătore răsăritul soarelui, grupul lui Mavrocordat ajunge în Giurgiu. Turcii, surprinși de neașteptării oaspeți, credeau pe nemții în apropiere, și se retraseră parte în cetate iar alții se îmbulzeau să treacă Dunărea la Rusciuc. În graba fugii cîte-va bărci se înecară în Dunăre, cu 25 pînă la 30 de ai lor, iar cei salvați băgaseră spaima în oraș. Ajunse și Domnitorul cu ai săi, cu multe care cu bagaje prețioase pe care le îndrumează în grabă spre Constantinopol. *Cadiul, mullahul* și alți turci de samă veniră să-l vază, și să afle motivul fugii sale grabnice.

În *Giurgiu* curieri sosiți din București aduseră însă știrea că nici un neamț nu se află acolo; că zvonul nescotit a cauzat mare panică în popor, care și-a părăsit casele de frica sosirii tătarilor, căutînd adăpost în hanul lui Șerban Vodă, în cel al Sft. Gheorghe și în mînăstirea Cotrocenilor. Turcii din *Rusciuc*, mai ales cei înrudiți cu bejenăriții din București, se îndărjiră contra Voevodului fugar, acoperindu-l cu insulte și acuzîndu-l

de ticăloșie și trădare față de Marele Sultan, și erau gata să-l zugrume, sau să-l trimeată legat la Adrianopol unde se aflase atunci Poarta.

Mavrocordat știu să împace pe turci, explicînd fuga sa ca fiind rezultatul unei alarme false, puse la cale de ciți-va răsvrățiți. Turcii consimțiră a se comunica știrea Sultanului într'o formă mai moderată, iar Mavrocordat ceruse pentru garda personală un număr de turci, fiind părăsit de *seimenii* săi. Posedase el un *firman* care-l declara serascher peste provinciile vecine Valahiei; ceru în baza acestui titlu a i se trimete grabnic cîteva sute de tătari și turci, cu cari porni spre București unde sosi Joi, în 10 Septembrie. Se opri la locul numit *Fântîna lui Radu-Vodă*, unde poruncește tăierea în bucăți a unui boier, *Brezoianu*, sub pretext că'n absența sa se adunase cu alți boieri la Mitropolie pentru a fi ales domn, și băgase mare frică în locuitori, mai ales în boierii cari nu-l urmaseră. Intors la Curte poruncește să fie chemat Mitropolitul Antim care, de frica turcilor, se hotărîse să asculte de ordin, și era gata să fie ucis de aceștia în momentul scoborîrei din rădvan pentru a sui scările palatului. Nu fu dus în fața Domnitorului, ci fu închis sub pază strașnică împreună cu preotul Giovanni Abrami, venețian de rit grec și predicator la Curte, și cel ce anunțase pe Mitropolit de sosirea Principelui Gheorghe Cantacuzino.

Se luase măsuri de pază, repartizîndu-se pe turcii sosiți cu Domnitorul în diferite puncte ale Curții, și se scoaseră cele 14 tunuri aduse de Șerban Vodă de la asediul Vienei, care fură postate cîte 7 la cele 2 porți ale palatului. Peste puține zile sosiră încă 500 tătari, cari se împraștieră prin țară pînă la hotarul Transil-

vaniei, ceia ce făcu pe nemți să fie veghetori, cu toată silința lui Mavrocordat de a-i convinge de prietenia sa. Trimise chiar în acest scop pe preotul catolic *Michel Iavich* să negocieze cu Generalul Steinvillie, Comandantul Transilvaniei, și cu Prințul Eugeniu care tocmai asedia Timișoara.

În puterea imperialilor căzuse la Petervaradin, odată cu bagajele turcilor, și corespondența de război a Marelui Vizir. S'au găsit acolo scrisori și rapoarte de ale lui Mavrocordat către Marele Vizir contra intereselor nemților, și s'au prins curieri de ai lui cu scrisori către cei doi vestiți răsculați unguri, *Arvat Ferenz* și *Pappa Ianos*.

Miniștrii, pe de altă parte, impuneau pe boieri și negustori la grele biruri, iar cine nu le vărsa la termenul hotărît era condamnat la închisoare și bătaie. Un copil de 8 ani, fiu al lui Radu, fratele Principelui Ștefan Cantacuzino, fu smuls din brațele mamei sale, în mînăstirea *Mihai Vodă* unde era închisă, și cu sabia în mînă fu amenințată cu uciderea copilului în fața ei, dacă nu va plăti imediat cinci pungi, adecă 2.500 galbeni. Un membru al familiei *Bălăceanu*, supus torturii pentru neplata imediată a sumei impuse, s'a rugat lui D-zeu în gura mare "să vie odată nemții, ca să scape nenorocita țară de jugul aspru". Pentru aceste cuvinte, din ordinul lui Mavrocordat, i se taie capul, și nu obține altă grație de cît a se spovădui și a fi înmormîntat ca de moarte naturală. Mă afluam în camera Principelui cînd dase sentința de moarte și discutînd cu armașul grecește, îmi traduse în latinește convorbirea, adăugîndu-mi că, cu toții cei 6 ani trăitori în Valahia, nu cunosc încă firea lor ticăloasă. Am dat din umeri fără să răspund, dar mărturisesc că

nu-mi puteam explica cruzimea acestui prinț erudit și mare iubitor de talente și mai cu seamă generos cu străinii, față de cari avea o purtare atât de civilizată și le purta grija de cele necesare traiului; un om care ar merita toată lauda, dacă n'ar fi dat administrația țării pe mîna cîtorva miniștri, dușmani ai propriei lor țări pe care o ruinară, punînd patimile lor înaintea interesului și liniștei publice, pe cînd ceilalți dregători, cari nu erau valahi, presimțind parcă ce așteaptă pe Domnitor și pe ei înșiși, se întreceau în a strînge a-vere, chiar fără știrea stăpînului lor, cum arată cazul următor cunoscut personal de mine.

În urma fugii în Transilvania cu toată familia ei a văduvei lui Radu Dudescul, spînzurat la Adrianopol împreună cu Spătarul Mihai Cantacuzino, și care era soră cu Principele Ștefan, Marele Armaș, un neîmpăcat dușman al casei Dudescul, fierbea de mînie din cauza acestei fugi și căuta răzbunare prin orice mijloc. Puse la închisoare pe foastele slugi, între care era și vâtaful Curții lui Dudescul, cu toate că nu-și urmase stăpînii, și-i ceru 300 galbeni pentru eliberarea sa. Împlorat de soția acestuia pentru a interveni la eliberarea soțului ei, care era amenințat cu 200 lovituri zilnice pînă la plata sumei, și mișcat de plîsetele ei, am intervenit în favoarea acelui nenorocit, care nu avea altă vină de cît de a nu fi urmat pe fugarii săi stăpîni. Rugai pe armaș să facă din milă ceea ce e dator să facă din datorie, adică să elibereze pe vâtaf. Îmi ceru însă pentru eliberare o garanție pentru cei 300 galbeni ceruți ca preț al rescumpărării. Am protestat, asigurînd-l că voi interveni imediat la Domnitor de a cărui îndurare nu mă îndoiesc. Armașul mă asigură atunci repede de eliberarea prizonierului, rugîndu-mă.

ca Alteța Sa să nu aflu nimic, Din acest fapt, ca și din altele, se vede că aceștia guvernează țara numai pentru satisfacerea ambițiunii și a lăcomiei lor, de cari n'am scăpa nici noi, străinii, dacă n'am avea protecția Principelui. Insolența și cruzimea ajunse la culme, nu cruțau nici pe clericii cari se bucură de obicei de mare venerațiune la ortodocși.

Mitropolitul Antim închis la Curte a fost constrins, prin amenințări, să renunțe, prin scris, la Arhiepiscopat și în locul său a fost ales de către Domn și miniștri, Arhiepiscopul Mitrofan, fost duhovnicul lui Constantin Brîncoveanu. Fu apoi despopit, acuzat de vrăjitorie și înșelăciune, și i se puse potcap roș în locul celui de mitropolit. I se ridică și dreptul de a purta numele de Antim, dîndu-i-se numele său laic, Andrei. I se ceti apoi sentința de închisoare pe viață în mînăstirea Muntelui Sinai, și pornit în miez de noapte cu carul, sub paza cîtorva turci, ajunse în Galipoli, lângă riul *Dulcia*, care trece prin Adrianopol, unde fu ucis și aruncat în riu. Astfel fu sfîrșitul acelu arhiepiscop, de care *multe se spuneau*, dar de care nu voi spune decît, că mă supun *Justiției Divine* fără a cerceta. Era dotat cu rare talente, cunoscînd sculptura, pictura și broderia. Rîdicase la perfecțiune arta tipografiei, și înzestrase tiparnițele, în afară de litere grecești și slavone, cu litere arabe, cu care tipări Liturghiile Sft. Ioan Crisostom, ale Sft. Vasile și ale Sft. Grigore, precum și Evanghelia, ca și alte opere bisericești. Zidi din temelie, în București, o măreață mînăstire, cu o frumoasă biserică în slava tuturor Sfinților, înzestrînd-o cu odoare pentru serviciile pontificale, care, bietul, nu le putuse întrebuița la sfințirea noii biserici, unde spera să fie chiar înmormîntat.

Uciderea sălbatică a Mitropolitului Antim, pe care lumea îl credea ajuns la Muntele Sinai, aruncase Valahia într'o mare spaimă. Preotul Giovanni Abrami, venețianul, aștepta să fie și el ucis. Mavrocordat îl închise într'o carceră întunecoasă în mînăstirea *Snagov*, de unde nu scăpa nimeni cu viață, dar din mila lui D-zeu, fiind încă în viață cînd Mavrocordat fu prins de către huzarii nemți, și aflîndu-mă atunci la Tirgoviște pe lângă Domnitor, am stăruit la comandantul husarilor, domnul Dettin, de față fiind și Mitropolitul Mitrofan, care ordonă eliberarea preotului. În afară de acesta se mai aflau închiși la Curtea din București mulți boiери, sub strașnică pază, condamnați la plată de mari sume de bani, iar alții se aflau în pericol de moarte.

Marele Han al tătarilor, în capul unei armate de 14.000—15.000 de oameni, venind în ajutorul—zadarnic—al Timișoarei și în trecere prin Valahia, conform obiceiului, Domnitorul îl întîmpină, prezentîndu-i omagiile, și-l rugase să oprească dăunarea țării de către tătarii săi. Intîlnirea avu loc în satul *Cornățel*, la începutul lui Octombrie 1716, unde ținură sfat asupra evenimentelor curente. Tătarii își urmaseră drumul spre Timișoara, iar Domnitorul se înapoiă la București, unde sosi curînd și fratele său, Ioan Mavrocordat, marele dragoman al Porții. Venea din Belgrad, deabia scăpat cu viață, în urma morții Marelui Vizir și a înfrîngerii turcilor la Petervaradin. Domnitorul cu toată boierimea îl așteptară la 10 mile distanță de București, de unde îl conduseră la Curte, unde rămase 12 zile în dese consfătuiri cu fratele său, cărui făcu muștrări pentru purtarea unora din miniștri în administrarea țării. Plecă apoi spre Adrianopol, după ce primi însă din partea guvernului subsidii în bani.

CAPITOLUL XIV

Principele Mavrocordat prins de sîrbi și condus în Transilvania.

Principele Mavrocordat stăruise pe lîngă fratele său, marele dragoman, să rămîie la București cîteva săptămîni, ceia ce nu consimți cu nici un preț, spre marele său noroc, căci cîteva zile după plecarea sa Domnitorul fu prins de *sîrbi*. Un număr de 1.200 sîrbi își făcu apariția în București, în dimineața zilei de Mercuri, 25 Noembrie 1716, sub comanda domnului Dettin, bavarez, după un marș făcut prin surprindere și tănuit de țaranii din cale, și cu ajutorul călărașilor valahi cari se alăturaseră cătanelor cu steagurile lor.

De cu noapte ajunseră la *Ferăstrău*, nu departe de București, unde dădură de un lagăr de 400 de tătari pe care-i măcelăriră în mare parte, iar restul scăpă prin fugă. Avură cătanele și marele noroc de a ajunge aci în ultima noapte de Carnaval, cînd începe postul Crăciunului la valahi, așa că zgomotul puștelor lor se confunda cu cel al locuitorilor, cari intră în post cu chiote și descărcări de pistoale, datină obișnuită și la celelalte posturi. Ajunși la București, sîrbii s'au împărțit în 3 detașamente: unul ocupă punctele principale ale orașului, al doilea pornește în căutare de case

și prăvălii turcești, unde mulți din turci fură uciși și aruncați, goi, în stradă, iar al treilea detașament ocupă Curtea, fără împotrivire, mai ales că și cele 14 tunuri de gardă erau, de câteva zile, închise în magazii.

Domnitorul, surprins în haină de casă și gata de fugă, incremenise la vederea pistoalelor întinse spre el, și încercă a deruta pe năvălitori ascunzându-și identitatea, dar zărind între ei câțiva boieri, din cei refugiați în Transilvania, avu curajul să înfrunte trădarea lor, dojenindu-i că nu „*e prima oară cînd valahii își pîngăresc minile cu sîngele voevozilor lor*“. Unul din boieri îl asigură cu cuvintele: *Alteța Sa să nu aibă nici o teamă de viață, căci avem ordine severe de a vă duce nevătămat în Transilvania. Veți sta în camera D-voastră, bine păzit și ferit de orice înjurie.* Alte cete de năvălitori jefuiau prin Curte, fără a cruța cele 2 biserici, cea mare și cea de jos.

Marii dregători ai țării, greci constantinopolitani, se aflau în mare spaimă; unii se ascuseră, alții, între cari *Portarul, Beșli-aga, Divan-Effendi-ul* și un alt *agă* de samă, venit de câteva zile din partea Sultanelui pentru chestiuni de mare importanță, fură uciși, iar alții nu găsiră scăpare decît urmînd pe Domnitor în exil. Locuitorii, înspăimîntați de cele întîmplate, se găseau nehotărîți între speranța de a vedea țara în mâini de creștini, sau teama de a o vedea nimicită de tătari și turci. Intre aceste 2 rele locuitorii aleseră fuga, părăsindu-și casele de frica tătarilor, și urmînd trupele năvălitoare cari se retraseră în aceiași zi, spre apusul soarelui, spre Transilvania, unde fu pornit în aceiași zi, după amiază, și Principele cu toată familia sa. Era un spectacol jalnic convoiul de bejănari cu copii în brațe, făcînd drumul pe jos timp de 4 zile și 4 nopți,

din lipsă de căruțe și cai cari nu se găseau cu nici un preț, și fără merinde, cînd mulți mureau de foame și oboseală. Noi, cari eram prevăzuți cu cai, ajunserăm după 2 zile la Tirgoviște unde sosi, după cîteva ore, Comandantul Dettin cu Voevodul prizonier și cu cei 4 fii ai săi, dintre cari 2 fiind de vîrstă fragedă, iar timpul fiind friguros, Domnitorul obținu favoarea ca restul drumului să fie făcut ziua cu mici popasuri. După amiaza zilei de Luni, 7 Decembrie, grupul domnesc ajunse la Sibiu, escortat de o companie de cuirasieri eșită în întîmpinare din ordinul Generalului Steinville, Comandantul Transilvaniei. I se destinase un cuartir în piața orașului, lîngă clădirea corpului de gardă, păzit de 3 sentinele: la ușa din stradă, la intrarea și la eșirea camerei prizonierului. Intreaga sa familie se bucura de toată libertatea prin oraș, dar Principele se mulțumea a lua din cînd în cînd prînzul în oraș cu Generalul Steinville, și se bucura din parte-i, ca și din cea a ofițerilor săi, de toate onorurile pînă'n ziua de azi.

Inainte de a lua drumul spre Viena, am avut de cîte-va ori onoarea să vizitez pe Principe, care binevoi să mă primească cu toată politeța. Era îngrijat de soarta fraților *Dumitru* și *Joan Crisoscoleo*, verii săi după mamă, și neavînd nici o știre despre ei îl consolai cu speranța de a-și fi găsit salvarea în provinciile turcești, împreună cu ceilalți boieri greci. Regreta de a nu fi fost urmat de verii săi în Transilvania, unde viața le-ar fi în siguranță, pe cînd în Valahia sunt expuși la moarte sigură, ceia ce se și întîmplă.

Dar înainte de a povesti amănuntele acestei morți, căpătate de la o înaltă personalitate, socotesc a aminti ceva din viața lui *Ioan Crisoscoleo*, și voi îndrăzni

de a mă folosi în acest scop de informațiile vrednice de încredere ale părintelui Antonio Soffietti, actualul episcop din Chioggia. Ioan Crisoscoleo din Constantinopol veni la Roma la vârsta de 30 ani, și fu admis în colegiul Sft. Atanasie, de unde după 2 ani, avînd înclinațiuni religioase, fu acceptat în ordinul jesiților, trecînd peste stăruințele mamei sale care se împotri-vea hotărîrii sale. Aci studiase retorica și filozofia. Nu prea dovedise destulă smerenie în viața ce-și alese, arătînd chiar un sentiment de vanitate în legătură cu origina sa. În 1714 ajunse în Veneția, unde cunoscu pe părintele Soffietti care căuta cu prudență să afle motivul plecării sale din Roma. Crisoscoleo îi mărturi-sește intențiunea de a se înapoia la Constantinopol pentru a consola pe mama sa, și a pune în ordine u-nele chestiuni familiare cu frații săi, după care, peste șase luni, se va reîntoarce la Roma. Părintele îl pre-venise de rezultatul la care se expune părăsind voca-ția religioasă și obligația solemnă ce-și luase înaintea lui D-zeu, la intrarea în ordinul jesiților. Crisoscoleo protestă cu jurăminte că nu are altă intențiune de cît a se înapoia după 6 luni. După o lună de întîrziere își luă rămas bun de la cercul preoțesc din Veneția, zicînd că pleacă spre Padova pentru a lua apoi dru-mul Constantinopolului, dar după două zile fu zărit în Veneția, în haine de laic, arătîndu-și deci nestatornicia. La Constantinopol nu găsi însă averea închipuită, și după un an sosește din nou în Veneția, fără a mai da ochi cu părintele Soffietti sau cu ceilalți jesiți. De aici pleacă la Padova unde studiază medicina cu vestitul Antonio Vallisneri, rectorul universității de acolo, și-și ia doctoratul la Siena, de unde se întoarce prin Livorno la Constantinopol, iar de aici pleacă spre

Valahia și ajunge în București, în August 1716, primit cu dragoste de Principele Nicolai Mavrocordat, vărul său, și de fratele său Dumitru Crisoscoleo, care ocupase atunci demnitatea de *Mare Postelnic* la Curte, schimbată în urmă cu cea de *Paharnic*, dătătoare de mari ciștiguri. Cei doi frați se puseră să strângă avere Căpătară veniturile citorva sate bogate, care aparțineau de drept familiei Cantacuzino, între care era și satul *Afumați*, depărtare de 4 ore de București.

Surprinși însă de năvălirea cătanelor nemțești și de prinderea Domnitorului la care nu se așteptau, și rău sfătuiți, se refugiară la minăstirea *Archimandritului*, care se afla lângă palatul Cantacuzinilor din București, unde se ascunseră pînă după plecarea noastră cît și a cătanelor cu prizonierul lor domnesc, și traversați apoi în haine țărănești luară drumul spre Giurgiu, prin poteci neumblate. Nu departe însă de București au fost jefuiți și oribil masacrați. Iată tragicul sfîrșit al lui Ioan Crisoscoleo, care a nesocotit pacea sufletească religioasă, schimbînd-o cu măririle și onorurile dela nestatornica Curte a Valahiei.

Marele Sultan aflînd de prinderea lui Mavrocordat era foarte abătut, dar, în aparență, invinuse pe însuși Principele Mavrocordat de a nu fi dovedit destulă îndemnare față de acele împrejurări. Puse în locul său pe scaunul domnesc pe fratele acestuia, pe Ioan Mavrocordat, și trimese boierilor și locuitorilor țării un manifest, care era un amestec de cruzime și înduioșare, de blîndețe și amenințări, care însă, pe lângă instrucțiunile date noului domnitor, a avut efectul de a întoarce din pribegie multe familii din Transilvania, precum și pe Doamna Maria, văduva lui Brîncoveanu, cu ginerele și nepotul ei, cari se bucurau de dragos-

tea poporului, care mărturisea că singura cauză a revoluțiilor și nenorocirilor Valahiei a fost detronarea și uciderea lui Brîncoveanu.

Dau aici traducerea fidelă a manifestului, făcută cu multă pricepere de domnul *Panajotti* fiul vestitului *Nicu Saraffi*, cunoscut între negustorii orașului :

Către voi boieri, căpitani, odda-bași, ceauși și seimeni, cari mâncați piinea Marelui vostru Sultan. Iată ce vă zic vouă : întoarcă-se fiecare în țară la casa sa ; înapoiați-vă și veți trăi în pace. Sunteți iertați voi, femeile voastre și copii voștri ; vă sunt iertate casele și satele voastre, vitele voastre și tot ce aveți. Vă sunt iertate toate greșelile făptuite. Voi avea îndurare pentru voi, scutindu-vă timp de un an de orice tribut, dăjdie și contribuție de orice fel ; dovediți însă supușenie poruncilor mele, și nu abuzați de mila ce încerc cu voi.

Ajuns în București, unde avu loc înscăunarea cu toată solemnitatea cuvenită, Principele Ioan comunică Generalului Comandant al Transilvaniei, în termeni curtenitori, alegerea sa pe tronul Valahiei în locul fratelui său prizonier. Oferi o sumă de bani pentru tot timpul armistițiului, menținînd relațiuni de bună vecinătate cu Transilvania, cultivate de ambele părți. Cu toate acestea, în timp de cîteva luni, biata țară a fost într'una călcată de continue năvăliri, fie din partea nemților sau ale turcilor și tătarilor. Aceștia din urmă trecură de trei ori, în Noembrie trecut, prin părțile Oltului, unde arseră satele, robiseră locuitorii, și uciseră pe bătrîni.

Principele Ioan, uimit că țara e prăpădită de cei ce trebuiau să o apere, strînse o mică oaste cu care porni contra tătarilor, și desrobi cu forța pe mulți locuitori. Hotărîrea această îndrăzneată băgase groaza

În multă lume, de teama unei răzbunări din partea turcilor contra Domnitorului, mai cu samă că fusese chemat la Adrianopol fără a cunoaște cauza. Susțineau unii că Marele Han al tătarilor îl părise la turci de părtinire cu nemții, prin cutezanța sa de a ataca pe tătari, dar Domnitorul știu să justifice cu abilitate îndrăzneala sa, și în Decembrie trecut recăpătă din nou tronul Valahiei.

Iar eu la sfârșitul anului 1717, termin Istoria nesfârșitelor *Revoluții ale Valahiei*, căci această nefericită țară nu știe încă pe cine să dorească de stăpîn, pe Turcul sau pe Augustul Impărat.

Terminînd această Istorie, mă văd îndatorat să satisfac curiozitatea cetitorului în privința limbii valahe care are strînsă legătură cu cea latină, după cum arată și Joan Lucio în cartea sa *de Regno Dalmatiae*. Dar observ cu uimire că conține nu numai cuvinte italienești, dar după o practică de 6 ani, remarc că și verbele, în special la trecut, au forma exactă a celor italienești, și că într'adevăr limba valahă se trage din cea latină, întrebuițînd la trecut, ca și cea italiană, verbul auxiliar *a avea*. Iată cîteva exemple:

<i>Ce ai scris ?</i>	Che cosa hai scritto ?
<i>N-ai făcut bine.</i>	Non hai fatto bene.
<i>Adam părintele nostru a păcătuit.</i>	Adamo Padre nostre ha peccato.
<i>Cristos a pășit pentru păcatele noastre.</i>	Cristos ha patito per li peccati nostri, etc.

Și alte multe exemple la fel a-și putea da, dar pentru a nu obosi pe cetitori, voi adăoga numai că limba valahă conține și alte cuvinte străine. Iată de pildă o

frază scurtă, care conține cuvinte din patru limbi : grecește, latină, slavonă și italiana.

Toți ucenicii au lăsat singur pe dascălul lor.

Iată și începutul lui Tatăl nostru :

Tatăl nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău etc...

Numerele de la unu pînă la zece se pronunță astfel :

Un, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă, zece.

9

MIC VOCABULAR

de cîte-va cuvinte valahe, corespunzînd celor
din limbele latină și italiană.

A.

<i>A cru</i>	Agro
<i>Argint</i>	Argento
<i>Aur</i>	Oro,
<i>Aba</i>	Albăgio
<i>Apă</i>	Acqua
<i>Adăpat</i>	Adacquato
<i>An</i>	Anno
<i>Adevărat</i>	Daddovero
<i>Adeverință</i>	Verità
<i>Ajun</i>	Digiuno
<i>Amărăciune</i>	Amaritudo, Amarezza

B.

<i>Brumă</i>	Bruma, brimata
<i>Bătut</i>	Battuto
<i>Băătură</i>	Bevanda
<i>Bine</i>	Bene
<i>Bou</i>	Bos, bue
<i>Bun</i>	Bonus, buono
<i>Berbec</i>	Vervex

C.

<i>Clapon</i>	Cappone
<i>Cas</i>	Cacio
<i>Cal</i>	Cavallo
<i>Călător</i>	Viandante a cavallo
<i>Casă</i>	Casa
<i>Cuine</i>	Cucina
<i>Cap</i>	Capo
<i>Cumpăr</i>	Compro

D.

<i>Dator</i>	Debitore
<i>Datorie</i>	Debito
<i>De 'nainte</i>	Dinanzi
<i>Dindărit</i>	Di dietro
<i>Dinți</i>	Denti
<i>Degete</i>	Digit, dita
<i>Dreptate</i>	Rectitudo
<i>Dumnezeu</i>	Domeneddio

F.

<i>Fier</i>	Ferro
<i>Fulger</i>	Folgore
<i>Făclie</i>	Fiaccola
<i>Făptură</i>	Fattura
<i>Frumos</i>	Formosus, bello
<i>Fereastră</i>	Fenestra, finestra
<i>Fericit</i>	Felice, beato
<i>Frunte</i>	Fronte, frontispizio
<i>Foarte bine</i>	Benissimo (cosi nel franzeze fort bien)

G.

<i>Genunchi</i>	Ginocchia
<i>Gras</i>	Grasso
<i>Găină</i>	Gallina
<i>Gustare</i>	Colazione, assaggiare
<i>Grozav</i>	Grossolano, sporco
<i>Greu</i>	Grave, pesante, difficile
<i>Grîu</i>	Grano, biada

I.

<i>Ieși afară</i>	Exi foras, esci fuora
<i>Incepătură</i>	Quasi inceptura, incominciamento.
<i>Incepe a mânca</i>	Incipe manducare
<i>Incălecat</i>	Cavalcato
<i>Inghețat</i>	Diacciato, istupidito
<i>Inghițit</i>	Inghiottito

L.

<i>Lacrimi</i>	Lacrymae, lagrime
<i>Lună</i>	Luna
<i>Luminare</i>	Lume, candela
<i>Loc</i>	Locus, luogo
<i>Luminos</i>	Luminoso, chiaro
<i>Limbă</i>	Lingua
<i>Limbut</i>	Linguacciuto

M.

<i>Mere</i>	Le Mela, frutta
<i>Miere,</i>	Mel, miele
<i>Mînă</i>	Mano
<i>Moarte</i>	Morte
<i>Mirare</i>	Maraviglia, stupore

Masă
Muci
Muced
Muma

Mensa, tavola
Moccj
Mucidus
Madre

N.

Nas
Nebun

Naso
Insanus, quasi : non
buono

Nefericit

Infelice

Nu știu

Nescio, non so

Negru

Nigrum, nero

O.

Oțel

Acciajo

Oțet

Aceto

Oțetit

Inacetito

Om înțelept

Uomo intelligente

P.

Pace

Pace

Pricep

Percipio, intendo

Poartă

Porta

Place

Piacet, piace

Păr

Pelo

Pere

Pera, frutta

Poame

Poma, ogni sorta di frutta

Palaturi

Palatium, palazzo

Pescar

Piscator, pescatore

Pește

Pesce

Piine

Pane

Fărinte

Parrens, padre

Flîng

Plango, piango

R

<i>Rămășițe</i>	Rimasugli
<i>Rămînești sănătoși</i>	Rimanete sani
<i>Răspuns</i>	Responsum, risposta
<i>Rîs</i>	Risus, riso
<i>Rouă</i>	Ros, rugiada
<i>Rîios</i>	Rognoso

S

<i>Strigoaică</i>	Strega
<i>Strigă</i>	Grida, strilla, stridi
<i>Spaimă</i>	Spasima, în significato di spavento
<i>Șpagă</i>	Spada
<i>Sabie</i>	Sciabla
<i>Stătător</i>	Stabile, fermo
<i>Scaun</i>	Scamnum, sgabello
<i>Sed</i>	Sede, siedi
<i>Sterge</i>	Terge, netta

T

<i>Taci</i>	Taci
<i>Tăcut</i>	Tacito, taciturno
<i>Taine</i>	Taciturnità, segretezza
<i>Tatăl meu</i>	Il pade mio
<i>Țară</i>	Terra, cioè villaggio
<i>Trîmbița</i>	Trombetta

U

<i>Ușă închisă</i>	Uscio chiuso
<i>Unire</i>	Unione

V

Vai de mine
Vie
Voie
Voința
Vin
Vitreg

Vae mihi, guai a me
Vinea, vigna
Volontà
Licenza, beneplacito
Vino
Vitricus, padrigno

Z.

Ziuă

Dies, di

3

ERRATA

Pagina	33	—	rîndul 22 :	al zbirilor în loc de a	zbirilor
"	34	—	" 18 :	termen	" " " termen
"	39	—	titlul :	valahi	" " " romîni
"	40	—	rîndul 2 :	logodnicilor	" " " logodnicelor
"	40	—	" 20 :	nunții	" " " nunței
"	45	—	titlul :	valahi	" " " Valahi
"	49	—	rîndul 1 :	ies	" " " iesă
"	97	—	" 22 :	noului	" " " noul
"	111	—	" 13 :	6	" " " 9

ce

VERIFICAT
200

VERIFICAT
2017

BIBLIOTECA
CENTRALA UNIVERSITATII
BUCURESTI